

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI

TERBİYE EDİLEN BEDENLER, TECRÜBE EDİLEN ERKEKLİK:
SÜNNET RİTÜELİ

(YÜKSEKLİSANS TEZİ)

Hazırlayan:

20096391 Ayşegül TAŞITMAN

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. N. Gamze TOKSOY

İSTANBUL-2013

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ VE METODOLOJİ PROGRAMI

TERBİYE EDİLEN BEDENLER, TECRÜBE EDİLEN ERKEKLİK:
SÜNNET RİTÜELİ

(YÜKSEKLİSANS TEZİ)

Hazırlayan:

20096391 Ayşegül TAŞITMAN

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. N. Gamze TOKSOY

İSTANBUL-2013

Ayşegül TAŞITMAN tarafından hazırlanan **Terbiye Edilen Bedenler, Tecrübe Edilen Erkeklik : Sünnet Ritüeli** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / Oyçokluğuyla Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 19 / 12 / 2013

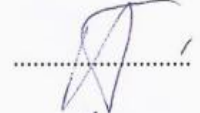
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

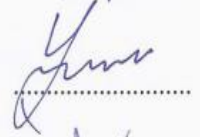
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. N.Gamze TOKSOY (Danışman)

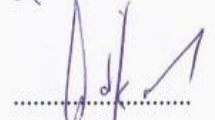
Jüri Üyesi : Prof.Dr. Neşe ÖZGEN

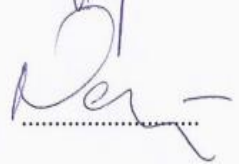
Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Yıldırım ŞENTÜRK

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Aylin DİKMEN ÖZARSLAN

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Nermin SAYBAŞILI (MSGSÜ.Sanat Tarihi)

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖNSÖZ	II
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VII
1. GİRİŞ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ.....	5
3. MİTOLOJİK ANLATILARDAN GÜNÜMÜZE BİR ERKEKLİĞE GEÇİŞ TÖRENİ OLARAK SÜNNET.....	19
3.1. Mitolojik Anlatılarda Sünnet.....	19
3.2. Sünnet Ritüeline İlişkin Arkaik Kodlar.....	23
3.3. “Kutsal” Erkekliğin Toplumsal Kabulü.....	36
4. SÜNNET TÖRENİ.....	44
4.1. Günümüzde Sünnet Pratiğine İlişkin Gerekçeler ve Tartışmalar.....	48
4.2. Sünnet Töreninin Bir Gününe Etnografik Bakış.....	60
4.3. Sünnet Töreni Sonrası: Erkekliğe Atılan İlk Adım.....	77
4.4. Erkekliğin Sünnet Ritüeli Aracılığıyla Kamusalılıktan Aldığı Rıza.....	87
4.4.1. Toplu Sünnet Törenleri.....	90
4.4.2. Aile Albümlerinde Sünnet.....	92
4.4.3. İlan Edilen Erkeklik: Sünnet Davetiyeleri.....	99
5. SONUÇ.....	108
6. EKLER.....	113
EK-1: Sünnet Kılavuzu.....	113
EK-2: Görüşme Kılavuzu.....	120
EK-3: Gazete Haberleri.....	123
7. KAYNAKLAR.....	137
8. ÖZGEÇMİŞ.....	146

ÖNSÖZ

Beni, sünnet üzerine düşünmeye iten en büyük etkenlerden biri, sanırım salondaki büfenin en üst rafında yer alan aile albümlerimizdi. Albümü her kurcalayışında farklı farklı yaşanmışlıklara dokunurken bir gün, ağabeyimin sünnet kıyafetleri içinde babamla dans edişini gördüğüm karede kendimin, birilerinin kucağında, olan bitenden habersiz etrafa öylece baktığımı fark ettim. Aslında bu kare içerisinde ben yoktum. Küçüklüğümde birlikte oyun oynadığımız ağabeyim, o karede sanki benimle oyun oynayan çocuktan farklıydı. Kollarını iki yana açmış, ona bakan ve aynı zamanda onunla gurur duyan meraklı gözlerin karşısında tüm ihtişamıyla dans ediyordu. Burada farklı olan ise daha önceki oyunlarımızda kimsenin bizimle gurur duymayışı idi ya da gurur duyulacak türden bir oyun oynamıyorduk. Oyunlarımızda gerçek ata binmiyorduk örneğin. Hep sahte atların sırtında debeleniyorduk veya elimizde asa olmuyordu. Hele ki benim elimde genellikle bebek ya da biberon oluyordu. Peş peşe diğer fotoğrafları sıralamaya devam ettim ve ailedeki herkesin tek tek ağabeyimle çekilmiş fotoğrafları ile karşılaştım. Bu karşılaşmalarla birlikte fotoğrafların çekildiği günün, aslında o erkek çocuk için oldukça önemli bir gün olduğunu düşünmeye başladım.

Fotoğraflar, karşılıklı konuşmalar, günün hikayesi derken sünnet fotoğraflarının yaşadığımız coğrafyada hemen hemen her ailenin kendi albümlerini süslediğini, dolayısıyla da her erkek çocuk için özel bir gün olduğunu anladığımda, törenlerle kutlanan o güne ve o günün öznesi olan erkek çocuğun hikayesine bakmaya karar verdim. Bu konu üzerine düşünmeye başladığımda karşılaştığım ilk zorluk, “Sünnet mi, nasıl soracaksın adamlara sünnet hikayelerini,” diye sorarak tepki gösterenlerdi. Doğru ya, bir kadın olarak erkekliğin en önemli iktidar araçlarından biri olan penisleri üzerine karşılıklı konuşacak olmak, her iki taraf için de zorlayıcı olabilirdi. İlk olarak, tepki gösterenleri (ailem de dahil olmak üzere) sünnetin, aslında toplumsal ve politik bir mesele olabileceğine, sonra da sünnet hikayelerini dinleyeceğim erkekleri, bu çalışmanın toplumsal cinsiyet çalışmalarına

ilişkin mevcut literatürdeki eksiklikleri doldurmak için ne denli önemli olacağına vurgu yaparak görüşmeye ikna etmeye çalıştım. Erkekleri sünnet konusunda görüşmeye ikna etmek sandığımdan da kolay oldu. Hep düşünmüşümdür, acaba bu konuyla ilgilenen erkek bir araştırmacı olsaydım görüşmeler bu kadar da verimli geçer miydi, diye!

Her biri en az bir saat süren görüşmeler sünnetin, erkekliğe atılan ilk adım olarak kabul gördüğü Türkiye’de, “tecrübeyle kazanılan erkekliğe” ilişkin hikayeleri bir araya getiren bir çalışmaydı ve bu yanıyla da bir ilkti. Hikayelerle ilgili pek çok ortaklıklar olsa da her bir erkeğin hikayesi aslında biricikti; yaşadığı erkeklik halleri, karışık duygular, korku, endişe, cesaret, sevinç, hüzün her birinde farklı deneyimlenmişti. Kimisi ata binecek olmanın heyecanıyla yataktan fırlamış, kimisi de daha önce arkadaşlarının “Pipinin yarısını kesecekler oğlum,” şeklindeki şakalaşmaların ve korkutmaların etkisiyle o sabah hiç mi hiç yataktan çıkmak istememişti. Oysa aile ahalisi öyle mi, çocuğun bir an önce yataktan çıkması lazım. Ne de olsa büyük gün gelmiş! Aile gerekli hazırlıkları yapmış, iğne oyaları ve danteller evin görünen her bir köşesine yerleştirilmiş, yemekler tamamlanmış, en güzel giysiler giyilmiş, oklavalar mutfaktaki yerlerini almıştı...

Şimdi ben, baktığım aile albümlerinde söz konusu resmi görmemi sağlayarak bende bu konuda bir farkındalığın oluşmasını sağlayan ve sonrasında beni sünnet meselesi üzerine düşünmeye teşvik eden, dinlediğim hikayelerin yorumlanışında veya yaşadığım zorluklar karşısında kendi deneyimini benimle paylaşarak bana cesaret veren, bazen yorulup yazmayı bıraktığım dönemlerde beni sürekli motive eden, yazabileceğime inandıran ve her buluşmamızda benimle birlikte o hikayelerin içine girerek yazma sürecimi kolaylaştıran sevgili hocam Yrd. Doç. Dr. N. Gamze TOKSOY’a çok teşekkür ediyorum.

Benimle biricik hikayelerini en ince ayrıntılarına kadar paylaşan, kimi zaman çekinerek kimi zamanda böbürlenerek hayatlarının belki de ilk özel anları olan sünnet hikayelerini anlatarak, kurgulamaya çalıştığım “erkeklik masalının” parçası

olan tüm görüşmecilerime; başta ağabeyim Mustafa TAŞITMAN ve babam M. Şerif TAŞITMAN olmak üzere (görüşme yaptığım tarih sırasıyla birlikte) Gökhan GÖRMEZ'e, Sebahattin ŞEN'e, Özgür ÜNAL'a, İ. Umut ÇELİK'e, ESMERAY'a, Semih ÖZKUR'a, Barış YOLDAŞ'a, Talip TEVER'e, M. Furkan ÖZREN'e, Ahmet BALIKÇI'ya, H. Uğur ÖZMETİN'e, Bora ÇİFTERLER'e, Ö. Emre KOÇ'a, A. Cemal ÇELİK'e, Ceyhun TEMELLİ'ye ve adını vermek istemeyen diğer tüm görüşmecilerime; kayıt alarak görüşme yapmasak da bir kafe ya da bir parkta otururken bir anda kendilerini bana sünnet hikayelerini anlatırken bulan tanıdığım ya da ilk olarak o anda tanıştığım arkadaşlara; yaptığımız görüşmeye kulak misafiri olan ve görüşme bittikten sonra “Biz Alevilerde kirvelik çok önemlidir, kirvenin kızı alınmaz,” diyerek bir anda görüşmecim olan kafe çalışanına tüm samimiyetimle bir kez daha teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca fotoğraflarını tezin içinde kullanmama izin veren ağabeyim Mustafa TAŞITMAN ve tüm ivediliğiyle İzmir'den fotoğraflarını yollatan Barış YOLDAŞ'a; sünnet videosunu birlikte izlediğimiz M. Furkan ÖZREN'e; toplu sünnet törenlerine katıldığım ve fotoğraflarını kullanmama izin veren İzmir Karşıyaka Belediyesi Sosyal Hizmetler Birimi'ne teşekkür ederim.

Tezi yazma sürecinde beni yalnız bırakmayan, her zaman için bana güvenen, uzun bayram tatilinde yanıma gelerek yazdıklarımı tek tek benimle okuyan sevgili annem Meral TAŞITMAN'a; ağabeyimin sünnetinde en çok emeği geçen biri olarak ağabeyimin ve babamın sünneti konusunda beni bilgilendiren, delik işi ile iğne oyası arasındaki farkı anlatarak sünnet gününün hazırlıkları aşamasındaki tüm ince ayrıntıları benimle paylaşan sevgili halam Fügen TAŞITMAN'a, tez süreci boyunca tüm bürokratik işlerin halledilmesinde kendi teziymişcesine koşturan “tez yoldaşım” Hülya METE'ye, her türlü kahrımı çeken canım arkadaşım Selda USTABAŞ'a ve feminist dostlarıma çok teşekkür ediyorum.

Aralık 2013

Ayşegül TAŞITMAN

ÖZET

(TERBİYE EDİLEN BEDENLER, TECRÜBE EDİLEN ERKEKLİK: SÜNNET RİTÜELİ)

Bugüne kadar yapılmış toplumsal cinsiyet çalışmalarına bakıldığında çalışmaların, kadın ve kadınlık üzerine yoğunlaştığı ve bu yönde (yeni) söylem ve politikaların üretildiği görülür. Ancak, kadın ve erkek arasındaki ilişkiler ve onların toplumsal kurgusu yeniden ele alındığında, sorunsallaştırmalara ‘erkek’ ve ‘erkekliğin’ de dahil edilmesi ihtiyaçtır. Bu her şeyden önce toplumsal cinsiyet kavramsallaştırması üzerinden cinsiyete dair eşitsizlikleri anlamada sadece ezilen kesimi değil iktidar sahibi olan ve kendisinde ayrıcalıklı bir potansiyel olduğu bilinen ‘erkeklik pratiklerinin’ de anlaşılmasının gerekliliğini vurgular. Böylece, erkeklik pratiklerinin incelenerek erkekliğin nasıl tanımlandığı, üretildiği ve toplum tarafından ne ifade ettiği bilgisiyle yapılan çalışmalar, erkek iktidarının gerek coğrafi gerek tarihsel anlamda nasıl süregelebiliyor olduğunu tartışmaya açar ve nedenlerini açıklayabilmemize bir zemin yaratır.

Tüm bu söylenenlerle ilişkili bu çalışmada, ataerkil sistem içerisinde eril iktidarın birtakım toplumsal rol ve kabullere uymakla yükümlü kıldığı erkeklerin, benimsedikleri erkeklik mitine dolayısıyla da, erkeklerin nasıl ‘adam’ edildiklerine belirli bir toplumsal pratik üzerinden bakılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, üzerine odaklanacağım Müslüman toplumlardan biri olan Türkiye’deki sünnet ritüelinin; dilde, söylemde kurulan, özel alandan beslenen, burada karşılığını bulan ve nihayetinde kamusal alanda meşru zemini oluşturulan, toplumsal kabul gören bir erkeklik ritüeli olduğu varsayımından hareket edilecektir. Bu pratiğe sahip olan erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonrasında elde edilen bilgiler, onların deneyimlerini nasıl aktardıkları, neleri vurguladıkları gibi sorular ile ritüele ilişkin ayrıntılarla tarihsel, toplumsal kabuller ilişkilendirilerek tartışmaya açılacaktır. Bu doğrultuda, elde edilmeye çalışılan bilgiler, görüntüler -buradaki odağım kendi aile

albümlerim ve görüşme yaptığım kişilerin sünnet fotoğrafları- ile sünnet davetiyesi görsel ve metinleri aracılığıyla sorunsallaştırılacaktır.

ANAHTAR KELİMELEER: Sünnet, Toplumsal Cinsiyet, Erkeklik, Tören, Ritüel

SUMMARY

(CULTURED BODIES, EXPERIENCED MASCULINITY: THE RITUEL OF CIRCUMCISION)

When works related to gender studies are examined, it could be said that most of them focus on women and femininity, and new discourse and politics are produced accordingly, it is important to incorporate man and masculinity into the problematic when considering the relation between men and women as a social construct. This is to emphasize the need for understanding gender inequality which is a particular concern needed not only for the oppressed but also for the oppressor, the one who has the power and who is known to have the privileged potential of masculine practices. Thus, while analyzing practices of masculinity, working with the knowledge of how masculinity is defined, produced, and knowing what it means to society is helpful in explaining the reasons for the continuity of male hegemony, both geographically and historically.

Regarding the above mentioned reasons, this work in general has the aim of focusing on men who have to adopt the social roles that are imposed on them and internalize the values of masculine power, obeying the myth of masculinity in the patriarchal system. Hence, this work attempts to analyze how men are made to learn to be a “man” through particular social practices. In this context, what will be discussed here in this paper is the perception of circumcision in Turkish Islamic society; a) whether the ritual of circumcision is conceived as a ritual of masculinity which is constituted through language and discourse, b) whether it emerges from the private sphere and expands to the public one, c) if it is legitimized and respected in the public sphere by the society. The discussion will be held through data gained as a result of in-depth-interviews conducted with men who have experienced this practice-circumcision. Within this framework, family albums and circumcision

photos of interviewers including my brother, other images and texts of circumcision invitation cards will be examined.

KEY WORDS: Circumcision, Gender, Masculinity, Rite, Ritual

1.GİRİŞ

“Tanrı İbrahim'e, 'Sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız' dedi. Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak...” (Tekvin; Bap 17)

Sünnet ile ilgili tez yazma fikrini geliştirdiğim dönem ile sünnetin giderek gündem haline geldiği mevcut sürece baktığımızda, sünnet geleneğinin birtakım evrelerden geçtiği aşîkar. Son birkaç yıla kadar sorgusuzca kabul edilen “sünnet operasyonu”, şimdilerde Avrupa’da çocuk hakları ihlali olarak tartışılmaya başladı. Hatta tartışılıyor olmakla da kalmayıp bir yasa tasarısı olarak sunuldu. Sünnetin yasallaşma fikri ilk olarak Almanya’nın Köln eyaletinde, bir erkek çocuğun başına gelen olayın ardından gelişti. Söz konusu olayda* sünnet, bir yaralama eylemi olarak çocuğun bedenine yönelik bir tür müdahale şeklinde anıldı. Çocuğun “sağlıklı bir erkek” olması niyetiyle yapılan bu eylem, sağlıklı olarak doğan çocuğun sağlıksız bir hale gelmesine neden oldu. Operasyonun ardından kanaması günlerce devam eden çocuk hastaneye kaldırıldı ve ailenin mahkemeye başvurmalarının ardından doktor yargılandı. Köln Eyalet Mahkemesi öncülüğünde bu olay, sünnetin yaralama suçu olarak anılmasına neden oldu. Böylece hem Avrupa’da hem de Türkiye’de birçok açıdan tartışılmaya başlandı.

Tartışmaların ardından tasarıya sunulan sünnete, yasal olarak izin veren bir yasa tasarısı kabul edildi. Bu tasarıya göre erkek çocukların sünnet ettirilmesi için

---

* Almanya’da Eyalet Mahkemesi 26 Haziran 2013 tarihinde Köln’de dört yaşındaki bir Müslüman çocuğa yapılan sünnet operasyonu sonrasında, sünneti yaralama olarak niteleyen bir karar aldı. Karara neden olan olayda sünnetin ardından kanaması başlayan çocuk hastaneye kaldırılmıştı. Daha sonra olay mahkemeye yansımış ve sünneti yapan doktor yargılanmıştı. Bu olayın ardından ise hemen bir etik kurul oluşturulmuştu. Sürece ilişkin ayrıntılı bilgi için tezin Ek-3: Gazete Haberleri Bölümü’nde Haber 1 ve Haber 4’ü inceleyebilirsiniz.

hekim şartı, tıbbi koşullar, çocuğun kararı, aileyi operasyonla ilgili bilgilendirme, dini gerekçe gibi birtakım şartlar öne sürülüyor. Karar verebilme süreciyle ilgili olarak da çocuğun 13 yaşına gelmiş olması gerekiyor. Dolayısıyla çocuğun izni olmadan sünnetin yapılamayacak olması gibi bir durumla karşılaşıyoruz ki bu da sünnetin geleneksel tarihi için oldukça radikal bir gelişme.

Söz konusu tasarı şimdilik kabul edildi, hatta Türkiye’de bile tartışmalara yol açtı. Aslında Almanya’daki olayın benzeri Türkiye’de oldukça sık yaşanıyor - özellikle toplu sünnet törenlerinde- ancak pek fazla medyada yer almıyor. Ne zamanki çocuğun sağlığında, yani cinsel organında ciddi bir hasar meydana geliyor, işte o zaman çocuğun ailesi, doktora “erkeklik kaybı” ile ilgili tazminat davası açmasıyla birlikte yaşadığımız coğrafyada haber niteliği kazanıyor.

Tüm bu gelişmeler sünnet ritüelinde birtakım değişikliklerin yaşandığına işaret etse de uygulamaya baktığımızda sünnetin halen daha köklü bir gelenek olarak devam ettiğini görüyoruz. Peki, sürekli değişim halinde olan bir dünyada böylesine radikal bir gelenek önemini yitirmeden nasıl oluyor da yaygınlaşabiliyor? Bu sorunun yanıtı için toplumsal yapının erkek egemen kodlarına bakmak gerekir çünkü sünnetin en temel özelliği “erkeklik kültürünü” devam ettiriyor oluşudur. Toplamlar erkek egemen kalabilmek için birtakım geleneklere sahip çıkmak zorundadırlar ve bunun için de çocukluktan itibaren kültürü yaymaları gerekir. Sünnetin de “erkekliğe ilk adım” olarak kodlanmış olması, ritüelin erkek çocuklara “nasıl erkek olduklarını” hatırlatması nedeniyle erkek çocuklar, kendi cinsel organlarının ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu bilgisiyle donanmış olarak yetişirler. Böyle bir kültürün sonucunda da erkek cinsel organı olan penis, bir gösteren olarak sembolize edilerek toplumsal yapı içerisinde tecrübe edilen erkekliğin en güçlü yasası haline gelir.

Beden algıları, toplumsal cinsiyet ve kültür içerisinde şekillenir. Erkek bedenini bu şekilde kuran söylem ve pratiklerin tarihi epey eskiye dayanır. Bu söylem ve pratikler, erkeklik arketipini yaratmıştır ve çoğu toplumda erkek bedeni, iktidarın kendi söyleminin pratik alanda vücut bulmuş haline dönüşmüştür. Mesela Antik Yunan’da, genç erkekler gimnazyum denilen yerde çıplak bedenleriyle hem

güreşir hem de herkesin görebileceği açık alanlarda giydikleri gevşek giysiler ile bedenlerini gözler önüne sererek erkek çıplaklığının ‘ideal güzelliği’ni sergilerlerdi. Antik Yunan'da erkek bedeninin bu türden bir teşhiri, çıplaklığın çoğunlukla normlara aykırı geldiği günümüz toplumlarının aksine bir medeniyet göstergesi olarak algılanmıştı.

Bedenin eril arketipi gittikçe daha da keskinleşen çizgilerle, farklı toplumların ortak keseni olarak özellikle gücün kaynağı, üretimin sağlam aracı haline bürünmüş ve modern toplumlarda erkekliğin hakim söylem için meşru olan görselliğine kavuşmuştur. Elbette bu meşru zemin iktidarların ideolojik araçları olarak işlev görmüştür. Mesela, Nazizmin gündelik yaşamda bedeni ele alış biçimi ırkçı bir anlayış temelinde, kadın ve erkeğe ayrı ayrı biçilen roller ve ulus-devletin organik bütünlüğü çerçevesinde olmuştur. İdeal beden ve güzellik anlayışı, fiziksel olanın mükemmelleştirildiği, güçlü ve kuvvetli olanın estetik olanı vurguladığına duyulan inançla eşdeğerdir. “Ari” ırka sahip olan bedenler estetik anlayışın temeli olarak addedilmiş ve bu yüzden de Ari ırkın en kutsal, en mükemmel, en güzel olduğuna inanılmıştır. Bu düşünce pek çok insanın denetlenmesine neden olmuş; böylece ailelerinde veya soylarında üstün ırktan olmayan kişiler devletçe damgalanmıştır. Erkeğe olduğu kadar kadın üzerinde de yürütülen bu politikalarla eril beden iktidar söyleminin pratik alanda vücut bulmuş haline dönüşmüştür.¹

Özellikle erkek bedeninin terbiye edilerek, gündelik hayat pratikleri içerisinde nasıl birer kültürel simge haline geldiğine daha sistematik ve derinlemesine bakmak amacıyla hazırlanan bu çalışmada, erkek cinsel organı olan penisin üzerinde gerçekleşen fiziksel etkinin toplumsal kodlarına bakılıyor. Çalışmada genel olarak, erkekliğe geçiş olarak kabul edilen ve yüzyıllardır süregelen bir gelenek olan sünnetin ve bu olayın törenselleşme halinin, nasıl ortaya çıktığı Türkiye coğrafyası üzerinde neye tekabül ettiği, “bir gün” ile çerçevelendirilerek ele alınıyor. Özel olarak anlam yüklenen bu günün öncesinde ne gibi hazırlıkların yapıldığı, kimlerin bu günün aktörleri olduğu, hangi toplumsal amaca hizmet ettiği, kültürel olarak hangi

---

¹ Toby CLARK, **Sanat ve Propaganda**, 92-3.

kodlardan beslendiği gibi sorulara yanıt olabilecek bu çalışma, erkeklerin, erkeklik hikayelerinden beslenerek hazırlandı.

Sünnetin kamusal alanda nasıl karşılık bulduğu, devletin erkekliğin inşasında nasıl bir rol oynadığı, yerelde gerçekleşen toplu sünnet törenleriyle 3-7 yaş arası çocukların toplu olarak travma yaşamalarına neden olan uygulamaların kamusalardan nasıl rıza aldığı gibi sünnet olayı etrafında ortaklaşan hikayeler, sünneti hem gerekli hem de sürekli kılan temel argümanlardır. Sünnetin dini gerekçelerle yapıldığı vurgulansa da ortaya çıkış hikayelerine ve uygulama alanlarına baktığımızda, sünnetin bir ritüel olarak toplumsal ve kültürel anlamlarının da okunması gerekir. Dolayısıyla çalışmanın Üçüncü Bölümü itibarıyla sünnete ilişkin arkaik kodlara bakılarak meselenin sosyolojik olarak analizi yapılmaya çalışıldı. Ardından sünnet törenin yaşandığı güne odaklanılarak farklı gruplardaki erkeklerin sünnet günlerine ilişkin hatırladıkları söylem, duygu ve nesneler üzerinden tarif edilen anlatılar çalışmanın ana eksenini oluşturdu.

Şehzade olduklarının ispatı olan fotoğraflar ve çocuğun erkek olduğunu ilan eden sünnet davetiyeleriyle tamamlanmış olan sünnet ritüeline ilişkin nesnelerin, sünnet sırasındaki işlevini aktarmaya çalıştığım Sünnet Kılavuzu ise ekte verilmiştir. Sadece tek bir gün için yapılan bunca hazırlıklar ve yüklenen anlamlar, erkek çocuğun bundan sonraki yaşamını “tam” bir erkek olarak geçirmesine yönelik başlangıç niteliği taşıması nedeniyle aile, dolayısıyla da toplumsal düzen için oldukça önemlidir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bugüne kadar yapılmış toplumsal cinsiyet çalışmalarına bakıldığında çalışmaların, kadın ve kadınlık üzerine yoğunlaştığı ve bu doğrultuda (yeni) söylem ve politikaların üretildiği görülür. Oysa kadın ve kadınlık toplumsal cinsiyet denilen kavramın ve ona dair yapılan çalışmaların sadece bir boyutunu oluşturur ve madalyonun tek yönüne odaklanılmasına neden olur. Bu durumda, kadın ve erkek arasındaki ilişkiler ve onların toplumsal kurgusu yeniden ele alındığında, sorunsallaştırmalara ‘erkek’ ve ‘erkekliğin’ de dahil edilmesinin önemli olduğu görülür. Bu her şeyden önce toplumsal cinsiyet kavramsallaştırması üzerinden cinsiyete dair eşitsizlikleri anlamada sadece ezilen kesimleri değil iktidar sahibi olan ve kendisinde ayrıcalıklı bir potansiyel olduğu bilinen 'erkeklik pratiklerinin' de anlaşılmasının gerekliliğini vurgular. Böylece, erkeklik pratiklerinin incelenmesiyle birlikte erkekliğin nasıl tanımlandığı, üretildiği ve toplum tarafından ne ifade ettiği gibi sorulara odaklanılabilir. Bu tür çalışmalar erkek iktidarının, gerek coğrafi gerek de tarihsel anlamda süregeliyor olmasının nedenlerini açığa çıkarmamızı ve bu yönde tartışmalar üretmemizi sağlar. Bu nedenle, erkeklerin deneyimlerini daha ayrıntılı ve bizzat onların söylem ve pratiklerine yer vererek araştırmak, iktidarlara ilişkin çoğul sorgulamaların yapılabilmesi için oldukça önemli adımlardan biridir.

Tüm bu söylenenlerle ilişkili bu çalışmada, ataerkil sistem içerisinde eril iktidarın birtakım toplumsal rol ve kabullere uymakla yükümlü kıldığı erkeklerin, benimsedikleri erkeklik mitine dolayısıyla da, erkeklerin nasıl 'adam' edildiklerine belirli bir toplumsal pratik üzerinden bakılması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, üzerine odaklanacağım Müslüman toplumlardan biri olan Türkiye’deki sünnet ritüelinin; dilde, söylemde kurulan, özel alandan beslenen, burada karşılığını bulan ve nihayetinde kamusal alanda meşru zemini oluşturulan, toplumsal kabul gören bir erkeklik ritüeli olduğu varsayımından hareket edilecektir. Bu pratiğe sahip olan erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonrasında elde edilen bilgiler, onların deneyimlerini nasıl aktardıkları, neleri vurguladıkları gibi sorularla ritüele ilişkin ayrıntılarla tarihsel, toplumsal kabuller ilişkilendirilerek tartışmaya açılacaktır. Bu

doğrultuda, elde edilmeye çalışılan bilgiler, kişisel anlatılar, görüntüler -buradaki odağım kendi aile albümlerim ve görüşme yaptığım kişilerin sünnet fotoğrafları ve sünnet davetiyeleri gibi malzemeler sorunsallaştırılacaktır.

Sünnetin günümüzde, yaşadığımız toplumda hâlâ ne kadar yaygın ve önemsenen bir ritüel olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bu tür erkeklik pratiklerini anlamaya çalışmak, toplumsal cinsiyet çalışmaları ile ilgili literatürde erkeklığe dair yapılmış araştırmaların ne kadar az olduğu, var olanların da daha çok biyolojik cinsiyete odaklandığı düşünüldüğünde daha da önem kazanmaktadır. Bu tür çalışmalar, erkeklik ve kadınlığın “doğal haller” olmayıp kültürel pratikler olduğunu göz önüne alır, sünnet gibi pratiklerin meşru zeminini nasıl sağladığı, binlerce yıldır mevcut erkeklik kalıplarının aktarımının, dolayısıyla süregelen yanının bugün modern toplumlar içerisinde hâlâ nasıl devam ettiği gibi sorulara verilecek yanıtı arar. Araştırmam sırasında yaptığım görüşmeler, elde ettiğim görüntüler veya sünnet davetiyeleri gibi malzemeler, toplumsal alanda cinsler arası ayrımcılığı belli bir cinsin lehine körükleyen erkeklığın, gündelik hayatımızın en özel alanlarına kadar sızdığını, yerleştiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu alanların ayrıntılı analizini yapmaya çalışmak, iktidarın ‘söylenmemiş dili’nin deşifre edilmesine açılacak yollardandır.

Tarih boyunca ve moderniteyle de birlikte devam eden genç erkeklerin, “tam” olarak bir erkeklığe sahip olabilmeleri için birtakım ayin ya da ritüellerden geçmeleri gerektiği yönündeki kanaatler ve bu doğrultudaki pratikler, kabul edilen erkeklik kimliğini yeniden üretirken bu pratiklerin toplumsal olarak onaylanmasını da sağlar. Ancak bu şekilde bir erkek kimliğinden bahsedilebilir ve böylece bu kimliğin toplumsal olarak ispatı da gerçekleşmiş olur. Bu anlamda erkeklığe geçişte önemli adımların atılmasında köprü işlevi gören toplumsal kurumlardan din ve aile hâlâ kolektif hafızanın temelini oluşturur. Katı bir hiyerarşi, kayıtsız itaat ve kesin kurallarla temellendirilmiş yaşam biçimi ve ritüeller, “erkek kültürünün” temel dayanak noktaları olarak varlığını sürdürür. Tam da bu noktada, iktidar üzerine analiz yapabilmek için doğrudan iktidarı oluşturan öğelere bakmaya ihtiyaç vardır. Bu çalışmada, pratikte erkekleri de konuşturarak, toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin literatürde çoğunlukla politik olarak eksik bırakıldığı düşünülen noktaların,

sünnete ve erkeklığe dair sorulan birtakım sorular aracılığıyla erkek görüşmeciler üzerinden, doğrudan erkeklere ve onların erkekliklerine değen bir araştırmaya odaklanmaya çalıştım. Bu anlamda bir sosyal bilimci olarak, söylenenleri dinledim, davranışları gözlemledim ve görüşmecilerimin izniyle aldığım ses kayıtlarını tekrar tekrar gözden geçirdim.

Klasik sosyal bilimsel yaklaşımlarda uzun süre beyaz, burjuva, Batılı erkeklere özgü toplumsal deneyimlerin araştırmaya değer kabul edildiği görülmektedir. Bu anlamda sosyal bilimlerdeki feminist çıkışlar, sorulan soruların hatta daha önemlisi hiç sorulmayan soruların, bizlerin de keşfedebileceğimiz sorular olduğunu gösterir. Bilimsel açıklama gerektiren şeylerin, sadece beyaz burjuva erkeklerin deneyimleri açısından tanımlanması, sosyal yaşamın eksik ve çarpık anlaşılmasına yol açar. Dolayısıyla feminist araştırmacılar, geleneksel bilgi teorilerinin, kadınların bilen kişiler veya bilginin taşıyıcıları olma olasılıklarını sistematik olarak yok saydığını ve erkek bilim anlayışının hakim olduğunu iddia ederken tarihin de erkek bakış açısıyla yazıldığını, geleneksel sosyolojik metinlerde öznenin her zaman erkek olduğunun varsayıldığını belirtir. “Bilen öznenin erkek olduğu ön kabulüyle yapılan etnografik araştırmalarda kadının bilginin taşıyıcı olma olasılığı görmezden gelir.”² Hatta toplumsal cinsiyet odaklı çalışmalar da dahil olmak üzere büyük bir titizlikle yapılan çalışmalar, erkek merkezli bakış açısından hareketle yapıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Dolayısıyla sosyal bilimlerin mevcut araştırma yöntemlerinin derinliğini ve kapsamını genişletmek, kadınların deneyimlerini, yaşamışlıklarını anlayabilmek ve yorumlayabilmek için yapılan çalışmaların erkek merkezli dilden sıyrılması yönünde de katkı sağlayacaktır.³

Kadınların kendilerini ve dünyayı anlamalarını sağlayan çalışmaların onların deneyimleri göz önüne alınarak gerçekleştirilmesinin geçmişi çok da eski bir tarihe dayanmaz. Kadın deneyimlerini merkez alan bu tür çalışmalar sırasında, araştırmacının sık sık kendi toplumsal cinsiyeti, sınıfı ve kültürünün ne olduğunu açıkça anlattığını ve bazen de bunları, onun araştırma konusunu nasıl

² N. Serpil ALTUNTEK, **Yerlinin Bakışı**, 152.

³ S. ÇAKIR - N. AKGÖKÇE, **Kadın Araştırmalarında Yöntem**, 40.

biçimlendirdiğiyle ilgili şüpheyi düşürdüğünü görürüz. Örneğin, yapmaya çalıştığım sünnetle ilgili araştırma, tam da erkekliğin ilk ve temel ögesi olması açısından bir kadın araştırmacı olarak erkek görüşmecilerle aramda zaman zaman sıkıntıların yaşanmasına neden olsa da kimi zaman bu kimliğim, onların erkekliklerini daha rahat ifade etmelerine neden oldu. Sünnetin temel çıkış noktasının erkek cinsel organına yapılan bir tür müdahale olduğu düşünüldüğünde erkeklerin, kendi cinsellikleri üzerine özellikle de bir kadınla konuşmaları pek kolay olmadı. Bazıları görüşmeyi reddederken bazıları da iki-üç kişilik arkadaş gruplarıyla görüşme yapmayı tercih etti. Tek tek yapılan görüşmelerde öyle çelişkili ortamlarla karşılaştım ki kimileri “penis” kavramını bile söylemeye çekinirken ya da organı elleriyle ifade etmeye çalışırken, kimileri ‘nasıl erkek olduklarını’ öylesine gururlu ve coşkulu bir şekilde anlattı ki kendimi “erkeklik masalının” içine girerken buldum. Bu çoklu duygu halleri de şüphesiz, erkeklik dediğimiz o kültürel kimliğin, her erkekte nasıl farklı yaşandığının anlaşılmasında benim açımdan önemli bir fırsattı.

Bir başka açıdan, yapmaya çalıştığım araştırmanın amacı, sağlık ve din hakkında bilinen tartışmaların ardına geçerek sünnet denilen ritüelin erkekliğe geçiş ile doğrudan nasıl bir ilişki kurduğunu ortaya çıkarmaktı. Sağlıklı ve duyarlı bir vücut parçasının itiraz etme, kendini savunma ya da onay verme şansı olmayan bir çocuktan kesilip alınmasıyla gerçekleştirilen sünnet ritüeli, erkek çocuğun anne dünyasından ayrılıp erkek dünyasına geçişinin bir tür sembolü olarak da okunabilir. Bu açıdan baktığımızda söz konusu olayın, toplumsal olarak kabul görme efsanesi kolay bitecekmiş gibi durmuyor ve yüzyıllardır süregelen bir olay olarak halen devam edebiliyor. Baktığımızda, beden üzerinde uygulanan geleneksel uygulamalar ve bedenin sosyal kontrolü ile ilgili sosyal bilimler içerisinde pek çok çalışma mevcut. Çünkü beden, toplumsal olarak kabul edilen imaja sokulmak amacıyla sosyal kontrol için öteden beri kullanılagelen araç olarak karşımıza çıkıyor. Dolayısıyla da beden pek çok araştırmacının özellikle toplumsal cinsiyet çalışmalarına odaklananların ilgisini çeken önemli bir konu olmuştur, ancak buna rağmen sünnet ritüeli üzerine, özellikle kadın sünneti dışında pek fazla bir çalışmanın yapılmadığının da altını çizmek gerekir.

Ben Yorumlayan, Ötekiye Yorumlanan

Sosyal bilim araştırmalarında yöntem tartışmalarının öncelikli temalarından biri, araştırmayı yapan sosyal bilimci ile görüşülen kişiler arasındaki ilişkinin nasıl tarif edileceği meselesidir. Saha araştırmalarında çoğunlukla “araştırmacı öznenin”, görüşmeyi yaptığı kişileri “görüşülen öteki” olarak kavraması riski sorunsallaştırılır. Ben ve öteki arasındaki mesafenin kapanması için görüşme sırasında karşılıklı bir diyalog ortamının yaratılması gerektiği vurgulanır. Araştırma konusu, görüşmeciler, alana “giriş”, alanla ve görüşmecilerle kurulan ilişkiler, yorumlama ve temsile kadar araştırma sürecinin birçok boyutu, yapılan bu türden derinlemesine görüşmelerde etnografik araştırmalar odaklı feminist yaklaşımlarda da dikkate alınmaktadır. “Feminist olmak egemenliğe duyarlı olmak demektir; etnograf için bunun anlamı, betimlenen toplum içinde olduğu kadar yazarla (ve okuyucularla) haklarında yazılan insanlar arasındaki ilişkide de egemenliğin farkında olmaktır.”⁴ Feminist bir araştırmacı olarak kadın çalışmalarıyla ilgili bir araştırma yaparken kurulan duygudaşlık, empati gibi deneyimleri yaşamış olmak, odaklanılan meselenin temeline inip onu derinleştirmek için benim açımdan da önemli olmuştur. Bu noktada araştırmacı ve ‘araştırma nesnesi’ arasında mevcut sosyal bilim anlayışındaki üstten bakış yerine hiyerarşik ilişkileri sorgulayan ve bu yönde politikaların üretilmesine yardımcı olan aşağıdan bakışın, içeriden bakışın kullanılması kadın çalışmaları başta olmak üzere yönetilen, sömürölen toplumsal gruplara, madunlara yönelik yapılan çalışmaların gerçekliği yansıtmayı açısından daha etkili olur. Dolayısıyla karşılaşmalar ve temaslar, yapmaya çalıştığım araştırmanın doğrudan içine girebilmek için gerekliydi. Kaldı ki böylesine bir çaba, etik ve politik anlamda doğru bir araştırma yapmanın, toplumsal bağlamı koparmadan ona müdahale edebilmenin belirleyici bir ilkesiydi.

Genel olarak alan araştırmalarında karşılaşılan ‘ben-öteki’ sorunu ya da ayrımı, araştırmacı ve görüşmeci arasındaki ilişkide açığa çıkan birbirine eşit olmayan güç üzerinden temellenir ve araştırmacı bu ilişki üzerinden çalışmasını

⁴ N. Serpil ALTUNTEK, *Yerlinin Bakışı*, 31.

sürdürür. Ancak yaptığım görüşmelerin bazılarında araştırmacı kimliğine sahip olsam bile kadın olmamdan kaynaklı “erkek” görüşmecilerim karşısında öteki konuma yerleştiğim oldu. Bu durum daha çok sünnet ritüelini, bir tür erkekliğe geçiş töreni olarak algılayan görüşmeciler karşısında bana doğrudan hissettirildi.

Bu noktada, yapmış olduğum görüşmelerden sadece birkaçında olmuş olsa da araştırma sırasında karşılaştığım cinsiyetçi tavırların, hem kadın bir görüşmeci olarak erkekler karşısında hiyerarşik bir konuma sokulmama hem de verinin toplanması konusunda sıkıntılar yaşamama neden olduğunu vurgulamak isterim. Bazı sorulara verilen kendinden emin cevaplar ki erkekliğin dert edinildiği bir çalışmanın soruları olduğu düşünüldüğünde, “toplumsal bilginin erkeğin denetimi altında olduğu” vurgusu, bir kadın araştırmacı olarak bana oldukça hissettirildi. Ayrıca yaptığım görüşmeler sırasında, bir görüşmecim sünneti ve erkekliği ile ilgili soracağım sorular karşısında tek başına olmak istemediğini, yanında iki arkadaşının (yakın akraba) daha olmasını istediğini belirttiği için sorularımı üç kişi eşliğinde görüşmecime yönelttim.* Dolayısıyla da almış olduğum her bir cevapta ağırlıklı olarak kullanılan “biz” söylemi, toplumun değerler sistemine içkin olan erkek yanlılığı (erkek kardeşliği), görüşmecimin tüm samimiyeti ve farkında olmama haliyle ortaya dökülmüş oldu.

Öte yandan etnografik çalışmalarda, araştırma sürecinin hem sosyal bilimci hem de görüşmeciler için karşılıklı bir ‘bilinçlenme’ süreci olarak yaşanması gerektiği vurgulanır ve araştırma sırasında görüşmecilerin de araştırmanın özneleri olarak anlatıların merkezinde yer almaları hedeflenir. Böylece karşılıklı bilgi akışı sağlanmış olur ve her iki taraf da araştırmanın tanımlanması, yönlendirilmesi noktasında birbirleriyle ilişkilenebilir. Bu noktada sünnetle ilgili yapmaya çalıştığım araştırma da böyle bir ilişkilenebilirliğin ürünüdür. Erkekliğin nasıl kurulduğuna ilişkin görüşülenlerin kendi söylemlerini analiz ederken araştırmacı olarak çok sayıda yeni bilgi edindim. Bununla birlikte görüştüğüm kişiler sünnet hikayelerini anlatırken karşılıklı konuşmalarımız sırasında çok kereler “Sen söyleyince düşünmeye başladım,” ya da “Bu konu üzerine hiç düşünmemiştim,” gibi

---

* Söz konusu üç kişi ile odak grup görüşmesi yapıldı.

tepkiler vererek bana, yapmış olduğum araştırmanın, görüştüğüm kişilerin de kendi “erkeklikleri” üzerine düşünme olanağı sağladığını gösterdi.

Görüşmelerimi analiz ederken görüştüğüm her bir erkeğin biricik olan hikayelerini, konuşurken kullandıkları jest ve mimikleri, konuşma tarzlarını, görüşme sırasında gösterdikleri davranışları, kimilerinin sık sık terlemesini, kimilerinin ise bacaklarını yayarak oturuşlarını kısacası genel niteliklerini sürekli hatırlamaya çalıştım ve bunun içinde görüşmeler sırasında dikkatimi çeken her bir anı not etmeye çalıştım. Bu hatırlamalar sonraki süreçte görüşmelerdeki ortaklıkları ve süreklilikleri kategorilendirmeme yardımcı oldu. Yine de görüştüğüm erkeklerin orta sınıf, kentte yaşayan ve eğitilmiş diye tanımlanabilecek bir kesimden geliyor olmalarının, araştırma evreninin sınırlarını oluşturduğu ve anlatılardaki ortaklığın nedenlerinden biri olduğunu vurgulamak gerekmektedir.

Neden sünnet ritüelini seçtim, sorusunu kendime sorduğumda cevabım ‘söylemin arkasında onun kaynağı olacak iktidarları bulmaya çalışıyorum,’ oldu. Bu noktada araştırma boyunca konuşan öznenin yola çıkarak, ancak öznenin konumundan ya da özneye ilgili bir şey çıkarmaktan ziyade bizatihi aktardıkları üzerinden öznenin yaşadığı süreci ve tarif ettiği ritüel (sünnet) ile ritüelin parçası olan miti (erkeklik) anlamaya çalıştım. Bu durumda öznenin sorununu ele almaktan ziyade, öznenin hizmet ettiği sistem içerisindeki iktidarı çözümlemeye çalıştım.

“Söylem sorununda beni ilgilendiren şey, belli bir anda birinin bir şey söylemiş olması. Aydınliğa kavuşturmak istediğim şey anlam değil, bu şeyin o anda söylenmiş olmasına yüklenebilecek işlev. Bana göre, söylemi bir dizi olay olarak kabul etmek, bu olayların; söylemsel diyebileceğimiz bu olayların ekonomik sisteme veya siyaset alanına veya kurumlara ait başka bir olaylarla sürdürdükleri ilişkileri kurtarmak ve tarif etmek gerekir.”⁵

Araştırma süresince yapmaya çalıştığım, söylemsel olaylar arasındaki ilişkilerin niçin ve nasıl yerleştiğini keşfetmektir. Bunu yapmamın nedeni sünnetin halen daha

⁵ Michel FOUCAULT, *Özne ve İktidar*, 184.

günümüzde, gündelik hayat içerisinde varlığını kaybetmeksizin daha da güçlenerek neden devam ettiğini sorunsallaştırmaktı. Başka bir deyişle çalışmamı bugünün içine tekabül eden, toplumsal yapının içerisinde eksilmeden varlığını sürdüren erkeklik mitinin başlangıç noktası olan sünnet ‘sorunsalının’ ne olduğu üzerine yoğunlaştırmak istedim. Sünnet ritüelinin arkaik kodlarına ilişkin takip eden bölümde ayrıntılı olarak aktarıldığı gibi oldukça eski tarihlerden itibaren süregelen ve farklı toplumlarda büyük öneme sahip olmuş olan ritüelin, modern dünyada hâlâ gündelik hayatımızda varlık göstermesini ve söylemsel alanda nasıl yeniden düzenlediğini anlamaya çalıştım.

Bu amaçla, öncelikle demografik sorularla başlamak üzere görüşme yaptığım her bir erkekte bana, kendi ‘sünnet günlerini’ anlatmalarını istedim. Sünnet gününü, sünnet günü öncesi hazırlıkları, sünnetin sonraki günlerini, anne ve baba ile kurulan ilişkileri, kutlamaları, kıyafetleri, hediyeleri tarif edebilmek için sorduğum soruları* yapmış olduğum derinlemesine görüşmeler sırasında görüşmecilerime yönelttim. Farklı yaş, sınıf, din ve etnik kimlikten toplamda 21 erkekle derinlemesine görüşme yaptım, ancak çok daha fazla sünnet hikayesi dinledim. Özellikle farklı yaş gruplarından erkekleri dinlemeye çalıştım çünkü sünnet ritüelinin aslında her dönem benzer nitelikler gösterdiğini ortaya çıkarmak ve diğer yandan da son dönemlerde sünnet operasyonunun önceki kuşaklara göre bir mekan değişikliğine gidip gitmediğini de sorgulamak istedim. Ayrıca, kamusal alanda egemen bir erkek kimliğinin oluşmasında ve bu kimliğin toplumsal meşruiyetinin sağlanmasında oldukça etkili olan belediyelerin gerçekleştirdiği toplu sünnet törenlerini de inceledim.

Yukarıda da değindiğim gibi görüşmelerim esasen üç genel başlık altında gerçekleşti. İlk bölüm görüşmeciyi daha yakından tanımak için sorulan demografik sorulardan; ikinci bölüm “sünnetin bir günü”nü anlamaya ilişkin, her bir erkeğin biricik olan sünnet hikayelerini dinlediğim sünnete ve çocukluğa ilişkin sorulardan; üçüncü bölüm ise ritüeli konuştuktan sonra erkekliğin Türkiye coğrafyası içerisinde nasıl tanımlandığı ve kavrandığını anlayabilmek için erkekliğe ilişkin yönelttiğim

---

* Sorulara ilişkin ayrıntılı bilgi için Bkz: EK-2 Görüşme Kılavuzu.

sorulardan oluşmaktaydı. Uzunlukları kırk dakika ile bir buçuk saat arasında değişiklik gösteren görüşmelerdeki bu farklılık, görüştüğüm erkeklerin konuya gösterdikleri hassasiyetin farklı olmasından ve kimilerinin de kendi tarihini anlatırken epey ayrıntıya girmesinden kaynaklandı. Görüştüğüm kişilerin daha rahat kendilerini anlatabilmeleri için mümkün olduğunca kişisel ilişkilerimin dışından olmasına özen gösterdim, ancak yarı yarıya bu sayıyı gerçekleştirebildim çünkü hiç tanımadığım birisiyle sünnet üzerine sohbet etmek zor anların yaşanmasına neden oldu. Kimi tanıdıklarımın kendi evlerinde görüşmeleri gerçekleştirdim ve böylece sünnet videolarını birlikte izleme fırsatım oldu. Sonrasında da video üzerine sohbet ederken aslında yeni bir görüşme daha yapmış oldum. Görüşmeleri mümkün olduğunca kendilerini rahat hissedebilecekleri mekanlarda yapmaya özen gösterdim, ancak kimi zamanda görüşme yapmayı kabul eden kişinin an itibarıyla bulunduğu yerde görüşmelerimi yaptım. Bu mekan bir kafe olduğu gibi bir kütüphanenin çimenleri ve yemek salonu da olabildi.

Bu çalışmada görüştüğüm erkeklerin anlatılarını daha geniş bir bağlam içinde, toplumsal ve kültürel gerçekliğin farklı boyutları içerisine yerleştirerek okumaya çalıştım. Anlatıları bir araya getirirken, erkeklik deneyimini anlayabilmek ve eleştirel boyutta yaklaşabilmek için deneyimin yaşandığı süreçlere bakmayı hedefledim. Bu noktada, “Deneyimin kendisini bilgi kaynağı olarak gördüğümüzde, deneyimi yaşayan kişinin bakış açısı, bilgiyi biçimlendirir. Böylece, deneyimin kurgusal doğasına, bakış açısının oluşma sürecine ve deneyimin içinde ifade edildiği söylemin toplumsal bağlantılarına ilişkin sorular, dışarıda bırakılmış olur. Bu nedenle de, deneyimi dolaysız bir bilgi kaynağı değil, bütün bu bağlantıların içinde özne tarafından kurulan süreç, toplumsal gerçekliğin belirli bir düzeyi olarak ele almak gerekir.”⁶ Dolayısıyla erkeklerin yaşadıkları sünnet deneyimi ve erkek ‘olma süreçleri’, sürece ilişkin kendilerinin ve başkalarının davranışları, söylemleri bana toplumsal gerçekliğin bir yansımasını vermekle birlikte ‘olma süreçlerine’ kendilerinin hangi ölçüde ve ne şekilde dahil olduklarını da gösterdi.

---

⁶ Aksu BORA, **Kadınların Sınıfı**, 33.

Öte yandan dinlediğim “erkeklik” öykülerini daha sonra analiz etmeye çalışırken erkeklik kavramının toplumsal alanın ne kadar çok yönünü etkilediğini yeniden fark ettim. Serpil Sancar’ın vurguladığı gibi erkeklik deyince “erkeklerin davranışları mı, kimlik olarak kurulmuş erkekliği mi, ilişkisel olarak temsil edilen erkekliği mi, imge olarak sunulan erkeklikleri mi, söylem olarak kurulmuş erkekliği mi kastettiğimiz ya da doğrudan yaşanan, gözlenen ve pratik olarak icra edilen erkeklikten mi bahsedildiği açık değildir.”⁷ Sürekli iktidar olma hali erkekliğin ataerkil zihniyet içerisindeki en önemli kontrol alanlarından biridir ve bu sürekli oluş hali, erkekliğin ve erkek cinselliğinin bulunduğumuz coğrafya içerisinde toplum tarafından özendirilmesine neden olmaktadır. O halde, erkekler cemaatinin kurduğu bir evrende yaşamayı zorunlu hale getirip onun yadsınamaz bir gerçek evren olduğuna inandıran toplumsal kurumlar aracılığıyla erkekliğin kamusal alandaki varlığının meşrulaştırmasına tanıklık ediyoruz. Günümüz iktidarlarının kolay kontrol edilebilen verimli makineler olarak kodlandırmaya çalıştığı cinsiyetlendirilmiş insan bedeni, devlet tarafından cinselliğe yüklenen yeni anlamlarla yeni mahrem alanları yaratılarak sınırlandırılmaya devam ediyor. Bunu yaparken de aile albümleri gibi özel alanımızın en derinlerinden toplu sünnet törenlerindeki* afişlemeye kadar hafızalara kazınıyor.

⁷ Serpil SANCAR, **Erkeklik: İmkansız İktidar**, 20.

* Aşağıda resmi bulunan toplu sünnet töreni haberiyle ilgili olarak Bkz:

<http://www.adiyamanim.com/b/modules.php?name=News&file=print&sid=1711>

İktidarın bedene yönelik politikaları, eril bedenın güçlölüğü üzerinden kamusalda konumlanışını nasıl sergilediğıyle ilgilidir. Bu sergileme kültürü sokakta, evde, işyerinde toplumsalın olduğı her alanda erkek bedeninin görsel olarak yaş, sınıf, coğrafya, kültür fark etmeksizin zihinlerdeki imajını kurumsallaştırır. Kurumsallaşan bu imaj, gücünü iktidardan alarak kişiyi (erkeğı) toplumsal olarak temsil eden bir nesne şeklinde konumlandırır.

Diderot'un ünlü sözü: "Erkek çocuklarının eğitimi: Bir erkek gibi işe! Kız çocuklarının eğitimi: Matmazel, ayaklarınız görünüyor!"⁸

Bununla ilişkili olarak erkek çocuğun, "erkeklik eğitimi" de küçük yaştaki çıplak sünnet fotoğrafının evin duvarlarına ya da aile albümlerine yerleştirilmesiyle ve böylece "dışarıdan" gelenlere sergilenmesiyle gerçekleşmiş olur. Kolektif hafızadaki bu imajla birlikte mevcut gelenek, kendini sürdürmeye devam eder.

⁸ Alain CORBIN vd., **Bedenin Tarihi 1: Rönesans'tan Aydınlanma'ya**, 103.

Söz konusu çalışma erkeklik odaklıysa, hele ki görüşmecilerde bu odağın bizzat özneleri olan erkeklerse yapılan derinlemesine görüşmeler, yukarıda anlatmış olduğum nedenlerden dolayı benim için son derece zorlayıcı olsa da kimi zaman sarsıcı bir bilinçlenme sürecinde olduğumu bana hissettirdi. Doğrudan bilginin kaynağından gelen bu bilinçlenme süreci, sünnet hikayesiyle birlikte açığa çıkan aslında erkek öznenin sürekli deneyimlediği veya mücadele etmeye çalıştığı erkeklik mefhumuyla doğrudan ilişkilenebilir. Böylece mevcut ataeril sistem içerisinde sürekli hissettirilse de birebir kurulan böylesi bir ilişkide “erkek olma hali”nin ne şekilde süregeliyor olduğunu deneyimleme imkanım oldu.

Ancak görüşmelere devam ettikten bir süre sonra, yeni görüşmelere geçmeden, sorularımı yeniden gözden geçirmek için bir ara verme; arka arkaya yapmış olduğum görüşmelerin ardından bir mola verme ihtiyacı duydum. Bunu yaparken de görüşmelerin ne kadar zor geçtiğini anlamaya çalıştım çünkü her ne kadar alanın özneleri olarak karşımdaki kişiyi dinlesem de, yapacağım bu araştırmanın onların hayatlarına bir katkısı olacağını düşünmediğim ya da yaptığım araştırmanın onlara nasıl bir katkı sağlayacağını bilemediğim için tanıdığım ya da tanımadığım kişilerden karşılıksız bir iyilik istemenin burukluğunu taşıyarak (oysa görüşmeler bittiğinde fark edebildim ki bilginin kaynağına doğru bir geri dönüş yaşanmıştı ve görüşmecilerim de kendilerini sorguladıklarını ifade etmişti) alan not defterimi çıkarttım ve araştırmaya dair hissettiklerimi şöyle kaleme aldım:

Karşımda oturmuş bana erkekliklerini anlatıyorlar. Bense tepki vermemeye çalışarak sessizce dinliyorum. Nasıl bir erkek olduklarını ya da daha doğrusu ‘nasıl erkek olduklarının’ hikâyesini anlatıyorlar. Kimilerine göre ilk mürüvvetleri kimilerine göre de hayatları boyunca unutmak istedikleri o anı, acılarını tazeleyerek ya da gururlarını okşayarak tek tek anlatıyorlar... “Prens iken hiç beklemedikleri bir anda, tarif bile edemedikleri bir duygu ve hayal kırıklığıyla birden kurbağaya dönüştükleri bir hikâyeyi anlatmaya başlıyorlar.” Fakat daha sonra kurbağa gibi görünen bedenin “erkekleşip” etraftakiler tarafından daha fazla anlam yüklenmeye

başladığında ise bu sefer de asalarıyla birlikte kral koltuğuna oturuyorlarken buluyorlar kendilerini. Hikâyeyi anlatırken kullandıkları her bir sözcükte, o anın içerisinde kendilerini kral gibi hissettikleri o kadar açık ki, böylesine bir ‘erkek edilme ritüelini’ sonraki kuşaklar için kutsal hale getiriyorlar. Çünkü beden, kutsal olanı ritüellerle tecrübe ederek, ona ritüellerle dokunuyor. Gündelik yaşantı dinsel ayinler ya da dünyevi törenler aracılığıyla işliyor. Bedenin toplumsal hale gelme meselesi de işte bu şekilde gözler önünde sergilenmeye başlıyor.

Diyalog başlayınca söz karşılıklı gidip gelir ve karşılıklı yapılan bu her bir gidiş gelişle bir şeyler değişebilir. Bu karşılaşma görünmez izleri açığa çıkarır. Bu bilgi ve motivasyonla başladım erkeklerin sünnet hikâyelerini dinleme serüvenine. Travmatik bir süreç olduğunu bile bile konuşturmak, hatırlatmak ve içselleştirdiği ‘toplumsal gerçeği’ sorgulatmak istedim belki de. Böyle bir çalışmaya başlamaya karar verdiğimde, yani ritüellerin toplumun kültürel kodları olarak algılanabileceğini düşündüğümde bunun nasıl olabileceği fikri karşısında ilk başlarda endişeye kapıldım. İnsanların anımsamak istemedikleriyle yüzleşme sorumluluğunu paylaşmam gerekiyordu; çünkü onların kişisel anıları acıyla dolu olabilirdi, bu acı bir göç hikâyesi, bir azınlık hikâyesi, bir kadınlık ya da erkeklik hikâyesi olabilirdi. Sonuçta görüşme yapacağım her bir erkeğin tek tek sünnet hikâyesini dinleyecektim. Belki kadın olduğum için anlatmayacaklardı, belki kadın olmamı fırsat bilip erkekliklerini cevaplar üzerinden ispatlayacakları, belki de yaşadıkları travmaları tüm samimiyetleri ile anlatacaklardı. Bugüne kadar yaptığım görüşmeler sırasında erkeklerin sadece bana güvenmeleri değildi önemli olan, aynı zamanda

yaşadıkları deneyimler üzerine düşünme fırsatı yaratmak ve kendi kişisel tarihlerini hatırlamalarına olanak tanımakta önemliydi. Alana çıkmadan önce kavramsal ve teorik çerçeve belirlenmiş, yönteme dair bir yaklaşım benimsenmiş ve soruların birbiriyle bağlantılı olduğu genel bir gidişat hazırlanmıştı. Bu görüşmelerle yapmak istediğim, söylemi kullanan öznenin çok bizzat içinde iktidarı barındıran söylemi incelemektir. Çünkü söylem iktidarla ilişkilenebilmenin bir yolu değil midir?

Yeni görüşmeler yapmadan önce deneyimler dışında başka malzemelerin de bilgilendirici olabileceğini fark ettiğimde araştırmayı fotoğraflar ve davetiyeler ile genişletmeye çalıştım. Bu çalışmanın çıkış noktası aile albümleriydi, dolayısıyla benim için görüşmeler sırasında sünnetle ilgili sohbetlerde aile albümleri altı çizilmesi gereken gizli bir nesneydi. Her bir görüşmecinin farklı şekillerde de olsa sünnet fotoğrafının olması ve bu imajın ailenin gurur tablosu olarak sergilenmesi beni, fotoğraflar üzerine, fotoğrafın öznesi ile aktörleri üzerine düşünmeye yöneltti. Dolayısıyla araştırmanın amacına ulaşabilmesi için derinlemesine görüşmeler dışında sünnet fotoğrafları (kendi aile albümüm ve görüşmecilerin fotoğrafları) ile sünnet davetiyelerinin metin ve görsellerini araştırmanın birer teknik araçları olarak kullandım. Sünnet Töreni'ni anlattığım Dördüncü Bölüm'ün alt başlıklarından biri olan Erkekliğin Sünnet Ritüeli Aracılığıyla Kamusalıktan Aldığı Rıza Bölümü'nde davetiyelere, özellikle militarizm ve babalık söylemleriyle beslenen metinlere ve fotoğraflarla kurulan sünnet ilişkisine de ayrıntılı olarak bakmaya çalıştım.

3. MİTOLOJİK ANLATILARDAN GÜNÜMÜZE BİR ERKEKLİĞE GEÇİŞ TÖRENİ OLARAK SÜNNET

Sünnete ilişkin izler, binlerce yıl öncesine ait hikayelerde, belgelerde bulunabilmektedir. Birbirinden farklı kültürel anlamları olan bu tür mitolojik anlatılar, bugün törensel sünnet pratiğiyle karşılaştığımız çoğu davranışa, sembollere arkaik dayanak oluşturur niteliktedir. Bu bölümde; sünnet ritüeline ilişkin mitolojik anlatılarda sıklıkla bahsi geçen kurban etme, kutsama, kan akıtma, acıyla sınama vs. gibi kodlar değerlendirilecek, bu kodların bugün sünnet geleneğinin ve erkeklik kültürünün sürdürülmesinde önemlerinin ne olduğu tartışmaya açılacaktır.

Nitekim, törensel sünnet oldukça eski tarihlerden itibaren anlatılarda erkekliğe geçiş töreni olarak yer almaktadır ve kültürel pratikler bu bağlamda değerlendirilebilmektedir. Erkeklik kültürünün sürdürülmesinde, öncelikli etkisi olan bu tür kültürel pratiklere ilişkin ayrıntılar incelendiğinde hegemonik erkekliğin toplumsal kabulü ve aktarımına ilişkin önemli izler bulunabilmektedir.

3.1. Mitolojik Anlatılarda Sünnet

Ortaya çıkışını binlerce yıl geriye kadar götürebileceğimiz mitolojik anlatılarda, birbirinden farklı kültürel işlevlere sahip olduğunu anladığımız sünnet öykülerine rastlanır. Bu öykülerde sünnet; kimi zaman bir kabileye ait olma, savaş sonrası esir düşenleri cezalandırma (hadım etme) yöntemi, düşmanları tanıma ya da kendini diğerlerinden ayırma işareti, kimi zaman da çocukluktan yetişkinliğe geçişin sembolü, gücünü ispatlama, kan akıtmayla gelen bereket ve kutsallık, cinsel hazı önleme, hastalıklardan korunma ya da insanı Tanrı'ya kurban ederek kutsallaştırma dolayısıyla dini kaidelerin zorunlu koşulunu yerine getirme geleneği olarak karşımıza çıkıyor.

Yukarıdaki çizim, sünnetin ilk olarak M.Ö 2400 yılında Mısırlılarda gerçekleşen bir ritüel olduğunu kanıtlayan duvarlara çizilmiş bir figürdür.⁹ Dünyada bilinen ilk sünnet çizimi, Mısır'ın Sakkara kentinde VI. Hanedanlık mezarının duvarında yer almıştır. Bazı tarihçiler, sünnetin tanrılara kurban vermenin değişik biçimi olduğunu söylerken bir kısmı da firavun mezarlarını inşa eden kölelerin daha fazla çalışmaları için cinsel hazlarını köreltme işlemi olarak başlatıldığını savunmuşlardır. Ayrıca sünnetin esirlere işaret koyma, onları efendilerinden ayırt etme yöntemi olarak yapıldığını düşünenler de vardır. -Tıpkı Nazilerin Yahudileri sünnetli olup olmadıklarına bakarak ayırt ettikleri gibi.¹⁰

Zaman içerisinde aktarım biçimleri farklılaşan bu öyküler, bugün hâlâ sürdürülmekte olan pratiklerin geçmişle bugünü bağlayan halkaları üzerine düşünmemizi, bu pratiklerle erkekliğe ilişkin kodların nasıl oluşturulduğunu yeniden gözden geçirmemizi sağlıyor. Mitolojik anlatılarda bahsi geçen ve sünnetle ilişkilendirebileceğimiz pratikler zaman içerisinde konuya ilişkin sembolik sistemlerin kurulmasını sağlamış ve çeşitli kültürel anlamlara bürünmüşlerdir. Örneğin Avustralya yerlilerinde, erkek organından kan akması nedeniyle kadın ile erkek sembolik şekilde “bir” olurlar. Afrika kabilelerinde ise sünnet, yaratılışın

⁹ David L. GOLLAHER, *Circumcision: A History of the World's Most Controversial Surgery*, 19.

¹⁰ Nil GÜN, *Sünnet*, 34.

cinsel ikiliği üzerine bir sembol olarak açıklanır. Bu inanca göre insan hem erkek hem de kadın karakterde doğar. Buna göre “Sünnet, erkeğin dişi özelliklerinden ayrılmasıdır. Kadın ruhu, erkeği rasyonel bir şekilde düşünmekten alıkoyan, dolayısıyla sünnetsiz erkeği toplumsal olarak uygunsuz yapan bir şey olarak düşünülür. Sünnetle birlikte erkek, dişi parçasından ayrılır; erkeğin diğer dişi yarısını arayıp bulması yani evlenmesi ile yeniden tamamlanır.”¹¹ Sünnetle birlikte erkek, kendi benliğine kavuşarak toplumsal bir varlık haline gelir.

Daha da eskiye gittikçe kutsiyet içerikli semboller aracılığıyla erkek varlığının bir tür üreme biçimiyle ya da verimlilikle ilişkilendirildiği anlatılara da rastlanır;

“Çağlar boyunca yeryüzü ve gökyüzü birleşme durumunda kalırlar, bu birleşme o denli sıkıdır ki, toprağın doğurduğu çocuklar babalarının bedeni tarafından tutsak edilirler ve yeryüzünün tepelerinin ve vadilerinin altında sıkışıp kalırlar. Gaina (toprak, dişi) umutsuz durumdaki çocukları kurtarmaya karar verir. Bir tırpan yaratır ve oğlu Kronos’a verir. Oğul bu tırpanla babası Uranos’un (gök, eril) erkeklik uzvunu keser, böylece yeryüzüyle gökyüzü arasındaki birleşmeye bir son verilir. Sakatlanan Uranos’un uzvundan akan damla kan toprağa düşer ve bu damlalardan Kronos’un erkek ve kız kardeşleri, on iki Titan ve Titanid doğar.”¹²

Yunan mitolojisinde ise şöyle bir örnek yer alır;

“Yunan mitolojisinde Attis, Kybele'nin sevgilisidir. Ancak Kybele'ye verdiği sözü unutarak Kral Midas'ın kızıyla evlenir. Düğüne Kybele de davet edilir. Düğün sırasında Kibele ile karşılaşan Attis ne yapacağını bilemez. Kybele'ye karşı duyduğu pişmanlıktan ötürü cinsel organını orada keser ve kanlar içinde kıvranmaya başlar. Sevgilisinin böyle acı içinde kıvranmasına

¹¹ NİL GÜN, **A.g.k.**, 33.

¹² Özgür TABUROĞLU, **Dünyevi ve Kutsal**, 37.

dayanamayan Kybele, Attis'i bir çam ağacına dönüştürerek ona sonsuzluğu bağışlar. Pessinus Mabedi'nde Tanrıça Kybele adına her sene düzenlenen şenliklerde tapınakta rahip olmak isteyen erkekler Kibele rahibi olmanın ön şartı olarak hadım edilir ve kesilen cinsel organları bir çam ağacının altına gömülür. Bu inanış daha sonra Sami ırkında (Arap ve Yahudiler) cinsel organı değil ama ucunu (erkeklerde prepusium, kadınlarda klitoris) kesme şeklinde günümüze kadar devam etmiştir.”¹³

Söz konusu mitte aşık olduğu kadına kavuşamayan bir erkek, kendi erkekliğini, kendini hadım etme yoluyla sınıyor. Verdiği sözü yerine getiremeyince bunun karşılığında kan akıtip erkekliğini sembolik olarak yitirmiş oluyor, ancak yine bu yolla penise evrensel nitelikte bir güç kazandırmıştır. Akan kan toprakla birleştiğinde ise bereketin ve canlılığın daha geniş bir alana yani bütün doğaya geçmesini sağlamıştır. Sonraki dönemlerde ise bu pratik din üzerinden ilerleyerek Kibele Rahibi olmanın koşulu olarak farklı bir biçimde “taklit” yoluyla penisin ucundaki deriyi kesme geleneği olan sünnet ritüeli şeklinde sembolikleşmiştir.

Endenozya, Afrika gibi Müslüman ülkelerde ise sünnet geleneğinin kökeni çok eskilere dayanmaktadır ve yoğun ölçüde komünal olarak gerçekleşen bir ritüeldir. Buradaki komünalin anlamı, kökleri kabileye ait bir geçmişe dayanan, anımsattığı tarihsel ve totemik hafızaya bağlı kolektif bir ürünün parçası olmasıdır. Ritüel o kadar derinlere işlemiştir ki sorgulamaksızın kabul edilen bir gelenek haline gelmiştir. Bugün sünnet pratiğine yüklenen anlamların kökenlerini bulabileceğimiz ve araştırma konumuzun merkezinde yer alan, geçmişten günümüze tekrarlanan temalara baktığımızda, sünnet pratiğinin bir tür erkekliğe geçiş töreni olarak ve erkek topluluğuna aidiyetin göstergesi olarak düşünülebileceğini görmekteyiz.

¹³ Çeşitli internet kaynaklarından alınmıştır:
http://www.masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=14323.15;imode ya da <http://mitoloji-mithology.blogspot.com/2008/12/kybele-ve-attis.html>

3.2. Sünnet Ritüeline İlişkin Arkaik Kodlar

Çocukluktan erkekliğe geçiş olarak adlandırılan sünnet, bir tür kabul töreni olarak inanç sistemi içerisinde yerini almıştır. Bu geleneğin belirli bir dinsel, kültürel hatta ailesel düzeni sürdürme ve güçlendirme hedefi taşıdığı söylenebilir. Törenlerin amacı geleneğin olduğu gibi kuşaktan kuşağa aktarılacak şekilde sürmesini sağlamaktır. Dolayısıyla topluluğun bütünleşmesini sağlayan somut bir süreç olarak ikame eden sünnet ritüeli gibi ‘geçiş ritüellerine’ bakmak, geleneğin nasıl aktarıldığı ve canlı tutulduğunu ve dolayısıyla toplumsal işlevini nasıl yerine getirdiğini anlamamız açısından önemli görünüyor. Geçiş ritüelleri ya da törenleri başarıyla tamamlandıktan sonra çocuk, erkek dünyasına dahil edilmiş olur ve erkekliğe geçiş törenlerinde bütün erkeklerin kendi gözlerindeki değerleri artar. Bu törenlerde beden üzerine çeşitli uygulamalarla müdahaleler yapılır. Yapılan bu uygulamaların bir bölümü beden üzerinde kısa süreli iz bırakırken, birçok uygulamanın izi, yaşam boyu kalıcı olmaktadır. Bu törenler sonucunda, kültürün beden üzerine yazılımı gerçekleşir. Örneğin, Ngarinyin kabilesindeki erkekliğe geçiş ritüeli, gerek konumu gerek uygulamadaki pratikleri açısından bulunduğumuz coğrafyanın sünnet ritüeline yüklediği anlam ile benzer nitelikler taşımaktadır:

“Yaradılışın bütünü enerjik olarak mevcut olduğunda, toprağın titreşimi hissedilir hale geliyor. Adamlar sırayla diziliyorlar; oğlanlar da akrabalarının sırtlarında, yüzleri gökyüzüne bakacak şekilde kolları babalarının kollarına kenetlenmiş halde havaya kaldırılıyorlar. Bu önce ile sonra, cennet ile dünya, oğlanlık ve adamlık, Annelerin Dünyası ile Erkeklerin Dünyası arasında geçiş. Şarkılarla ve danslarla geçen günler tören alanında kusursuz, az bulunur bir atmosfer, bir güç anaforu yaratmış. Güneş doğmadan, şafağın hafif pembe ışığı ortaya çıkmadan, adamlar Oluş şarkısını söylüyorlar. Adamlardan biri, yayıldığında son perdenin sergileneceği tabloyu oluşturacak olan yaprakları toplamak için kabul ağacına tırmanıyor. Kabilenin adamları şarkı söylüyorlar ve tırmanışın her aşamasında “Evet!” diye bağırıyorlar. Yapraklar,

onları toplayıp şekle sokacak kişilere atılıyor. Tablo hazır olduğunda, oğlanların enişterleri yaprakların üzerine sırtüstü yatıyorlar. Oğlanlar da onların üzerine yine sırtüstü uzanıyorlar. Bacaklarıyla onların bacaklarını tutan enişterler, kollarını da oğlanların kollarının altında sımsıkı kenetliyorlar. İki oğlanın bedenleri gerilerek yazgılarına ve adam olma ritüeline teslim ediliyor. Adamlar şafağı ve yeni genç adamların doğuşunu kutlarken, şarkılar hiç durmamacasına sürüyor. Oğlanlar sünnet ediliyor; etleri ve kanları ait oldukları yerin kutsanmasına ve biyolojik olarak bağlı oldukları topraklardaki kabilenin yenilenişine kurban olarak toprağa bırakılıyor.”¹⁴

Erkekliğe geçiş törenlerine ilişkin bugüne kadar ulaşan anlatılarda bazı temaların yinelendiği ve sembolik değerlerinin güçlendirildiğini görüyoruz. Geçiş törenlerinde bu vurguların bir tür kahramanlık anlatısı gibi acı, kan, mücadele ve nihayetinde elde edilen (hak edilmiş) üstün konum tablosu içerisinde resmedildiğini söylemek mümkündür. Kan teması geçiş töreninde bekaretin sonlandığının ve bir gruba aidiyetin en önemli göstergesi gibidir. Ergenlik, evlilik ve bekaret kaybı genellikle birbirini takip eden süre boyunca toplumsal yetişkinliğe geçişin sembolü olmuştur. Bu sürecin sona erdiğini göstermek için çeşitli ayinlerle yetişkinliğe geçişin tamamlanması gerçekleşir. Sünnet de bekaret de üç büyük dinin binlerce yıl öncesinden bu yana, birbirinden çok farklı sayısız toplumun geleneği olmuştur. İkisi de cinsel organlarla ve cinsel yaşamla ilgili; ikisi de kutsanmış, şenliklerle kutlanmış hem de fiziksel ve ruhsal acıları beraberinde getirmiştir.

“RAB Musa’ya şöyle der: “İsrail halkına de ki: bir kadın, erkek çocuk doğurursa, yedi gün boyunca törensel olarak kirli sayılacaktır; tıpkı adet döneminde kirli sayıldığı gibi. Ve sekizinci günde eti sünnet edilmeli. Onun kanının saflaşması 33 gün sürecek. Bu süre boyunca kutsal olan hiçbir şeye dokunmayacak, mabede

¹⁴ Hannah Rachel BELL, **Erkek İşi Kadın İşi**, 104.

gelmeyecek. Eğer kız doğurursa, iki hafta için kirli sayılacak, kan saflaşması 66 gün sürecek.” (Kutsal Kitap, Tevrat, Levililer-12)

Toplumların oluşumuyla kan ilişkisinin birçok örnekle yineleniyor oluşu, kana özel bir anlam yüklendiğini ve kan aracılığıyla toplumsal aidiyetin onandığını düşündürüyor. Akrabalık sisteminin özü, erkek yanlı ‘kan’ ilişkisi üzerinden ve soya ilişkin tüm özelliklerin, bu kanın içinde babadan oğla, aktığı kabulü üzerinden devam eden bir olgu olarak kurulmuştur. Hem toplumsal hem de dinsel kurguda kana yapılan bu özel vurgu, sembolik düzenin oluşturulmasındaki merkezi önemini ortaya koyuyor.

Kan, bir cesaret ve erkeklik ifadesi olarak karşımıza çıkıyor. Birincisi soyun kan bağı ile erkek yanlı olarak devam etmesi, ikincisi de cesaretin toplumsal bir kurgu olarak erkeklere atfedilmesi. Bir görüşmecimle sünneti üzerine sohbet ederken kendisi kanla kurduğu ilişkiyi şu şekilde ifade etmişti:

“Top oynamıştım, top çarpmıştı oraya şiddetli bir şekilde ve kanamıştı. Mesela o hiç aklımdan gitmiyor. Sanki yapılmış bir şey bozulmuş gibi. İyi bir sünnet geçirmişim, iyi bir aşama geçirmişim ve topun değmesi, kanaması bütün her şeyi, o süreci mahvetmiş gibi çok ağlamıştım. Acımasından çok böyle hissiyatlar ağlatmıştı beni.”
(1981, Van)

Simgeler ve simgesel hareketler geçiş törenleri için oldukça önemlidir. Geçiş törenleri daha çok, ya gerçekleşmekte olan ya da çoktan gerçekleşmiş değişimlerin toplumsal ve kültürel anlamda kabul edilmesidir. Dolayısıyla bu törenlerin en önemli tarafı bu değişimin toplum tarafından kabul görmesidir. Düğünler de bu şekilde simgesel anlarla doludur. “Halk arasında beyaz gelinliğin, gelinin bekaretinin ve saflığının işareti olduğu farz edilir... Bunun nedeni, gelinliğin, bazı kültürlerde geleneksel olarak gelinin gerdek gecesinde bekaretini kanıtlayabilmesi için üzerinde

kanamasının beklendiği beyaz çarşafı simgelediğini düşünmeleri olabilir.”¹⁵ Bu noktada sünnet olan çocuğa giydirilen uzun beyaz gömleğin ve sünnet yatağına serilen beyaz çarşafın da böylesine bir sembolik anlamı olabilir.

Gerek sünnette gerek doğumda gerek kadının adet görme döneminde bir kan akma durumu söz konusudur. Bunlar arasından kan akıtma sünnet ritüeli için de oldukça önemli bir rol oynar. “Gerçek” ve “tam” bir tören olması için erkeğin cinsel organından kan akması gerekir. Bu akan kanın bir diğer anlamı sözleşme için dökülen kandır, bir nevi “erkek” olmak ya da “bize” ait olmak için ödenen bedeldir. Böylece sünnet sırasında akan kan, yapılan antlaşmanın kutsal kanı olmaya başlar:

“Musa gidip RAB’bin bütün buyruklarını, ilkelerini halka anlattı. Herkes bir ağızdan, “RAB’bin her söylediğini yapacağız,” diye karşılık verdi. Musa RAB’bin bütün buyruklarını yazdı. Sabah erkenden kalkıp dağın eteğinde bir sunak kurdu, İsrail’in on iki oymağını simgeleyen on iki taş sütun dikti. Sonra İsraili gençleri gönderdi. Onlarda RAB’be yakmalık sunular sundular, esenlik kurbanları olarak boğalar kestiler. Musa kanın yarısını leğenlere doldurdu, öbür yarısını sunağın üzerine döktü. Sonra antlaşma kitabını alıp halka okudu. Halk, “RAB’bin her söylediğini yapacağız, O’nu dinleyeceğiz,” dedi.

“Musa leğenlerdeki kanı halkın üzerine serpti ve “Bütün bu sözler uyarınca, RAB’bin sizinle yaptığı antlaşmanın kanı budur,” dedi.”

(Kutsal Kitap, Tevrat, Mısırdan Çıkış 24:3-8)

Hem İbrahim’in sünneti hem de yukarıdaki antlaşmada akıtılan kanın anlamları birbirine yakındır. Her iki sözleşmede de kan kutsaldır ve kutsal olduğu için de kabul edilirliliği yadsınamaz. Yahudi geleneğinde sünnet (Brit Mila) sırasında sünneti yapan kişinin dudaklarına sembolik olarak şarap sürmesi, kan ve şarap arasında kurulan ilişkiyi açıklamakta bize yardımcı olabilir. Şarap sünnet töreninde

¹⁵ Hanne BLANK, *Bekaretin El Değmemiş Tarihi*, 168.

beklenmedik bir rol oynar. Lawrence Hoffman'ın altını çizdiği şekliyle, Yahudi ritüelinin kutlamalarında şarap kutsanır ve ardından içilir. Sünnet esnasında da bir kadeh şarap bulunur; fakat bu kadeh ne kutsamak ne de içmek içindir. Sünneti yapan kişi “Senin kanında yaşasın,” cümlesini tekrarlayarak işlemi tamamladıktan sonra parmağını kadehe daldırır ve çocuğun dudağına sürer.¹⁶ Burada şarap kutsal kanın yerine geçmiştir.*

Kurban edilenden alınan bir damla kan esasen arınmanın ve kutsanmanın bir tür sembolüdür. Bu yüzden her türden tapınma ayinlerinde genellikle hayvanlar kurban edilir ve kurban edilen hayvanın kanıyla günahlardan arınmış olunur. Erkek çocuk sünneti yüzyıllardır Yahudi geleneği olarak çocuğu kötü ruhlardan korumak ya da yeni doğan erkek çocuğu günahlardan arındırmak için çocuğun penisinin bir parçasının tanrıya sunulması olarak uygulanmaya devam etmektedir.¹⁷ Bu noktada, sünnetin çocuğu “kötü” ruhlardan koruduğuna dair mitler dikkat çekicidir ve tabii söz konusu olan kötü ruh bir kadındır, Lilith;

“Yahudi mitolojisine göre Tanrı altıncı günde erkek ve kadını kendi imgesinden yarattı. Ama ilk yaratılan kadın Havva değil, Lilith idi. Lilith ikisinin de topraktan yaratıldıklarını ve eşit olduklarını söyleyerek Adem'in altında yatmayı reddetti. Adem, Lilith'e boyun eğdirmeyi bir türlü başaramadı. Lilith, Adem'in onu itaatkar kılma baskılarından bıktı ve öfkeyle tanrının adını söyleyerek havaya uçtu ve rüzgar olarak Kızıldeniz'e kaçtı. Kızıldeniz şeytanların bol olduğu bir bölgeydi. Lilith şeytanlarla ilişkiye girerek her gün yüzden fazla lilim denilen şeytan yavruları doğurdu.

Melekler Lilith'i bularak ona Adem'e geri dönmesini söylediler. Lilith şeytanlarla birlikte olduğu için artık Adem'e dürüst

¹⁶ George C. DENNISTON ve vd., **Bodily Integrity and the Politics of Circumcision**, 30.

* “Mezizah, Yahudi sünnet ritüelinin üçüncü basamağıdır. Sünnetçi haham ağızyla yeni sünnet olmuş bebeğin penisindeki kan damlalarını emer. Bu uygulama yüzünden, yaranın enfeksiyon kapması, cinsel hastalıklar ve tüberküloz gibi hastalıklar nedeniyle ölen bazı bebekler olduğu için çoğu Yahudi sünnetçi bu basamağı artık uygulamıyor. Savunucular ise bunun eski zamanlarda kan durdurma olarak bilinen tek yol olduğunu söylüyorlar.” (Nil GÜN, **Sünnet**, 41.)

¹⁷ George C. DENNISTON ve vd., **A.g.k.**, 21.

bir eş olamayacağını söyledi. Melekler bunun cezasının ölüm olabileceğini söylediklerinde Lilith, “ben nasıl ölebilirim ki? Tanrı bana sekizinci güne kadar tüm erkek bebeklerden, yirminci güne kadar da tüm kız bebeklerden sorumlu olma görevi verdi,” dedi. Lilith ölümsüzdü. Çünkü Adem cennetten kovulmadan önce oradan kaçtığı için Adem gibi ölümlü olmaktan kurtulmuştu.

Lilith mastürbasyon yapan erkeklerin menilerini çalarak kendisini döllüyordu. Yalnız yatan erkeklerin de rüyalarına girerek onları baştan çıkarıyor, ıslak rüyalar gördürerek onların da menilerini çalıyor ve şeytanlar doğuruyordu.

Yeni doğmuş bebeklerin ruhunu emerek onların canını alıyordu ama sünnnet, bebekleri Lilith’den koruyordu.

Lilith sünnnetli bebeklere dokunamıyordu. Ayrıca yeni doğanı korumak için anne-babalar bebek odasının duvarına kömürle bir daire çiziyor ve içine “Adem ve Havva, Lilith’in buraya girmesini yasaklıyor” yazısını koyuyordu. Ayrıca kapıya üç meleğin resmini asıyorlardı. Çünkü Lilith meleklerle, onların koruduğu bebeklere dokunamayacağı sözünü vermişti.

Buna rağmen Lilith dayanamayıp bebeklere yaklaşırsa bu, uyuyan bebeğin yüzündeki tebessümden belli oluyordu. Bunu önlemek için anne babalar bebeğin dudaklarına parmaklarıyla dokunuyorlardı. O zaman Lilith yok oluyordu.

Lilith her gün ruhlarını çalacak yüz bebek bulmalıydı. Çünkü tanrı ona Adem’e itaat etmediği için her gün kendi çocuklarından yüz tanesini öldürme cezası vermişti. Lilith kendi çocuklarını öldürmek yerine insan çocuklarının ruhunu çalarak ve kanlarını emerek onları öldürmek istiyordu. Ama sünnnetle korunan bebekler Lilith’i kendi şeytan çocuklarını öldürmek zorunda bırakarak şeytanın yeryüzünde azalmasını sağlıyordu.

Tabii daha sonra tanrı, Adem'in yalnız yatmasını istemediği için Havva'yı, Adem'in kaburga kemiğinden yarattı. Böylece Havva, varlığının bir erkeğe bağlı olduğunu daima hatırlayacaktı. Havva, Adem'e boyun eğmeği kabul etti. Bunu öğrenen Lilith, yılan şekline bürünerek Havva'yı kandırdı ve bilgi ağacından elmayı kopararak yemesini sağladı.”¹⁸

Bu tür mitolojik anlatılarda sünnet ritüeline ilişkin sürdürülmekte olan geleneklerin arkaik kodlarını, oluşturulan sembolik düzen içerisinde görmek mümkün. Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılandıracağımız gibi, kanın “kurtarıcı” ve “koruyucu” anlamları gibi sembolik adlandırmalar bugün sünnete ilişkin anlatılarda da çeşitli şekillerde ön plana çıkıyor.

“Annemle ilişkim her zamanki gibi çok duygusaldı. O ana kadar ağlamamıştı ama ben sünnet olurken annem teyzemle birlikte ağlamış.” (1981, İstanbul)

“Annem aktardı sünnet olacağımı. Sünnet olman gerekiyor, dinimizde böyle bir şey var, her erkek dünyaya geldiğinde sünnet olur. Ben olmasam olmaz mı gibi uzatıp kaçmaya çalıştım ama zamanı geldiğinde olduk.” (1987, Trabzon)

Çeşitli anlatılar bir arada düşünüldüğünde, sünnetle birlikte erkeğin geçiş sürecini tamamladığı ve bir tür statü atlayarak kendine avantajlı bir konum –acı ve kanla kadın dünyasından ayrılarak gücü temsil eden bir konum- edindiği söylenebilir. Sünnetle ilişkili olarak psikanalizin kurucusu Sigmund Freud, Oedipus Kompleksi'ne atıfta bulunmuş ve bu kompleks sonucu olan kastrasyon endişesi, yani hadım edilme korkusu ile sünnet olayını ilişkilendirmiştir. Freud'a göre sünnet, erkek çocuğun annesine karşı duyduğu özlemden vazgeçtiğini göstermek amacıyla toplum önünde

---

¹⁸ NİL GÜN, A.g.k., 42-44.

törenselle olarak uygulanan bir cerrahi operasyondur. Erkek çocuk sünnet olarak artık erkeklığe adım atmış ve annesi ile bağlarını tam olarak koparmış olur.

“İğnenin yarısını sağ kasığa, diğer yarısını da sol kasığa enjekte etti. Hava almam için balkona çıkardılar. Mutfakta kadınlar oturuyordu. Ben anneme dedim ki ben sünnet olmayacağım, söyle dağılsın herkes! Başladım ağlamaya, sonra o da ağlamaya başladı. Herkes bu çocuk seni görünce ağlamaya başladı dedi ve annemi yatak odasına kaçırdılar. Ben anneme sığınmaya çalışıyorum. Sonraki süreç baya sancılı oldu, beni zapt edemediler. Salonun ortasında 5 tane ortalama 30 yaşlarında adam beni kaldıramadılar yerden. Can havliyle kimse zapt edemedi, zorla yatırıp resmen zorla kestiler. Kurbanda kaçan dana gibi yatırdılar! İstemiyordum o an kesilmesini hatta birine tekme attım. Baktırmadılar. Bakarken de makası görüp korkunca birine tekme attım. Dayım dalga geçiyordu. “İstemiyorum anne” diye bağıırıyordum. O zamanda istemiyorum baba diye bir şarkı vardı. Ben istemiyorum anne dedikçe dayım istemiyorum baba diyip dalga geçiyordu. Ben iyice ayar oluyordum. Ama mecbursun kesilecek!” (1984, Kırklareli)

“Annem oklava sallıyordu sünnet olurken, acısız bir an önce olsun bitsin diye. Kesilirken aynı zamanda horoz da keserler. Oldu da bitti maşallah, diyip horozu keserler.” (1952, İzmir)

“Ağlayıp ağlamadığını, annemin ne yaptığını bende çok merak ederim. Hatırlamakta istiyorum, nasıldı diye. Örneğin herkes etrafımda gülümsüyordu. Aa, ablalarımnda sanki şey vardı, o kesme işi gerçekleşince sanki onlarda bir hüün gibi bir şey hatırlıyorum.” (1981, Van)

“Annemin bir kere bana hırçın davrandığını hatırlıyorum. Mesela onu hiç unutmuyorum. Acıyor, yani bir parça kesmişler, canım yanıyor ve bir de oraya ilaç sürölüyor ve annemin bir kere

sert davrandığını hatırlıyorum. Acıyor, acıdığı için ben ağlıyorum ve ağladığım için beni çekiştirmişti. Onu unutamadım ama onun dışında annem hep iyiydi.” (1981, İstanbul)

Öte yandan sünnet pratiği ile bedene yapılan müdahaleyle oluşan, geçiş töreninde ergenliğe adım atmakta olan erkeğin işareti/yarası özel bir göstergeye dönüşmekte ve çeşitli sembolik anlamlar oluşturarak kadınlarla sembolik rekabet ya da ayrışma yaratılmasını sağlamaktadır. *Sembolik Yaralar: Ergenlik Törenleri ve Kıskanç Erkek (Symbolic Wounds)* adlı Bruno Bettelheim’in çalışmasına göre, erkek sünnetinin kadın adet gördüğünde ortaya çıkan kadın üretkenliği ile ilgili bir kıskançlıktan kaynaklandığı ve erkek sünnetinin, kadınlardaki bu süreçle ilgili kurulan bir benzetme olduğunu ileri sürülmüştür. Bir diğer teorisi ise sünnet babanın, anneyle ilişkisini tehdit eden diğer erkekler üzerinde kurduğu hakimiyetin bir sembolüdür.¹⁹

Bettelheim, erkek cinsel organ sertleşmesinin, erkek yetişkinliğinin ciddi bir göstergesi olarak kabul edildiği ataerkil toplumlarda sünnetin sembolik rolünü tanımlamıştır. “Penis başının sünnet ile kalıcı olarak açığa çıkarılması, ona sürekli sertleşmiş görünümü verir. Buna uygun şekilde, henüz cinsel olarak olgunlaşmamış çocuğu da, kadın dünyasından ayırarak sembolik olarak olgun yapar. Bu değişimin meydana gelmesi için törenler oldukça önemlidir, çünkü çocuğun sembolik olarak ölümünü ve yeni bir erkek figürünün ortaya çıkışını simgeler. Bu yeniden doğuş anneden değil, babadan olur. Dolayısıyla erkek çocuğun sünneti erkek otoritesini sağlamlaştıran ikili bir işlev görür: birincisi erkek çocuğa yetişkin bir erkek görünümü verir, ikincisi de erkeğe bir kadın ayrıcalığı olan genital kan akıtma imkanını verir.”²⁰ Karen Erickson Paige “Sünnet Geleneği” adlı makalesinde “sünnetli penis sertleşmiş olmadığı halde öyleymiş gibi görünür, dolayısıyla erkekliğin bir simgesidir,” açıklamasında bulunur. Bettelheim, sünnetin ister erkek isterse de kadınlar tarafından icat edilmiş olsun ancak “uygun cinsel davranış

¹⁹ Seham Abd el Salam adlı kişinin 1999 yılında Kahire’de yazılmış ve İngilizce olarak <http://noharmm.org/muted.htm> sitesinde yayımlanmış “Male Genital Mutilation (Circumcision): A Feminist Study of a Muted Gender Issue” adlı master tezinden yararlanılmıştır.

²⁰ Nil GÜN, **A.g.k.**, 32.

kalıpları” dışına çıkılmasının çok ciddi yaptırımları olduğu toplumlarda bir yetişkinlik sembolü olarak kullanıldığını keşfetmiştir.²¹

“Çok ilginçtir sen sorunca şimdi düşünüyorum, geriye dönüyorum ve öncesini hatırlamıyorum. Yani kim bana iletti, ne dediler, nedir, ne değildir, bu hikayeyi kim bana nasıl anlattı ne olacağını... hatırlamıyorum, çıkmış aklımdan demek ki! Ama sünnet olurkenki anımı, sonrasını her şeyi çok net hatırlıyorum tabii. O dönem cinselliğimde yeni yeni kıpırdanmalar oluyor, çocuksun adını koyduğun bir şey değil, ne olduğunu bile bilmiyorsun. Sünnet olmak için beni içeriye aldıklarında doktor, hastaneye gitmiştik, 2 tane hemşire vardı, hemşireler iğne yapmaya geldiler. İğne yapacak olan hemşirelerin bana dokunması benim hoşuma giden bir şey olmuştu. Hatta onların güzel olup olmadıklarına bakıyordum. Yani sünnet olacağımı biliyorum ama bir şekilde o kadınların cinsel organıyla haşır neşir olmaları, temas etmeleri hoşuma gitti.” (1978, Ankara)

“...Evdeki kızlara entarimi böyle kaldırarak pipimi göstereceğim diye kovalıyordum, onlar da benden kaçıyordu. Kendime son derece güvenerek gösteriyordum. Onlar korkuyor. Öyle bir atmosfer oluşmuş, onların onu görmemesi gerekiyor. Onlardan o hissiyatı aldıkça ben de inadına göstereceğim diyorum. Bakın bakın, dediğimde istemiyorum dedikçe ben de inadına gösteriyordum. Açıp açıp göstereceğim diye kaçtıkça peşlerinden gidiyordum. Tabii benim için o an bunun başka bir anlamı yok. Belki bilinçaltında yeni yeni hormonlar, kadınlar... erkekliğimin simgesini onlara göstermek istiyordum. Bak ben erkek oldum gibi belki de.” (1978, Ankara)

A. Montagu “Sakatlanan İnsanlık” (1991) adlı makalesinde, sünnetin ataerkilliğin yükselmesi ile ortaya çıktığını belirtmiştir. Günümüzde sünnetin devam etmesini, ataerkil eğilimlerin halen güçlü olmasına bağlayan Montagu, “İnsanın

²¹ Seham Abd el Salam adlı kişinin 1999 yılında Kahire’de yazılmış ve İngilizce olarak <http://noharmm.org/muted.htm> sitesinde yayımlanmış “Male Genital Mutilation (Circumcision): A Feminist Study of a Muted Gender Issue” adlı master tezinden yararlanılmıştır.

kendi türünün bireylerini ahlak, din, mantık, gelenek ve kanun gerekçesiyle sakatlayan tek tür olduğunu,”²² belirtmiştir. Bugün sünnet için gösterilen nedenlerin tümü, din ve gelenek perdesinin arkasındaki gerçek nedenleri gizlemeye yarar.

“Ben erkek oldum, şeyi bende yoktu ya da öyle hatırlıyorum. Fakat birçok arkadaşım vardı. Onun üzerinden kuruyorlardı sünneti, işte yarım erkeksin sen, soğan erkeğisin. Bu çok önemlidir. Soğan erkeğiydın sen, sünnetten sonra erkek oldun. Askere gidince de tam erkek olacaksın gibi ilkokul dönemlerinde arkadaşlar arasında konuşurlardı. Çocuklar çok etkileniyorlardı bu konuşmalardan, aile içi konuşmalarda da geçiyordu.” (1981, Ankara)

“8 yaşında sünnet oldum. Sünnet olayı hakkında fikrim olmadığı zamanları hatırlıyorum. Sünnetin ne olduğunu bilmiyordum o zamanlar. Daha sonra birkaç sünnet mevzuğu geçmeye başladığında büyük çocukların sünnetine gittiğimde sünnetin az çok ne olduğunu anlayabildim ufak halimle. Bana göre sünnet bir tören, hani böyle bir törenin içine girersin, çok etkileyicidir. Dolayısıyla kaçınılmaz bir şey olarak geliyordu bana. Sünneti yok bunun, derlerdi. Herkes bir gün sünnet olacak yani. Kaçarı yok bunun. Hatta o dönem arkadaşlarla hep beraber tuvalet yaparken sen ne zaman sünnet olacan, daha sünnet olmamışsın diye dalga geçerdik. Kendimden büyükler böyle tuhaf bir izlenim bırakıyorlardı üzerimde çünkü sünnet olmadan adam olunmaz. Efendime söyleyeyim sanki sünnet olunca bambaşka bir adam oluyorsun, statü atlıyorsun. Dolayısıyla çocuk olsan da onun bilincindesin. Erkek olan sünnet olur!” (1985, Adapazarı)

²² Seham Abd el Salam adlı kişinin 1999 yılında Kahire’de yazılmış ve İngilizce olarak <http://noharmm.org/muted.htm> sitesinde yayımlanmış “Male Genital Mutilation (Circumcision): A Feminist Study of a Muted Gender Issue” adlı master tezinden yararlanılmıştır.

R. Immerman ve W. Mackey tarafından yazılan “Sünnetin Biyokültürel Analizi” (1998) adlı makalede sünnetin insan beyni üzerindeki biyolojik etkisini, çeşitli kültürler tarafından benimsenmesine bağlamışlardır. Bütün olarak penisin karşılıklı ilişkilerdeki kişilere büyük tatmin verdiğini gözlemlemişlerdir. Dolayısıyla sünnet, topluluğa bu tatmin ve haz duygusundan mahrumiyeti telafi edecek bir şeyler sunmalıdır. İki yazarda sünnetin, “Beyindeki cinsel hazla ilgili bölgenin tepki verme yeteneğini azalttığını belirtmiştir. Daha da fazlası, sünnet, erkek genital kayganlaştırıcısı olan ve kadınlara çekici gelen bir koku salgılayan smegmanın oluşumunu yok eder. Yazarlar, sünnetin erkekleri kadınlara karşı daha az çekici yaptığını, bu durumun erkekler arasında kadınlardan kaynaklanabilecek tartışmaları ortadan kaldırdığını, bunun da kabile reisi için grubu daha kolay idare edilebilir yaptığını belirtmişlerdir.”²³

Immerman ve Mackey’in eski topluluklardaki erkek cinsel organına ilişkin analizleri, penisi bedenin bir organı olmanın ötesinde toplumsal karşılığıyla birlikte ele alır ve penisin ayrıcalıklara sahip olduğunu vurgular. Benzer şekilde modern dönem düşünürlerinden Lacan ise *konusan beden* metaforuyla erkeklere ve erkekliğe yüklenen simgesel güç ve anlamlardan en çok görünür olan cinsel organı (fallusu) toplumsal özün bir parçası olarak değerlendirir. Fallusa yüklenen anlam, kadınlarla erkekler arasında tarihsel olarak değişen ve dönüşen iktidar ilişkilerinin, onları yaratan geniş toplumsal yapılar ve uygulamalar içinde nasıl kesiştiği ve bütünlük kazandığı ile ilgilidir.

Kadınlığı, onda (kadında) eksik olan şeye, erkek olamamasına indirgeyen Lacan, fallusun bu ayrıcalıklı konumunun çeşitli nedenlerini sıralamaktadır:

- (1) Üremedeki etkin rolü
- (2) Görmenin -bu nedenle en göze çarpan organın- epistemolojik üstünlüğü
- (3) İmleyenin fiziksel kökeni²⁴ -ki bu imleyenin varlık koşulunun, cinsellik ve buna

²³Seham Abd el Salam adlı kişinin 1999 yılında Kahire’de yazılmış ve İngilizce olarak <http://noharm.org/muted.htm> sitesinde yayımlanmış “Male Genital Mutilation (Circumcision): A Feminist Study of a Muted Gender Issue” adlı master tezinden alınmıştır.

²⁴ Lynne SEGAL, **Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler** , 119.

bağlı olarak da iktidar kurma işlevi üstlendiği bilinmektedir. Ayrıca fiziksel kökeni içinde Antik Yunan'da bereket simgesi olarak kullanıldığı da unutulmamalıdır.

Lacan, “Öznenin kimliğini sadece cisimleşmiş bir kimlik benimseyerek üstlenebileceğini ve öznenin, sadece fallus yardımıyla cinselleştirilmiş bir kimlik üstlenebileceğini çünkü fallusun ayrıcalıklı imleyen olduğunu”²⁵ ileri sürer. Fallus, penis değil; penisin iktidar ve arzu simgesi olarak temsil edilmiştir. Biyolojik sahiplikten çok ataerkil söylemin ürünüdür. Bu ürün modern toplumlarda gerek hakim söylem içerisinde gerekse de kullanılan görüntüler/imagolar üzerinden sürekli olarak yeniden üretilmektedir.

Lacan, fallus kavramını kullanmıştır; çünkü Freud'un hadım edilme ve Oidipus karmaşalarını kültürel ve toplumsal kodlarla birleştirerek bireyin geride bırakamayacağı bir dizi anlamlandırma pratiğini başlatmaya çalışmıştır. Başlangıçta yalnızca tek bir organı ifade etmektedir. Esasen cinsiyetsiz olan fallus, insan bedenine indirgenğinde ya da insan bedeninden geçtiğinde cinsel bir farklılık yaratmıştır. “Fallus, gösterilenin etkilerini bir bütün olarak belirlemekle yükümlü gösterendir.”²⁶

Beden dediğimiz şey, gösterenler bütününden oluşmaktadır. Dolayısıyla Lacan, 'konuşan beden' metaforunu kullandığında aslında konuşan gösterenlere işaret etmektedir. Fallusun da gösteren olduğu kabul edildiğinde onun (yani fallusun) konuşma biçimi eril bir dille gerçekleşecektir. Erkekliğin üretim merkezi olarak konuşan fallusun varlığı üzerine düşünmek, yani tek başına ontolojisi üzerine düşünmek “fallus olmak” ve “fallusa sahip olmak” gibi dilsel ve dilin içindeki cinsel konumlanışları ya da kategorilendirmeleri açıklamada yeterli değildir. Fallus olmak, ötekinin arzusunun imleyeni olmak ve bu imleyen gibi görünmektir. Kadınların fallus olmaları ise şu anlama gelmektedir: “Fallusun gücünü yansıtmak, o gücü gösterip imlemek, fallusu cisimleştirmek/içermek, fallusun duhul ettiği yeri

²⁵ Lynne SEGAL, **A.g.k.**, 119.

²⁶ Malcolm BOWIE, **Lacan**, 127.

sağlamak, Ötekisi, yokluğu, eksiği, kimliğinin diyalektik olumlaması 'olma' yoluyla fallusu göstermektir.”²⁷

Simgesel düzendeki iki konum, fallusa sahip olmak (erkeklerin konumu) ile fallus olmak (kadınların konumu) kültürel anlamları içinde barındırmaktadır; çünkü var olan bu konumların karşılıklı bağımlılıkları söz konusudur (tıpkı Hegel'in köle-efendi diyalektiğinde olduğu gibi birinin kendini konumlandırabilmesi için diğerine ihtiyaç duyması). Fallus, yani görünen eril özne, konumunun yaratıcısı için kadınların tam da erkeklerin olmadığı şey haline gelmeleri, o şey olmaları ve eksiklikleri aracılığıyla erkeklerin temel ve yadsınmaz işlevini yerine getirmeye çalışır. Dolayısıyla fallus olmak, her zaman eril bir özne için olmaktır ve böylece eril özne de ötekinin ayrılığını tanıyarak kendi konum ve kimliğini (iktidarını) gerçekleştirmiş olacaktır. Simgesel düzende böylesi bir ikili bağlılık söz konusu olabilir ancak gerçek hayat denilen mevcut ataerkil düzende fallus hiçbir dişil özneye ihtiyaç duymadan bizzat dişil öznenin kendisini, kendi varlığı için tehdit unsuru olarak gördüğünden iktidarını korumak adına dişil beden üzerinde meşru konumunu sürdürmeye çalışır. Sonuç olarak fallus ile kurulan bu aşkın ilişki, kutsal metinlerdeki Tanrı ve ona karşılıksız itaat eden kulları ile kurulan ilişkiyi çağrıştırmakla birlikte fallusun ve fallusa sahip olmaktan kaynaklanan kutsal erkekliğin inşasının temellerini atmaya yardımcı olmaktadır.

3.3. “Kutsal” Erkekliğin Toplumsal Kabulü

“Ne bileyim, büyüdüğümüze dair bir işaret herhalde.” (1980, Aydın)

“İlk mürüvvet denir ya buna, erkeğin ilk mürüvveti. İşte darısı artık nikaha.” (1981, İstanbul)

²⁷ Judith BUTLER, **Cinsiyet Belası**, 103.

“Sünnet sanki İslamiyet’in bütün o gelenekle, ritüelle iç içe geçmiş dinsel pratiklere, dinsel kültüre, dinin diline giriş gibidir.”
(1981, Van)

Sünnet bir erkeğin fiziksel olarak penisindeki derinin kesilmesiyle birlikte sosyal ve kültürel anlamda çocuğun kademe atlaması olayıdır. Kamusaldir; böylelikle çocuk ailenin erkek üyesi, toplumun erkek vatandaşı, erkekler cemaatinin de bir üyesi olmuştur. Babadan oğla geçen bu gelenek tıpkı bir taht gibi babanın aile içerisindeki tahtını erkek çocuğuna devretmesi olayıdır bir nevi. Bu yüzden kamusal olması gerekir, devrederken bunu kamusal alanda sembolik olarak göstermesi gerekir.

“Türkiye’de bir taraftan aman çocuk hatırlamasın şeyi var, en erken yaşta olsun, hastanede olsun, doğar doğmaz olsun bir taraftan da buna ters bir şekilde, bir ritüel olarak da kutlanması var, yani erkekliğe geçiş ritüeli. Ben sünnetin git gide o anlamı kazandığını düşünüyorum yani daha çok erkek yönünün vurgulandığını, öne çıktığını düşünüyorum. Bir taraftan aman hatırlamasın deniyor ama erkekliğin bir ritüeli olarak sünnet olacaksa hatırlanması gereken bir şey oluyor. 3 yaş, 5 yaş olacak ki kıyafet giydirebilsin. Modern seküler kesim için hatırlamasın, erken yaşta olsun mühim değil ama daha böyle muhafazakar, dindar kesimlerde hem bir dinsel arzuyu yakalıyor hem de erkeklik arzusunu yakalıyor. Muhafazakar kesimlerde de beklesin 7 yaşına gelsin, tören yaparız. Sünnet üzerinden söylenen erkeklik kurgusu beklemeyi gerektirir.” (1984, Adapazarı)

Çocukluğun bağımlılığı ve zayıflığından ayrılmayı ve yetişkin erkeklerin farklı dünyasında yeni bir ait olma duygusuna sahip olmayı içeren²⁸ erkekliğe geçiş törenleri ile erkek çocuklar, erkekliğini kolektif olarak benimsemiş ve kabullenmiş olurlar. Kolektif olarak gerçekleştirilen bu törenler, büyük oranda erkek çocukların güven duygusunun pekişmesini sağlar ve sünnet gibi geçiş törenleri aracılığıyla

²⁸ Lynne SEGAL, *Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler – Değişen Erkekler*, 169.

birey, cemaatin bir parçası olarak sunulur ve yetiştirilir. Erkek çocuğun cemaatin bir parçası olması için sembolik uygulamaların ötesinde, bizzat bedeninden bir parça kopartılarak onun cemaate olan aitliği gerçekleşmiş olur.* Çocuk, cemaatin bütün erkeklerinin bedenlerine yazılmış bu işareti ile onlardan biri haline gelir. Böylelikle çocuk bedenindeki işaret ile aynılaştırılmış bedenler arasına girerek kendini ötekilerden ayırır. Dinsel geleneğin birleştirici ve aynı zamanda da bu dışlayıcı özelliğiyle birlikte erkek çocuk 'aynılık-farklılık' konumu üzerinden tanımlanmış olmaktadır. Bu şekilde gerçekleştirilen bir aynılaştırma* ile içsel bir ilişki içinde olan toplumsal kimlik, dışlayıcı bir tutumla kendinde var olanı görünür kılarak sünnet aracılığıyla anlam kazanır. Tevrat'ın Yaratılış Bölümü'nde, sünnetin bir antlaşmanın simgesi olarak adlandırıldığını şu şekilde ifade edilmektedir:

“...Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancından satın alınmış köleler dahil sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu. Evinizde doğan ya da satın aldığınız her çocuk kesinlikle sünnet edilecek. Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmanın simgesi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir.” (Tekvin; Bap 17)

Bu antlaşmanın geçerlilik kazanması için ilk olarak İbrahim'in kendi oğlunu sünnet ettirmesi gerekmektedir. Sünnet ettirecek erkek çocukları olmayan İbrahim yüz, karısı Sara ise doksan yaşındayken bir erkek çocuk sahibi olarak onu sünnet ettirmişler ve böylece kutsal antlaşmaya uymuşlardır. O halde sünnet, tanrısal bir emirdir ve aynı zamanda bu, şu anlama da gelmektedir, sünnetli olmayanlar toplum tarafından dışlanıp vaat edilmiş topraklardan sürgün edileceklerdir. Yapılan bu antlaşmayla İbrahim'den istenen kendi soyunun kuşaklar boyunca, sonsuza dek

* Saime Tuğrul bu konu ile bağlantılı olarak; “Bedeninden kesilen parça, erkek çocuğun iç-anne dünyasından koparak dış-erkek dünyasına geçtiğinin işaretidir.” diyor. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Saime TUĞRUL, **Ebedi Kutsal Ezeli Kurban**, 99.

* Benzerlik dayatması olarak farklı olanın benzer kılınamaması sonucu farklı olanı dışlayan bir niteliğe işaret etmektedir.

birbirinden ayrışmadan, tüm erkeklerde var olan ortak simge aracılığıyla sürüp gitmesidir.

Erkek, kendisi için değil, söz konusu aile ve kabilenin liderleri için sünnet olur. Bu liderler, babayı çocuğunu tereddütsüz sünnet etmesi için baskı altına alırlar. Kurallara karşı çıkılmaz. Burada bir döngü söz konusudur; baba kabile liderlerine (ya da toplumsal normlara) itaat eder, çocuk da o kabilenin bir parçası olabilmek için babaya. Burada ataerkil yapıya bağlılık söz konusudur. Bu da grubun çıkarlarına uygundur, çünkü bir erkeğin çocukları ile gruptan ayrılması onu zayıflatır ve hem politik hem de ekonomik olarak olumsuz etkiler. Kısaca sünnet, İbrahim ile Tanrı arasında politik bir anlaşmadır.

“İnsanlık tarihinin böyle süreklilik arz eden anlarından bir tanesidir sünnet. Erkek egemen toplumla alakasını kurma boyutunu ilişkilendiremiyorum açıkçası. Bir anlamda ilişkilendiriyorum ama o, bana bu zamanla alakalı gibi geliyor. Yaratılış kurgusuyla olan ilişkisi daha etkili geliyor bana. Çünkü bir diyalogun, alakanın kesiştiği bir yer gibi geliyor bana. Şöyle bir şey mesela, uzun zamana kadar devam etmiş bu gelenek. Sünger avcıları, sünger avına çıkmadan önce denize ekmek atıyorlar. Sen bize ekmeğimizi veriyorsun, biz de sana ekmeğini veriyoruz. Böyle doğayla, inançla bir şey var aranda, konuşuyorsun onunla. Sünnet algısında, İbrahim’in kurgusu da böyle bir şey aslında. İçinde bir sohbet var, bir diyalog var. Kurulan o diyalogdan sonra bir teslim olma halinin göstergesi sünnet.” (1977, İstanbul)

Kurban edilme ile sünnet ritüeli arasındaki bağa bakıldığında, erkeğe atfedilen tanrısallığın, kurban sunumu ile başladığı ve ayinlerin, ritüellerin yerine getirilmesi ile tanrısallık inancının pekiştirildiği görülür dolayısıyla sünnet ritüeli dini bir gereklilik olarak karşımıza çıkar. Kurban etme tüm dinlerde farklı şekillerde kendini gösterebilir. Kurban olmanın toplumsal bir kurum olması da kurban edilme halinin toplum üzerinde yaratacağı kökten etkiye bağlıdır. “Kökensel kurucu şiddet,

benzersiz ve kendiliğindendir. Ayin geleneğindeki kurbanlarsa tam tersine çok sayıdadır, fazlasıyla yinelenmektedir. Kurucu şiddetle insanların egemen olamadığı ne varsa, ayinleşmiş kurban ediminde artık insanlar tarafından belirlenebilmektedir: kurbanın sunulacağı yer ve zaman, kurban seçimi vb.”²⁹ Sünnet ritüelini de kurban edilme metaforunun içine yerleştirebiliriz. Burada söz konusu olan kurban bir çocuktur ve çeşitli aşamalardan geçerek “erkek edilme” törenini tamamlar. Bu tören de toplumun aktörleri tarafından belirlenir ancak değişmeyen birtakım unsurlar vardır ki onlarda sünnet çocuğunun kullandığı malzemeler ile çocuğun kulağına fısıldanan erkeklik ruhudur. Bu tıpkı tahta çıkmayı bekleyen bir kralın kendisini ve mevcut iktidarını kanıtlayabilmesi için geçmesi gereken aşamaların olması gibidir.

“Epey küçüğüm. Ayasofya’yı görüyorum. Yer altı Camii’ni görmüştük. Eve geldiğimde baya ürkmüştüm, böyle kasvetli yapılar, uhrevi yerler, İstanbul’un o tantanası beni baya ürpertmişti. Sünnet için ona benzer hayaller kuruyorum kafamda. Yüzüklerin Efendisi’ndeki gibi garip böyle yerin altından sütunlar fın çıkacak, öyle bir evrendeyim yani sünnet beni böyle bir etkiye soktu. Sünnetin sonra görüntülerini izledim etkiliyordu beni. O dönem izlediğimde hep içinde hissediyordum kendimi. O dönem ayırt edemiyordum gerçeklikle hayal arasındaki farkı tam kavrayamadığım için yani ne bileyim çok ilginç geliyordu. Sonuçta kahramanlaştırıyorsun kendini anlatılanlarla. Kutsanıyorsun, kutsal bir şeyler yapıyor bayram havasında.” (1984, Adapazarı)

“Doktor tavsiyesiyle yaptırdık. Bitik dedikleri bir şey vardı, yapıştı ve o idrarını yaparken sorun yaratıyordu. İleride yaptırır mıydım? Bu çevrenin baskısından kurtarmak için mutlaka yaptırırdım. Ama ilk erkek olduğunu öğrendiğimiz zamandan beri bizim düşüncemiz, hiçbir şeyin farkında tam olarak değilken ameliyatla hastanede sakın sessiz bir şekilde halletmek ki öyle yaptık. Hatta derler ya, sünnet esnasında sünnet olduğunun

²⁹ Rene GIRARD, **Şiddet ve Kutsal**, 145.

farkındaysan eğer ileride cinsel hayatını etkiler, psikolojik olarak da problem olur diye. O bunlar farkında değildi, çok iyiydi. Zaten bizde hep bunu düşünüyorduk. Bilinçli olarak yaptık. Yani o kesimin ileride etkisi olacağını bildiğimizden farkında olmamasını zaten sağlayacaktık biz. Ama şöyle bir düşüncemiz var. Bu baskılar vs. onları da bertaraf etmek için çocuk, “ben sünnet olmayacak mıyım ileride, arkadaşlarım oldu” dediğinde ya da arkadaşları mutlaka ona “sen sünnet olmadın mı” diye soracaklar, ileride 7-8 yaşına geldiği zaman okul arkadaşlarını da davet ederek böyle küçük bir tören, ufak bir eğlence düzenlenebilir. O da onun sünnet olduğunun ilanı aslında. Kutlama yapılacak, gerçi kutlamanın da amacı nedir bilmiyorum ama yani çocuğunun pipisinin kesilmesini çok sevinçli karşılıyor insanlar ama. Sonuç olarak istiyorlar, bu bir nevi kanıt. Aslında erkeklik dediğin penis ve o penisten keserek eksiliyorsun, aslında eksiltiyorsun onu ama o eksiltme bizim dinimizde, toplumumuzda daha da bir yüceltme anlamına geliyor. Bir nevi iğdiş eder gibi o prosedüre uyar gibi yapıyorsun. Anlamadığım bir şekilde o bir yüceltme, bir haber verme. Törenle aslında bir şekilde haber verme, “oğlumuzun pipisi kesildi, erkekliği daha da arttı.” Bir nevi duyuru aslında. Biz istemesek bile benim annem babam, eşimin annesi babası mutlaka istiyorlar ki konuşuldu da.” (1980, Aydın)

Toplumsal varlığın devamı için vazgeçilmez olan kurumların kutsiyet üzerinden tanımlanmış ve tasarlanmış olmalarının onların sürdürülmesi ve aktarılması için önemli olduğunu görüyoruz. Kutsiyetin kullanımı sayesinde, toplumsal kurumlar ve o kurumların karakterlerini şekillendiren anlam kodları daha etkili ve kalıcı olmaktadır. Bireyin uzun ömürlü ve güçlü olması, bu kurumun kutsiyetine saygı ve destek üzerinden kurgulanarak birey kurumu, kurum da bireyi destekleyecek şekilde amacına ulaşır.

Aynı şekilde acı da söz konusu bir ispatlama olayı olduğunda kutsanan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Acının iyi, kutsal ve hayatın gerekli bir parçası olduğuna yönelik inanç ile acının meşrulaştırılmasıyla sünnet sırasında acı çeken çocuğun

erkeklik yolunda kutsanması söz konusudur. Dolayısıyla bu da tereddütsüz çekilmesi gereken bir acıdır.

“Fiziksel bir acı vereceğini düşünmüyordum. Böyle bir hazırlık vardı evde. Kendimi önemli hissettiğim bir gündü çünkü ortamdaki herkesten farklı giyiniyorsun bir kere. Prens gibiydim. Elimde asa, önümde maşallah, sırtımda kırmızı bir pelerin, beyaz kıyafet. Yani bütün ritüeller yerine getirildi bizde. Eyüp Sultan’a gidildi öncesinde. Sonra Yeşilköy’e gittik faytona bindik. Bizde öyle bir şeyde vardı, Yeşilköy’e gidilir faytona binilir. Nereden geliyor bilmiyorum ama o gün çocuğun istediği şey yapılır. Hani zaten acıyı çekecek biraz eğlensin hesabı.” (1981, İstanbul)

“Bir çeşit şiddet eylemi... Sünnette ilk makası nasıl vurdular hatırlamıyorum. Makasın gelişini hatırlıyorum sadece. Acıyı da çok net hatırlayamıyorum, çok bastırmışım büyük ihtimalle. Bana sorulsaydı izin vermezdim. Ama bir yandan da öyle bir büyülüyorlar ki seni, o pelerini giymek. Yani süper kahraman gibi hissediyorsun kendini, pelerin var bir kere. Pelerin önemli bir şey. Pelerin günlük hayatta giydiğimiz bir şey değil. Bunu giydin mi şeklin, şamalin değişiyor. Fes takıyorlar, kafanda böyle tüylü müylü altın yaldızlı. Mesela sünnet olduktan sonra bile gittim geldim o sünnet kıyafetlerine baktım. Arada giymek istedi canım. O sünnet kıyafeti çok büyülemişti beni. Olay mı önemli, sen mi önemli onu çözemiyorsun ama bir yerde de oluyor yani. Bu yapman gereken bir şey. İnsanlar bunu önemsiyorsa demek ki vardır bir kerameti gibi iyice kafana yerleşiyor.” (1984, Adapazarı)

Acının toplumsal alanda kabulün yolu haline dönüştürülmesi gibi, tören yapmak da söz konusu ritüelin toplumda meşruiyet kazanmasının ve “görünür” olmasının yoludur. Ülkemizde hâlâ uygulanan sünnete ait hususi tören ve merasimler, dini bir geleneğin yerine getirilmesi yanında sosyal statü göstergesi

olarak da kullanılır. Sünnet töreni, sünnet çocuğunun erkeklığe adım atmasının bir göstergesi olduğu gibi, çocuğun ailesinin de bir statü göstergesidir. Sünnet kutlamalarında sosyal statü, ekonomik imkanlar, kırdan ya da kentte yerleşim ve bu yerleşimlere göre bölgesel özellikler belirleyici olsa da nihayetinde törenin görünür olması, törenselleşen anın hem süreklilik kazanmasını hem de toplumsal hafıza tarafından devamlı olarak hatırlanmasını sağlar.

4. SÜNNET TÖRENİ

Sünnet töreni; törene ilişkin ayrıntılar, tekrarlanan pratikler, gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu düşünülen aşamalar göz önünde bulundurulduğunda, antropolojik, sosyolojik, psikolojik yönleriyle ele alınması gereken kapsamlı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Törenin yaygınlaşmasında dini gerekçeler öncelikle etkin olsa da, bugün sünnetin ve sünnet töreninin sürdürülmesinde farklı toplumlarda sağlık gibi gerekçelerin de önemli olduğunu görmekteyiz. Bu bölümde, ilk olarak sünnet pratiğinin gerekçelerine ve bu pratiğe ilişkin bugün yasalarda da karşılığı olmaya başlayan tartışmalara değinilecektir.

8-9 Temmuz 1995 tarihli sünnet töreninden: “Erkek dediğin sünnet olur.”³⁰

“...Biraz önce prenstin şimdi kurban ediliyorsun orada, böyle iş mi olur! Prenssem bırakın beni yani, emrediyorum.” (1981, İstanbul)

³⁰ Yaptığım görüşmelerden birinde, görüşmecimin kendi aile albümünden verdiği fotoğraftır.

Öte yandan sünnet, Türkiye gibi kimi müslüman toplumlarda, dine geçişin sembolü ve erkeklere yönelik dini bir zorunluluk olarak süregelmektedir. Günümüzde pek çok Türkiyeli erkek, sünnet olmama durumunda kendini İslam dinine ait hissedemiyor, ancak Kuran’da sünnetten bahsedilmediği gibi aynı şekilde sünneti anmak için öngörölmüş herhangi bir bayram da yoktur. Yine de sünnete ilişkin anlatıların çoğunda, sünnetin dini gerekçelerle yapılması zorunlu bir ritüel olarak kavrandığını, olmazsa olmaz dini bir zorunluluk olarak erkek çocuklara aktırıldığını görüyoruz.

“Dördüncü sınıftan beşinci sınıfa geçerken yazdı, öyle hatırlıyorum. 11 yaşına kadar geliyor, o kadar net hatırlamıyorum. Ama mesela sen şey dedin ya ailede sünnete hazırlık, o sünnetin çocuğa nasıl aktarıldığı falan yani sünnet sanki böyle doxa gibi zaten olacaktı, yani bunun için kimsenin beni teselli etmesine, bu olaya hazırlamasına, babamın, ağabeylerimin hazırlamasına gerek yoktu çünkü zaten olacak, olması gereken bir şeydi ve bu olması gereken şey tamamıyla dinsel kodların, İslamiyet’in bir gereği olarak yerine getirilmesi gereken bir şeydi. İşte erkek olacaksın diye ağabeyim veya babam omzuma vurmuyordu. Orada erkeklığe dair herhangi bir şeyin bana söylendiğini hatırlamıyorum, ben de ona dair bir şey kalmamış. Erkeklığe bir geçiş değil de sanki İslamiyet’e bir adım atıştı. Hristiyanlıkta vaftiz geleneğinin ne anlama geldiğini çok iyi bilmiyorum ama bugünden bakınca sanki vaftize benzer bir şey. Benim o sünnette tek hatırladığım, şöyle bir şey oldu mesela mevlit diye bir şey oldu. O mevlit zaten İslami bir şey başlı başına. Babamda mesela hatırlıyorum, dinsel bir vecibeyi yerine getiriyormuşum gibi ilgiliydi, o da sanki rahatlıyor yani bir ibadeti yerine getiriyormuşçasına. Onu da rahatlatan bir yanı var. Dinsel sevabını katlamaya dönük bir şey o mevlit, o bütün hazırlıklar... Bu sünnet meselesinin babam için, belki ailem için, annem için onlar açısından da bir dinsel göreve gelmiş olması, yani bu sevabı katlamak istemeleri. Erkeklığe geçiş, buluğ çağına geçiş bunlar bir taraftan İslamiyet’in sana değdiği zamandır. Artık öyle kenarında, köşesinde değilsin İslamın. Artık senden bir şey bekleniyor... Belki de sünnet biraz bunun da başlangıcı. Sünnette sanki İslamiyet’in,

bütün o gelenekle, ritüelle iç içe geçmiş dinsel pratiklere, dinsel kültüre, dinin diline giriş gibi.” (1981, Van)

Sünnetin İslamiyet için bir zorunluluk olarak kavranmaya ve pratik edilmeye devam etmesi, sünnet töreninin toplumsal hafızada yinelenerek varlığını korumasını ve yeni kuşaklara aktarılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle sünnet töreninin yapıldığı günün ayrıntılarla incelenmesi, törenin içerisinde barındırdığı anlam kodlarının kavranması için büyük önem taşımaktadır. Bu günün önemi nereden geliyor, bu gün için ne tür hazırlıklar yapılıyor, kimler bu günün gerçekleşmesinde etkin rol oynuyor ya da hangi etmenler sünnet gününü erkek çocuk için bu denli önemli kılıyor? Sembolik olarak erkekliğe geçiş dediğimiz sünnetin pratik edilme biçimlerinde ne gibi uygulamalarla karşılaşırız? Hangi duygular daha ön plana çıkıyor? Bir merasim, şölen havasında geçen bu günün belli birtakım gereklilikleri var mıdır? Bu ve benzeri sorularla bu bölümde etnografik incelemesini yapmaya çalışacağımız ritüelin bir günü üzerinden davranışlara, eşyalara ve mekanlara yüklenen anlamlara dikkatlerimizi özellikle yöneltmekteyiz.

Ritüeller, eşyalarla kurulan ilişkiler, mekanlar; onlara yüklenen anlamlar, yüklendiği ve algılandığı bağlama paralel olarak değişim süreci içindedir. Bu süreç geçmişin süregelen pratiklerine yüklenen anlam ile bugünün politikalarıyla şekillenmekte olan anlamı birlikte değerlendirmek açısından etkin rol oynar. Sosyal bilimlerin gündelik hayat pratiklerini anlamaya yönelik çalışmaları, ötekileştirilen kimliklere dair politikalar üretmesi, dışarıyı dediğimiz alanı içeriden görme çabası, bu noktada deneyimlerin önemsenmesi, dinlenmesi, bilginin kaynağına ulaşılması gibi etnografik ve metodolojik çalışmalar, sosyal bilim alanındaki gerçekliğin açığa çıkmasında belirleyici bir gösterge olabilir.

Feminist araştırmalarda olduğu gibi deneyimin ve anlatının birincil kaynak olarak değerlendirildiği çalışmalarda dikkat edilmesi gereken nokta, deneyimin kendisini bilgi kaynağı olarak ele aldığımızda bunu, deneyimi aktaran kişinin kurduğu söylem üzerinden yapıyor olmak tek taraflı bir bakışın oluşmasına neden olabilir. Bundan kaçınmak için mümkün olduğunca deneyim sahibi öznenin

anlatılarını toplumsal bağlamın içerisinde koparmadan yapmak gerekir. Dorothy Smith'in söylediği gibi, “Sosyolojik sorunsal gündelik yaşam içine yerleştirmek, araştırmayı gündelik olan ile sınırlamak anlamına gelmez. Tersine, gündelik yaşamın, o yaşam içinde gözlemlenemeyecek toplumsal ilişkiler tarafından düzenlenmiş olduğunun kavranması temel önemdedir. Bu nedenle, kendini doğrudan deneyimin gündelik dünyası ile sınırlayan bir araştırma, toplumsal örgütlenmeyi ortaya çıkarmakta yetersiz kalır.”³¹

Bu anlamda, yukarıdaki ilişkiler ağını dikkate alarak hazırlanan bu çalışmada, erkekliğin üretimine gündelik hayat üzerinden bakmak, sünnetin bir gününe odaklanmak, bu önem verilen günün varlığında hangi toplumsal norm ve kabullerin etkin olabileceğini de tartışmaya açmanın yollarından biri olarak düşünülmektedir. Aile ve çocuk için haftalarca, aylarca belki de yıllarca beklenen, akrabalar ve komşuların da tanıklığıyla gerçekleşecek bu gün, yani çocuğun erkekliğe ilk adım atacağı gün, çeşitli hazırlıklarla kutlanmak üzere tasarlanmış bir gündür. Anne ve babanın “ele karışmadan” yani sadece kendi ailesi olarak, kendi kararlarıyla şekillendirdikleri bir gündür. Kısacası ailenin, erkek çocuğun ilk mürüvveti olarak kodladığı, tarihe yazdığı, fotoğraflarla evin duvarlarını süslediği bir gündür. Sünnet edilecek çocuk için uyandığı andan itibaren başlayan ve günün sonuna kadar tarif edilemeyecek pek çok farklı duygu halinin (heyecan, korku, endişe, sevinç, hüzn gibi) iç içe geçtiği bir gündür. Kendi deyimleriyle şehzade olacakları bir gündür. Belki de ilk defa ata bineceği için heyecanlı olan çocuğun, yataktan fırlayarak telaşla dışarıya koşma halidir. Belki de babasının onunla gurur duyacağı ilk gündür ve annesinin de çocuğunun kendisinden kopup gittiğini fark ettiği ilk gün. Arkadaşları arasında statü atladığını sonradan anlayacağı, mahallelinin gözünde çocuk değil de genç delikanlı olduğunu sonradan fark edeceği bir gündür. Hayatındaki tüm teori ve pratiklerin sahip olduğu organ üzerinde döndüğünün hissettirileceği mühim bir gündür. Giderek şakalaşmalara konu olan, kızlarla ilişkilerinde öne çıkan, ileride çocuklarına, torunlarına anlatılacak değerli bir hikayenin yaşandığı önemli ve stratejik bir gündür.

---

³¹ Aksu BORA, **Kadınların Sınıfı**, 33.

Sünnet töreninin yapıldığı güne odaklanmak, erkeklik organı olan penise (fallus) yüklenen sembolik anlamların farklı coğrafyalarda cinsler arası eşitsizliğin üretilmesinin, sürdürülmesinin nedenlerini açıklamanın yollarından biridir. Farklı erkekliklerin hikayesidir, erkek olmanın bu coğrafyada neye tekabül ettiğini anlamanın hikayesidir, acı çekerek güçlü olmanın hikayesidir, ağlayarak erkek olmanın hikayesidir, sorgulanmadan süregelen bir pratiğin hikayesidir; kısacası Türkiye’deki erkeklerin “kendi anlatılarıyla” nasıl erkek olduklarının hikayesidir.

4.1. Günümüzde Sünnet Pratiğine İlişkin Gerekçeler ve Tartışmalar

Sünnetin düğün biçiminde yapılmasının nedenleri hem cerrahi işlemin acısını örtmek, hem çocuğun İslam cemaatine girişini kutlamak hem de ailenin sosyo-ekonomik statüsünü ve oğullarının erkek oluşunu tüm yakınlarına göstermiş olduğunu söylemek mümkündür. Çocuğu korkutmamak için kurdele bağlama (koyunlara da bağlanıyor), özel giysi giydirip gezdirme, türbelere götürme, ata bindirerek gezdirme, bayılmaması için limon koklatılması, çocuğa sünnet hediyeleri verilmesi, ağzına lokum sıkıştırma, sünnet eğlenceleri eski sünnet geleneğinin bugün hâlâ devam eden özellikleridir.

Erkek sünnet geleneği dini anlamının dışında pek çok açıdan yorumlanabilir. Kimi inanışa göre sünnet derisinin alınmasıyla kirli olan erkek bedeni arınmış, temizlenmiş olur. Bu noktada kirlenmenin toplumsal anlamı üzerine düşündüğümüzde, sünnet ritüeli ile kirlilik, temizlik kavramları arasında nasıl ilişkiler kurulabileceğini sorunsallaştırmak gerekir. Nasıl oluyor da kirli sayılan bir erkek bedeni, sünnet derisinin alınmasıyla temizlenmiş oluyor? Neyden arınıyor? O deriyi kirli yapan ne? Bu anlamda ibadet, iman ve temizlik üçlemesi bedende nasıl bir karşılık buluyor?

Kirlenme esas itibariyle bir düzensizliğe işaret eder. Dolayısıyla kirlilik düzeni tehdit etmektedir. Yüzyıllar boyunca düzen için savaşılırken düzeni tehdit eden bir unsurla karşılaşıldığında hemen ondan arınmak gerekir. Yukarıdaki örnekten yola çıkarak sünneti bir tür kirlilikten arınma ritüeli olarak ele aldığımızda dinin merkezi anlamda bir önemi olduğunu görüyoruz.

“Sünnetin temizlik gibi bir uzantısı da var sonuçta. Temizlenmiş oluyorsun. İlerleyen yaşlarda bunun sonucunu görüyorsun. Aynı zamanda bir prestij meselesi.” (1987, Trabzon)

“Dinimiz temizliği emreder sonuçta. Sünnetle de bu temizliği gerçekleştiriyorsun belki de...” (1977, İstanbul)

Erkek sünnetinin Amerika’ya girdiği ilk yıllarda, erkek yetişkinlerin sünneti istemeleri için bir sebebi yoktur. Sünnet operasyonu geçirenlerin çoğu, 19. yüzyıl teorilerine göre belli bazı hastalıkları olan, orta ve yüksek sınıftan ailelerin çocuklarıdır. Dolayısıyla bir çocukta üst derinin bulunması bir cehalet ve fakirlik işareti olarak algılanmaya başlamıştır. Şimdilerde ise Amerika Birleşik Devletleri’nde sünnet operasyonu tıbbi nedenlerden dolayı giderek yaygınlaşmıştır. Yani bir zenginlik, statü göstergesi olan sünnet giderek hijyen ve sağlıkla ilişkilendirilmeye başlamıştır.

Yüzyıllar önce, doktorlar hastalıkların çeşitli sinir kasılmaları ile oluştuğunu düşünmüşlerdir. Bu teori, cinsel organların uyarılmasının daha üst düzeyde felç, sara ve delilik gibi çeşitli hastalıklarla yansımaları bulduğu şeklindedir. Bu teoriye göre, vücudun çeşitli parçalarının onarılması, akıl hastalıklarını tedavi etmek için yaygın bir uygulama haline gelmiştir ve bunlara örnek olarak da yumurtalıkların, klitorisin ve sünnet derisinin alınması verilmiştir. Ne var ki tecrübeler, bu uygulamaların ne akıl hastalıklarını tedavi ettiğini, ne de çocuklarda önemli beyin merkezlerini yok ettiği düşünülen sinir reflekslerine yol açan mastürbasyonun önüne geçebildiğini

göstermiştir.³² Dolayısıyla sünnet yararlı olan "önleyici" cerrahi bir operasyon olarak kabul edilmeye devam etmiştir.

Prepus (üstderi), temiz tutulmadığı sürece erkek için çeşitli hastalık ve sorun riski taşıyabilir. Ancak bu tıbbi müdahalenin yani üstderinin alınmasının kökenlerine bakıldığında “mastürbasyon çılgınlığını” önlemek için uygulandığı, çeşitli hastalıklardan korunmak ve bedensel kirlenmeyi sona erdirmek için gerçekleştirildiği söylenir. 19. yüzyılda Mihaly Zicky (1827-1906) tarafından resmedilen aşağıdaki tabloda aile, yeni doğmuş çocuğunun mastürbasyon yaparkenki karesiyle karşılaşılıyor. Bunun üzerine doktorlar sünneti “mastürbasyon çılgınlığını” önlemek için tavsiye etmeye başlıyor.³³

Problemin çözülmesi için çeşitli tedaviler önerilmiştir, bunlar; cinsel içgüdüleri bastıracağı düşünülen çeşitli diyet şekilleri, çocukların cinsel organlarını ellemelerini engelleyecek bekaret kemerleri ve suçlanan çocukların aşağılanması ve cezalandırılması konusunda tavsiyeler, penisi hapsedecek alçı kalıpları, hatta bazı

³² Seham Abd el Salam adlı kişinin 1999 yılında Kahire’de yazılmış ve İngilizce olarak <http://noharmm.org/muted.htm> sitesinde yayımlanmış “Male Genital Mutilaion (Circumcision): A Feminist Study of a Muted Gender Issue” adlı master tezinden yararlanılmıştır.

³³ Karen Ericksen PAIGE, **The Ritual of Circumcision**, 40-48.

durumlarda hadım edilmesi! Fakat bu amaçla yapılan sünnetin, aslında böylesi bir önleyici rolünün olmadığı giderek anlaşılmaya başlamıştır. Sünnet ne mastürbasyonu durdurmuş ne ruhsal hastalıkları önlemiş ne de nevroitik davranışlara, ergenlik asiliğine, epilepsiye, siğile ya da cinsel soğukluğa çare olmuştur. Penis ya da rahim ağzı kanserini önlememiştir. İlerleyen dönemlerde çocukta sünnet derisinin bulunması bir cehalet, ihmal ve fakirlik işareti olarak algılanmaya başlamıştır. Tüm bunlar sünneti meşrulaştırmak ya da “normal olmayan”, Victoryan ahlaka aykırı olan davranışları engellemek için ortaya atılan iddialardır. Hatta yapılan yeni araştırmalara göre (2007 ve sonrası) sünnetle birlikte alınan deri erkek cinsel organında büyük oranda his kaybına neden olduğu ortaya çıkmıştır.

“İşin aslı tıbbi açıdan sağlıklı olduğunu söyleyenler de var. İnsanın cinsel hayatını etkilediğini çünkü kesilen bölgede çok fazla sinir olduğunun, dolayısıyla sünnetli biriyle sünnetsiz birinin aldığı zevkin aynı olmadığını ifade eden uzmanları da dinledim. Yani orada çok büyük bir sinir bölgesi varmış. Ama bir yandan da diyorlar ki artık herkes sünnet olmaya başladı Avrupa’da çünkü yaşla beraber o fazla parçanın içinde katı üre biriktiği söyleniyor. Bunun bir yandan da sağlıksız, kansere neden olabilecek etkileri olduğu söyleniyor. Dolayısıyla ben olaya dini bir ritüel olarak bakmıyorum ya da bir erkeklik durumu olarak bakmıyorum. Sünnet benim için bir şeyin kanıtı değil. Sadece tıbbi boyutuna bakıyorum ben olayın. Bunu araştırıp öğreneceğim ve ileride çocuğum olursa tıbben gerekliyse yaptırırım. Ama tıbben gerekli değilse ve sadece dini bir önemi varsa yaptırmam.” (1983, İstanbul)

“Ön deri içerisinde besin konusunda son derece zengin kan damarları ve uyarı konusunda oldukça hassaslaşmış sinir uçları bulunmaktadır. Bunların hepsi düz kasların (peripenik kas örtüsü) içerisine gömülü olarak bulunmaktadır ve bu kasın lifleri penis boyunca uzanmaktadır. Tıpkı göz kapaklarının içi ya da yanak içleri gibi, ön deri altında da mukoza tabakası bulunmaktadır. Kanadalı hastalıklar uzmanı John Taylor'ın anlattığına göre, ön deride uç uca eklendiğinde tam 73 metre uzunluğa

ulaşacak kadar sinir ucu bulunmaktadır. Bu sinirlerin sayısı bini geçebilmektedir. Bu sinirlerin sayısı hemen hemen dudaklardaki ve parmak uçlarındaki ile aynıdır. Sünnet sırasında bu sinirlerin tamamı kesilerek işlevsiz hale getirilmektedir. Zaten aşağıda da açıklayacağımız üzere, sünnet öncesi ve sonrasında cinsel aktiviteden alınan haz ciddi oranda düşmektedir. 26 yaşında sünnet olan Rick Thomas, bunu esprili bir dille şu şekilde aktarmaktadır: 10 üzerinden puan verecek olursam, sünnetsiz halimle cinsel aktiviteden aldığım zevk 11 veya 12 puan alırdı. Sünnetli penisim ise 3 puan alırsa şanslıdır. Doğuştan sünnetli erkekler neler kaçırdıklarını bilebilselerdi hastanelerin altını üstüne getirir ve oğullarının bu saçmalığa kurban gitmesine izin vermezlerdi.”³⁴

Yukarıdaki örneği verdim çünkü sünnet, cinsellikle; cinsellik de erkeklikle ilişkilendirildiğinden ve birbirlerinin tamamlayıcıları olduğundan yaptığım görüşmelerde erkekler tarafından sık sık dile getirildi. Söz konusu nesne cinsel organ olduğundan, konunun cinselliğe gelmemesi zaten şaşırtıcı olurdu. Özellikle erkeklikle ilgili sorulara verilen cevaplarda, kişinin kendini “en çok erkek hissettiği” anların cinselliği yaşadığı anlar olduğu sık sık vurgulandı.

“...partnerimle beraber olduğumda cinsel açıdan, korunmasız cinsel ilişkiye girip içine boşaldığımda çok erkek hissediyorum kendimi.” (1981, İstanbul)

“Erkek olma hali iktidar biçimi olarak karşımıza çıkıyor. Erkek, aylık yapmaktır. Cinsel birleşme anında kendimi erkek hissediyorum.” (1981, İstanbul)

Sünnet operasyonu her zaman istenildiği gibi olumlu bir şekilde sonuçlanamayabiliyor. Uluslararası medyada oldukça ses getiren ve John/Joan Davası (John/Joan Case) olarak bilinen bu olay, 1997 yılında Kanada’da sağlıklı

³⁴Sünnetin cinsellikle olan ilişkisine daha ayrıntılı olarak ulaşmak için Bkz: <http://evrimagaci.org/makale/330>

olarak doğan David Reimer isimli bebeğin, operasyon sırasında penisinin büyük oranda yanması sonucu zorunlu olarak cinsiyet değişikliği ameliyatına gidilerek kadın olması olayıdır. 2012 yılının son aylarında benzer bir durum da Almanya’da yaşandı. Eyalet Mahkemesi 26 Haziran 2012 tarihinde Köln’de dört yaşındaki bir Müslüman çocuğa yapılan sünnet sonrasında sünneti yaralama olarak niteleyen bir karar aldı. Karara neden olan olayda sünnet sonrası aşırı kanaması başlayan bir çocuk hastaneye kaldırılmıştı. Daha sonra olay mahkemeye yansıdı ve sünneti yapan doktor yargılandı. Sonrasında Almanya’da sünnet için bir etik kurulun oluşturulduğu belirtilmişti. Bu kurula göre tüm tıbbi kurallar dikkate alınarak sünnetin, ağır kesici ilaçlarla yapılmasının ve çocukların ailelerinin onayının alınmasının da gerekli olduğu sonucuna varılmıştı.³⁵

Bundan birkaç yıl önce yukarıdaki olayın bir benzeri de Türkiye’de yaşanmıştı, ancak bu anlamda kurumları harekete geçirecek herhangi bir gelişme olmamıştı. İki yıl önce Batman’da belediyenin düzenlediği toplu sünnet töreninde 1,5 yaşındaki bir çocuk penisinin fazla kesilmesi sonucu hastaneye kaldırılmıştı. Penisinin 3’te 2’si kesilen çocuğa ameliyat yapılması için 16-17 yaşının beklenmesi gerektiğini vurgulayan doktorlar, çocuğun enfeksiyon kapma riski olduğunu söylemişlerdi.³⁶ Görüldüğü üzere sağlıklı olarak doğan çocuk bir hata sonucu, bir gelenek uğruna sağlıksız hale gelebiliyor ve tüm bunlar yaşanırken çocuğun kendi bedeni üzerine karar verme hakkı yok sayılıyor.

Dinimiz sünneti emrediyor, çocuk sünnet olmazsa toplum tarafından yargılanır, sünnet sağlıklıdır; birçok hastalığı önler, sünnet penis kanserini önler, sünnet temizlik demektir, çocuk babasına benzemeli, annemle babam torunlarının sünnetini görmek ister, bebekken sünnet olunca çocuk psikolojik bir travma yaşamaz gibi düşünceler, görüşmecilerin Türkiye’de yapılan sünneti tanımlarken kullandıkları ifadeler arasında sıklıkla geçmektedir.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için tezin Ek-3: Gazete Haberleri Bölümü’nde Haber 2’ye ve ayrıca bu konuyla ilgili yazdığım haber için de Haber 3’e bakabilirsiniz.

³⁶ Haberle ilgili ayrıntılı bilgi için tezin Ek-3: Gazete Haberleri Bölümü’nde Haber 5’e bakabilirsiniz.

“Sonuçta bütün dünya olmuyor bu sünneti, bizim dinimizde olduğu için oluyoruz. Demek ki olmayınca oluyormuş! Aileden gördüğümüz için “Aa olmak zorundayız,” deyip olduk. Olmasa da olur. O kadar da önemli bir mevzu değil benim için. Sonuçta sünnet olmayan da erkek! Bunlar biraz kuru kalabalık! Sünnet olmadın vay sen erkek değilsin demem kimseye.” (1952, İzmir)

“Sünnet ilk olarak dini bir adet gibi geliyor. Dolayısıyla ben çocuğumu sünnet ettirmeliyim. İkinci olarak sağlık açısından gerekli olduğunu düşünüyorum. Çocuğun üzerinde yanlış etkiler yaratmayacak şekilde tıbbi müdahale olsun istiyorum. Ama tabii tüm bu geleneksel törenlerin olmasını da istiyorum. Erkek olmakla ilişkili tabii, bir kadını sünnet edemeyiz sonuçta. Şimdi herkes öyle bir çiziyordu ki böyle uyanacaksın radikal bir kırılma yaşanacak, erkeğim ben olacak! Bir anda değişeceksin. Ama öyle değil yani.” (1980, Aydın)

Bu noktada temizlenmenin sembolü olarak da tarif edebileceğimiz din, sosyal baskıyı güçlendiren bir konum üstleniyor ve tehlikeli olandan uzaklaşmak adına kendi içinde barındırdığı düzen için “temizlik kültürünü” ortaya atıyor. “Sünnetin iki hükmü vardır. Bunlardan biri dünyevi diğeri de uhrevidir. Dünyaya ait olan hükmü, temizliktir. Ahrete ait olan hükmü ise, Allah’a manen yaklaşmak ve sevap kazanmaktır.”³⁷ İslam geleneğine göre ise sünnet ağırlıklı olarak bireysel arınmanın, kişisel bir ayinin ürünüdür. Silinmeyen bir işarettir, Muhammed’in taklididir, erkeğin daimi kaderini belirlemek için verdiği bir sözdür, antlaşmaya uyacağına dair verilen bir taahhüttür. Bu ritüelin birden fazla anlamı olabilir. Antropolog Ruth Benedict, her ne kadar sembolik anlamı olsa da keyfi olarak gerçekleştirilen bu ritüelin istikrarlı bir eylem biçimi olarak yüzyıllardır devam ediyor olmasına dikkat çeker.³⁸

³⁷ Osman Salih DALCI, *İslam’da Sünnet ve Merasimleri*, 23.

³⁸ David L. GOLLAHER, *Circumcision: A History of the World’s Most Controversial Surgery*, 43.

Sünnet dini inançlarla bütünleşmiştir; erkekliğe geçiş ritüelidir; bir aidiyet göstergesidir; komüne ya da gruba dahil olmaktır; çocuk artık bir erkek olduğuna göre onun yapacağı veya yapmayacağına dair davranışların sınırlandırılmasıdır; acı yoluyla bedeni ve kişiyi olgunlaştırdığı düşünülmektedir; sağlık ve hijyenle de gerekçelendirilmektedir; sünnet kalıcı davranış kalıplarındandır. Hiçbir anne-baba veya yakınlar bu konuda isteksiz davranmaz; çocuk korksa bile sünnet olması gerektiğini düşünür; mahallede, oyun gruplarında, okulda, askerde hem kişi için hem de ailesi için sıkı bir sosyal kontrol mekanizmasıdır, kalıcılığın simgesidir; değiştirilemez olandır; evlilikte sünnetsiz bir eş düşünülemez.

“Öncelikle ailene karşı bir baskı var. Çocuğunu sünnet ettirmeyen bir aile büyük bir ihtimalle hor görülecektir. Bunun yapılması konusunda aile büyüklerinden çok baskı görecektir. İkincisi çocuğun çevresi tarafından da problem olur. Aa, sen sünnetsiz misin? Bir de Müslümanlığında getirdiği bir direktme olduğu için bu dine kaydırılabilir hatta bazı cinsel hakaretlere maruz kalabilir. Kişinin cinsiyetiyle ilgili alay konusu da olabilir. Böyle şeyler var yani. O yüzden sünneti yaptırmamak baya bir problem yaratabiliyor.” (1980, Aydın)

“Sünnet olduğumda arkadaşlarımdan arasında daha rahatlamıştım. Ben de oldum, ben de size katıldım. Gerçekten sünnetliler sanki cemaatmış gibi çocuklukta, aa şu sünnetli değil, daha olmamış bu yaşında gibi çocukların kendi arasında bir dışlama mekanizması vardı. Bende görece geç olmuşum sünneti, 11-12 yaşlarında, yani o cemaate, sünnetliler cemaatine daha geç girmişim. Onu hatırlıyorum, olduktan sonra bende daha rahattım, bak ben de sünnet oldum, ben de artık şeyim. Böyle bir hissiyat farkı, yani bende olan böyle bir rahatlama, artık sünnetlilere dahil olma. Hissiyat olarak rahatlamamın nedeni de artık o dışlama, sataşma şeylerine maruz kalmayacağım... Mahallede kim sünnetli kim sünnetsiz biliyorduk. Sünnetliler daha bir rahatlamış, borcu ödemiş şeklindeydi. Mesela etek giymiştim sünnet olduktan sonra ve yaklaşık

bir hafta on gün dışarı çıktığımda, mahallede kapının önüne etekle çıkıyordum. Tabii her etekle dışarı çıkan erkek çocuğunun sünnet olduğu da anlaşılıyordu.” (1981, Van)

Tüm bu ideolojik ve yan anlamların dışında, sünnetin sözlük anlamına da bakarsak; sünnet sözlükte kişinin takip ettiği yol, demektir. Sünnet Arapçadır ve sunna’dan gelmektedir. Arapça hitan erkek sünneti, hafz kadın sünneti anlamında kullanılmaktadır. “Çocukları sünnet ettirmek dinin güzel adetlerinden ve ana babanın da başlıca vazifelerindendir,”³⁹ denir. İslam dininde gelenek her ne kadar peygamberin söylediklerine atfedilmiş bir şey olsa da ritüelin anlamını onaylayan bir yerde durur. İslam dinine geçmek isteyenler için öncelikli şartlardan biri erkeğin sünnet olmasıdır. Muhammed “Yaşı kaç olursa olsun Müslüman olacak erkek sünnet olmalıdır,” diye buyurmuştur. Bir Müslüman için sünnet olması gereken, alışlagelmiş, otomatikleşen bir adettir. Sünnet için herhangi bir yaş kriteri tam olarak belirlenmemiş olmakla birlikte (törenle kutlanan bir ritüel olması, dolayısıyla da çocuğun hatırlayacağı bir yaşta olmasının önemli olduğunu düşünürsek) “Sünnetin ilk vakti 7 yaşında son vakti 12 yaşındadır. Bilindiği gibi 7 yaşına kadar bir çocuğun terbiye, te’deb ve tehzib-i ahlak anıdır. Namazını niyazını belleme ibadet ve taate başlama zamanıdır. Bu çağdan sonra buluğ erenlerin avret mahallerini başkalarına açmaları haramdır. Şu halde 12. yaşa girmeden önce sünnet olmak lazımdır,”⁴⁰ şeklinde buyrulmuştur. Bazı iddialar göre Muhammed 7 günlükken sünnet olmuştur dolayısıyla ideal olan sürenin bu olduğu düşünülür. Bir diğer yandan ise burada üzerine düşünülmesi gereken Muhammed’in Yahudi geleneğini devam ettirdiği yönündeki görüşlerdir. Sağlık açısından bakıldığında eğer bu gelenek sürdürülecekse çocuğun doğduğu ilk günlerde bu operasyonu geçirmesi ileri ki yaşlarda travmatik bir durumun yaşanmaması için önemli olabilir. Kimi araştırmalar küçük yaşlarda da travmanın yaşandığını doğrulamıştır. Ancak yaşadığımız coğrafyada bu durumu şölen haline getirme alışkanlığı olduğundan erkekliğin kutsandığı bu olay genellikle çocuğun kendini bildiği ve bu olayı hatırlayacak olgunlukta olduğu yaşlarda yapılmaktadır.

³⁹ Osman Salih DALCI, **A.g.k.**, 11.

⁴⁰ Osman Salih DALCI, **A.g.k.**, 32.

“Ağabeyimin bir arkadaşı vardı mesela 14 yaşında sünnet oldu. Benim için mesela o zihnimde çok garip bir şeydir. Büyüdükçe sünnetin imkansızlaştığı düşüncesine kapılıyorum çünkü ben. Mesela ailem beni sünnet ettirmeseydi ve bunu ben isteseydim, sonrasında büyük ihtimalle ben olmak istemezdim. Yani olmak istesem bile olmayı düşünmezdim. Zor. Ama bazen düşünüyorum bu benim verebileceğim bir karar mı, kendi çocuğum olsa sünnet ettirir miyim?” (1981, İstanbul)

Diğer yandan kimi erkek çocukların penisinin üzerindeki deri doğuştan alınmıştır yani sünnetli olarak doğdukları söylenir. Muhammed’le ilgili bir diğer inanışa göre de onun sünnetli olarak doğduğudur, dolayısıyla da İslam dinine, Kur’an’da yazmamakla birlikte sünnet olayı bu şekilde geçiş yapmıştır. “Sünnetli doğmak bir uğur alametidir. Alimler peygamberlerin avret mahallerine kimsenin bakmaması için onların hürmeten ve kerametten sünnetli olarak dünyaya geldikleri söylenir.”⁴¹

Yaş, tören, kutlamanın dışında bir de sünnetin olması planlanan günü belirtilmiştir. Tahmin edileceği üzere Cuma gününün İslam inanışında hayırlı bir gün olduğu düşünüldüğünde Perşembe günü sünnet için ideal bir gündür. “Güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma günüdür. Adem o gün yaratıldı. Cennete o gün girdi, yeryüzüne o gün indirildi. Tövbesi o gün kabul olundu. O gün de öldü. Kıyamet o gün kopacak, Allah katında bugün “yevm-ül mezid”dir. Halen gökler de melekler ona “yevm-ül mezid” derler. Cuma günü cennet halkının Allah’a nazar edeceği gündür. Buradan anlaşılacağı üzere, Cuma günü hilkatin başlangıcıdır. Perşembe günü çocuğu sünnet ettirenlerin gayesi, Cuma günü çocuğunun yatağından sünnetli kalkmasını sağlamaktır.”⁴² Ancak günümüzde değişen ekonomik ve sosyal koşullar nedeniyle ailelerin çalışıyor olması, akrabaların uzakta yaşıyor olması gibi sebepler sünnet gününü değiştirmiş, genellikle hafta sonu Pazar günü olarak yapılmasını yaygınlaştırmıştır.

⁴¹ Osman Salih DALCI, A.g.k., 24.

⁴² Osman Salih DALCI, A.g.k., 30.

Yukarıda belirttiğimiz sünnetin uygulanmasına ilişkin gerekçeleri değerlendirdiğimizde, bugün için sünnet hala değer verilen toplumsal bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplum, bireylerin davranışlarını toplumsal sistemdeki dengeyi sağlamak için denetlemek durumdadır. Dolayısıyla insan davranışları, kişiliklerinin, toplumsal düzen içerisindeki davranış kalıplarını, değer ve inançları belirleyen kültürün bir parçasıdır. Kültürel sistemler, toplumsal sistem için belirleyici olan, temsil edici özelliği bulunan sembollerden oluşurlar. Bireyler, miras aldıkları kültürel değerleri gündelik hayat ilişkilenmeleri içinde ihtiyaçlarına göre uygun olanları yeniden seçerler. Miras alınan değerler mevcut yerleşik toplumsal sistemi bozmamak için kabul edilir. Modern toplumlarda sünnetin devam etmesi, insanların “uymaya” yönelik eğilimlerinden kaynaklanır. Geleneksel kabile liderleri, rahipler ve büyücüler geçmişte sünneti yapan kişilerdi, modern çağda bu işi tıp profesyonelleri üstlenmektedir. Tıp kurumunun bu işle ilgilenmesini gerektiren bazı başka özellikleri de vardır. Foucault, *Kliniğin Doğumu: Tıbbi Algılamanın bir Arkeolojisi* adlı yapıtında, tıp biliminin, kendisini vücut üzerinde kontrol sağlamaya götüren gelişimini açıklamıştır.

İnsan bedeni hep toplumun bir imgesi olarak ele alınmıştır. Beden üzerinde gerçekleşen her türlü işlem toplumsallığa girişin simgesini oluşturur. Bu nedenle bedenin kontrolü aslında beraberinde toplumun kontrolünü gerektirir ve tören sırasında bedenin toplumla kurduğu ilişkilenme açığa çıkar çünkü toplumsal bir deneyim yaşanmış olur. “Eğer bu eski zamanlara ilişkin olarak hatırlama ve unutmadan söz ediyorsam da bugün tarihsel söylem uzmanlarının önceki kuşaklar tarafından inşa edilmiş olan sözel yapıyı, külleri alevlendirerek, bir kat daha çıkmak için iskele kurarak yaptıkları bu belleğe yerleştirme biçimini düşünüyorum... Diğer bütün insanlar ister büyük ister küçük olsunlar yazı dışında kalıyorlardı. Onların arasındaki ilişkiler belleğe dayanmaktaydı. Ama bu belleği sağlamlaştırmak için başka araçlar kullanıyorlardı. Öncelikle de törenden yararlanıyorlardı. Herhangi bir önemi olan her tür toplumsal işlem herkese açık olmalıydı, olayın anısını korumaları ve ileride eğer gerekirse, gördükleri veya duydukları hakkında tanıklık etmeleri

beklenen kalabalık bir topluluğun önünde gerçekleştirilmeliydi. Gelecekte anlatabilmek üzere, katılanların belleklerine daha iyi kazınması için bir ritüele büründürülen sözler ve hareketler. Tanıklar yaşlandıklarında kendilerini, belleklerinde sakladıkları şeyleri ardıllarına aktarmak zorunda hissediyorlardı ve böylece bu anı mirası bir kuşaktan diğerine geçiyordu. Anıların bu aktarımlar sırasında fazla bozulmamaları için bazı düzenlere başvuruluyordu.”⁴³

Bununla bağlantılı olarak aşağıda, görüşmeler sırasında neden tören yapıldığına ilişkin özet niteliğinde olan üç kişinin gerçekleştirdiği sohbeti veriyorum:

“Ay: Niye sünnet düğünü yapıyorlar?

T: Adet işte!

F: Ataerkil bir hikaye bu.

A: O ne biliyor musun? Babanın kendini tatmin etmesi. Erkek oldum işte, keselim gösterelim. Eskiden herkes erkek çocuğu olsun istermiş.

T: Oğlum, erkeklikten ziyade direkt dinle alakalı. Din zorunlu kılmasaydı sünnet yapar mıydık? Öyle ama yalan mı?

A: Abi, Kuran’da nerede yazıyor öyle bir şey?

T: Ya her şey yazar mı öyle! Tövbe!

F: Olayın biyolojik bir tarafı da var. Daha doğrusu tıbbi bir durumu var. O dönemde sağlık açısından yeterli olmadığı için bu hastalığa yol açıyor.

Ay: Hz. Muhammed sünnetli doğuyor ve öyle doğduğu için bütün erkekler İslamiyet’e göre sünnet ediliyor.

F: İstenmeyen bir şey olsa onun önüne geçilir sonuçta.

A: Niye tören o zaman?

F: O ayrı bir konu abi.

T: Yapma abi o zaman sen Allah Allah!

A: İşte o sonradan gelmiş bir şey, onu demeye çalışıyorum. Şaşa diye bir şey yok dinde.

F: O patriarkal bir olay.

⁴³ Georges DUBY, **Erkek Ortaçağ**, 183-4.

T: Nereye gidiyorsun, otur!

F: Hani diyorum ya sana şehzade gibi dolaştırdılar beni atın üzerinde.

T: Hakikaten seninki de neydi öyle hahaa.. Atla gezdi her tarafı.

A: Padişah gibi.

F: Yani feodal düzen bunlarla ilgili. Bunun için sünnet güzel bir örnek. Dini ritüeller evet var, ama onun üstüne eklenen bazı kodlarda var. Mesela sosyetiklerin sünnet törenlerine baktın mı? Çırağan da falan. Onlar artık işin cılgınlığını çıkartıyorlar.” * (1987, Trabzon; 1986 Trabzon; 1984 Adapazarı)

Sünneti, İslamiyet ile beraber benimsemiş Türkiye’de de sünnet töreni ayrıca bir düğün havasında yaşanır. Düğün olarak tanımlanan ritüelin en kolektif boyutunda yani toplumsal sözleşmenin gereği olarak toplu paylaşımın ve onayın adım adım sözleşmeye çevrilen boyutunda somut bir görünüme bürünür. Sünnet düğünlerinde orta oyunu, hokkabaz ve Karagöz oynatmak adet olmuştur. Sünnetten evvel söylenen “Maşallah, maşallah, iyi olur inşallah” ve sünnetten sonra “Bileydim kestirmezdim, kara kediye kaptırmazdım” tekerlemeleri eskisi kadar yaygın olmasa da geleneği sürdürenler tarafından ağızlarda dolaşmaktadır.

“Geleneksel olanla aynıdır. Önce çalgılı çengili eğlence düzenlenir. Aile, akraba, sevenler, dostlar çağırılır. Ne kadar kalabalık olursa çağırın, sünnet yapan aile tarafından iyidir aslında. Ne kadar kalabalık olursa seveni çoktur hesabı. Çalgı çengi eğlence bizim sünnetimizde olayın merkezindeydi. Oynamalar falan ilk gün öyleydi. Birinci günün akşamında böyle bir eğlence oluyor, ertesi gün öğlene doğrudan bizim sünnetimiz oldu. Geleneksel yemekleri. Gündüz onlar verildi ilk gelen misafirlere, yemekli misafirlere akşamında da eğlence esnasında çok fazla bir şey yoktu. Herkes geldi oturdu, dansını etti. Evin bahçesinde yapmıştık biz. Bir

---

* Görüşmecinin isteği doğrultusunda odak grup şeklinde yaptığım görüşmede, (onların kendilerini tanımladıkları ifadelerle) görüşmecilerden biri dini geleneklere bağlı muhafazakar; diğeri ucundan kıyısından ataerkil sistemi kendine dert edinmiş sosyal demokrat; bir diğeri ise kelimenin tam anlamıyla “dayılık” mertebesine ulaşmış, erkekler cemaatinin önde gelen üyelerinden biri.

de davul zurna ekibi çağırıldı. Tabii komşular, akrabalar, annemin babamın arkadaşları tanıdık herkes vardı. Yani bildiğimiz düğün gibi davetiye falan da basılıyor.” (1980, Aydın)

Aşağıdaki bölümlerde sünnet için beklenen günün gelmesi ile birlikte “sünnet hikayelerinin” nasıl aktarıldığına, nelerin yaşanmış olduğuna ayrıntılı biçimde bakılacaktır. Öncesinde nasıl hazırlıklar yapılmış, neler alınmış, kiminle alışverişe çıkılmış, çocuğu kim bilgilendirmiş, nereler gezilmiş, ata binilmiş mi, sünnet sırasında kimler çocuğun yanındaymış, kirvesi kimmiş, kim ne hediye almış, neler yenilmiş içilmiş, sonrasında pansuman nasıl geçmiş gibi sorulara yanıt aradığımız sünnetin bir gününün hikayesi oluşturulmaya çalışılacaktır.

4.2. Sünnet Töreninin Bir Gününe Etnografik Bakış

Yatak hangi odaya kurulacak, dantel takımı yatakta nasıl duracak, delik işi mi, iğne oyası mı yoksa ara dantel mi daha gösterişli olur? Eyüp Sultan Hazretleri ne vakit ve kimlerle gezilecek? Sünnette çocuğu kim tutacak? Peki, anneyi kim tutacak? Anne elindeki oklavayı döndürürken hangi ağıtları yakacak? Zerde ve pilav ne kadar yapılacak? Lokma ne zaman dökülecek? Çocuk atla mı gezecek, arabayla mı gelececek? Bir elinde asa, kafasında sünnet şapkası ve peleriniyle gelen şehzadeyi evde nasıl bir hayatın beklediğini görüşmecilerin anlatılarıyla daha yakından bakmaya çalışalım.

“Kıyafet o çapraz bir şekilde duran maşallah, eline bir asa verirler, kafanda festen bozma bir ne olduğu belli olmayan bir şey vardır. Öncesinde o kıyafetlerle sen bazı yerleri ziyaret edersin. Bunlardan en önemlisi Eyüp Sultan’dır. Bu hep olan bir şey. Ve tabii Telli Baba. O da bir türbe. Oraya gidiliyor ve ailen bir şekilde dua ediyor. Çoklu bir dua, bir sürü virgülden oluşan bir dua. Bizde orada görünüyoruz Evliya’ya. Görsün beni de unutmasın! O bölge

tabii kutsal topraklar olarak da kabul ediliyor Müslüman algısında, o yüzden mutlaka Eyüp'e gidersin. O kıyafetle beraber gidersin, dediğim gibi türbenin önünden geçersin ya da içeri girersin. İlk torunsun, ilk erkek torunsun, bu süreci yaşayacak olan ilk vatandaşsın belki bunların vermiş olduğu bir şey de olabilir. Üsküdar'da 2-3 katlı bir binada, bir de sünnetçi bir ağabey vardı fenni sünnetçi denen kavram, bir şekilde yatıyorsun.” (1977, İstanbul)

“Sünnet malzemelerini almak için İstanbul'a gidişimizi hatırlıyorum. Bir sürü malzeme alınıyor, düşünsene her şey senin için. Çok önemli bir şey! Teyzenler, anneler uğraşıyorlar. Birileri bir şeyler almış, pelerin yapıyorlar, işte maşallah yazıları, o asalar, taçlar böyle garip garip. Şehzade oluyorsun yani! Güzeldi o açıdan. İşte yatak yapıldı, kocaman sanki padişah yatağı gibi hakikaten. Kenarlarından böyle yukarıya kafes gibi bir şey yapmışlardı üstünde süsler. Bütün balkon, teras, ev süslenmişti. Her yerde balonlar. Kına gecesi tarzı da bir şey olmuştu. Tören yani sonuçta, hayatımda hiç kendimi o kadar özel hissetmedim. Her şey benim etrafımda dönüyor. Aslında sen o işin nesnesi konumundasın. Bunlar senin kişiliğinle, etkinle oluşmuş şeyler değil. Sadece çocuğunu sünnet yapan bir ailenin durumu. Sıradan da bir şey aslında. Ama işte faytonlar geliyor, atlar geliyor, atın tepesindesin böyle garip garip şeyler.” (1986, İzmir)

Günler hatta aylar öncesinden hazırlıklara başlanır. Aslında erkek çocuk daha dünyaya gelmeden ailenin kafasında hazırdir nasıl bir sünnet töreninin yapılacağı. Öyle ya, erkek çocuğun ilk mürüvvetidir sünnet, erkeklığe adım atacağı ilk gündür. O yüzden sünnet olacağı günden seneler evvel teorik olarak hazırlıklar başlamıştır. Ailenin şanı söz konusu olduğundan, olası bir törenin nerede yapılacağı, kimlerin geleceği, kıyafetin padişah mı yoksa subay tarzı mı olacağı, sünnet aksesuarları derken uzun uzun tasarlanmaktadır gün. Burada belirtmek isterim ki söz konusu tüm bu hazırlıklar gelenekleri devam ettiren, kentlerde yaşayan orta sınıf gelir düzeyine

sahip bir ailenin yapacağı türden hazırlıklardır. Bu çalışma süresince de dinlediğim anlatıların büyük bir kısmı, orta sınıf bir ailenin erkek çocuklarına unutamayacakları bir gün yaşatmak amacıyla gerçekleştirilen kutlamalarda ortaklaşan hikayelerdir.

Bu hikaye ilkin, ailenin kadınlarının (anne, hala, teyze vs.) erkek çocukla birlikte sünnet alışverişine çıkmasıyla başlar. Çocuğa özel sünnet giysileri ya da takım elbise, gömlek, şapka, şapkanın yanına takılan gelin teli, pelerin ve kurdele satın alınır. “Gelin teli aynı zamanda sünnete davet anlamını taşır. Davet edilmek istenen kişiye sözlü olarak davet edildiği söylenir ve kanıtı olarak da gelin teli verilir.”⁴⁴ Aynı şekilde özel olarak tasarlanan sünnet külotu (sünnetten sonra bağlanan bezler), havlusu, sünnet pijamaları, sünnet elbisesi, yelek takımı genel olarak sünnet kıyafetlerinin olmazsa olmaz parçalarıdır. Sünnet kıyafetleri genellikle beyaz, mavi ve kırmızı ağırlıklıdır. Son yıllarda çocukların isteğine bağlı olarak yavru ağzı tonlarında da kıyafetler bulunmaktadır. Bunların dışındaki diğer aksesuarlar ise misafirlerin sünnet olan çocuğa ödül olarak takacakları takılar için takı sandığı ve takı yastığı; takma işleminin gerçekleşmesi için iğnelikler; sünnet çocuğunun ortaya alınarak çekilecek halay için halay mendili ve oyun kaşığı; kına gecesi yapılacaksa eğer gerekli olan kına örtüsü, eldiveni, mumu ve kına kesesi ile kına tepsisi; bir şehzadenin asla elinden bırakmayacağı asası; ayakkabısı ya da terliği; çocuğu kem gözlerden korumak için olmazsa olmaz nazarlıklar ve maşallah, süslemeler ile son yıllarda uygulanmaya başlayan çocuğun bu günü ileriki yaşlarında da hatırlaması amacıyla hazırlanan anı defterleri... Ailenin, erkek çocuklarının sünnet olacağının ilanını yapacağı sünnet davetiyeleri ve gelen misafirlere ikram edilecek sünnet şekerleri, kına gecesi için küçük keseler içinde yine gelen misafirlere dağıtılan çeşitli çerezler, işlem sırasında çocuğun ağzına sıkıştırılan lokum, yöreye özgü olarak dökülen lokma, mevlit sırasında verilen bol bademli şerbet de yine sünnet törenin önemli unsurlarıdır.

Sünnetten birkaç gün önce evde bayram temizliği tadında büyük temizliğe başlanır. Evin dört bir köşesi, en ince ayrıntısına kadar ince ince temizlenir. En ufak

⁴⁴ Emine Gürsoy NASKALI, *İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet Kitabı*, 140.

bir toz birikintisinin bile olmaması gerekir böyle bir günde. Başta sünnet odası ve salon olmak üzere tüm odalar ailenin kadınları, akrabalar ve hatta komşularla birlikte temizlenir. Gerekiyorsa boya badana işleri gözden geçirilir ve böylece ev baştan aşağı temizlik, düzen ve biraz da düğün kokar.

Sünnet çocuğu odasına gelmeden önce salonun güzelce derlenip toparlanması gerekir. Pencereleer temizlenir, perdeler yıkanıp yeniden asılır. Ananeler, babanelerden kalma önemli günler için hazırlanan özel danteller sandıklardan çıkar ve salonun en görünen noktasında yerini alır. Bu noktalar salonun ortasında duran bir sehpanın üzeri olabileceği gibi geniş ailenin rahatlıkla sığabildiği büyüklükte olan uzun dikdörtgen masanın üzeri de olabilir. Danteller, masa örtüleri, antikalar salondaki büfenin belli raflarına özenle yerleştirildikten sonra yemek takımları masanın üzerindeki yerini alır. Gelecek insan sayısına göre ev sahibinin yemek takımlarıyla uyumlu olabilecek başka başka takımlar akrabalar ya da komşulardan temin edilir. Yine sünnet evinin kalabalık olması nedeniyle iyice temizlenen koltuk takımlarının yanına fazladan iskemleler yerleştirilir. Böylelikle salon hazırlanmış olur ve toz olmaması için salonun kapısı kapatılır.

Salonun ardından sünnet yatağının hazırlıklarına başlanır. Evin uygun bir odasına konulan karyolanın yaslandığı duvar çeşitli yapıştırıcılarla süslenir. Tavandan aşağı kedidilleri, balonlar, renk renk süslemeler, belli bazı danteller, kurdeleler sarkıtılır. Karyolanın dört köşesinden bağlanan ipler tavandan yatağa iğne oyalı krepler ve örtülerle tek ya da çok renkli olmak üzere süslenir. Yine dantelli yatak takımları, saten örtüler sandıklardan çıkar ve özel olarak hazırlanan çarşaf, yorgan ve yastıklarla yatağın hazırlanması tamamlanır. Eğer ki sünnet öncesi çocuğa bisiklet alınmışsa, o bisiklet mutlaka yatağın başucuna konur. Sünnet odasının ve yatağının düzenlenmesi, sünnet giysilerinin alınması, sünnet hamamına gidilmesi, ziyaretlerin yapılması, konukların karşılanması, zengin çocuklarla birlikte yoksul çocuklarının da sünnet edilmesi, çocuklar için eğlence düzenlenmesi, yetişkinlere ziyafet verilmesi sünnetin toplumsal yönlerinin örnekleridir.

8-9 Temmuz 1995 tarihli sünnet töreninden

“7 yaşında sünnet oldum. 3-4 gün sürdü. Rahmetli dayım yedek subaydı, resmi arabayla geldi. Eski evimiz bahçeliydi. Bahçeye masalar kuruldu. Dedemler, babamlar, komşular herkes içiyor. Kuzenlerim yukarda bira içmişler (12-13 yaşında) sarhoş olmuşlar. Yemekler yapılıyor bol bol. Mahalleden de yemekler geliyor. Annem her şeyi yapardı. 2 akşam eğlence oldu evde. Sünnet olduğun günle ertesi gün. Öncesinde kına gecesi oldu, avucumun içine kına yaktılar. Rahmetli dayım saat getirip taktı, hemen resim çekildim.”
(1952, İzmir)

Çocuğun kıyafetleri alındıktan ve odalar hazırlandıktan sonra bu seferde gelen misafirlere ikram edilecek menü için hazırlıklar başlar. Bu menü her aileye göre değişmekle birlikte pilav ve et genellikle her menüde olur. Eski dönem adetlerinde ise her gelen elinde mutlaka bir iki çeşit yemekle gelir. Görüşmelerde de aktarıldığı gibi kimi yörelerde “kan akıtmak” amacıyla evin bahçesinde kurban ya da tavuk kesilir.

“Bütün aile oradaydı. Bahçe vardı kocaman, bahçeye atıyorduk masaları. Lokma olur sünnet olurken. Kimisi şerbetli yer kimisi şerbetsiz. Şerbetsiz yiyenler peynirle yer lokmayı. Mevlüt okunurken

hemen şerbet dağıtılır. Akşamda tavuklu pilav, yemekler, içkiler... Kapı sonuna kadar açık olur. Gelen giden hadi geçmiş olsun Allah mürüvvetini göstere sin der. Bir tek atar geçer gider, kimisi hediyesini getirir, kimisi yemeğini getirir.” (1952, İzmir)

Sünnet düğünü genellikle ‘sünnet kınası’ ile başlar. Dolayısıyla bazılarının sünnet töreni iki gün sürmüş olur. İlk gece çocuğun eline kına yakılır. Kimilerinde bu kına silah şeklinde olur. Sünnet çocuğunun yanı sıra kadınlar da ellerine kına yakarlar.

“2 gün sürüyor sünnet kutlamaları. Öncesinde kına gecesi yapılıyor, eğlence oluyor, kına yakılıyor elime. O gün benim dışımda kadınlar da eline kına yaktılar. Benim elime kınayı silah şeklinde yaktılar, baş parmağım yukarı işaret parmağında ileriye bakacak şekilde. Avuç içime değil de parmaklarıma o şekilde yaktılar.” (1986, İzmir)

Bu gece çocuk genellikle sünnet kıyafetinden ziyade sünnet pijamasını giyer ve dans ederek kınaya dahil olur. Kimi davetliler, özellikle yakın akrabalar takacakları hediyeleri kına gecesinde de takdim edebilir. Ertesi gün epey yoğun ve stresli geçeceği için kına gecesi biraz da eğlenme amacıyla düzenlenir ve hemen hemen ailenin bütün fertleri o gece için de ayrı olarak süslenirler. Anne ve baba o gece için özel olarak hazırlanır, her iki gün içinde ayrı ayrı elbise diktirenler bile vardır.

7 Temmuz 1995 tarihli kına gecesinden

Sünnetten bir önceki gün çocuk, sünnet kıyafetleriyle ve akraba çocuklarıyla birlikte davetli erkekler tarafından hamama götürülür. Sonrasında akrabalar ziyaret edilir, büyüklerin elleri öpülür. İstanbul'da ikamet ediliyorsa eğer Eyüp Sultan ziyareti de ihmal edilmez bir gelenek haline gelmiştir. Burada sünnetin hayırlı ve işlemin başarılı geçmesi için dua edilir. Sonrasında davet edilenlerle birlikte sünnetin yapılacağı mekana gidilir. Çocuk genellikle ata binerek getirilir mekana. Tam tekmil giydirildiği kıyafetin içinde, elinde asasıyla birlikte yeni gireceği sosyal dünyaya hazır bir şekilde atın üzerinde ilerlerken aslında çoğu çocuk korkmaktadır. İhtişamdan, onu seyreden gözlerden, atın heybetinden, farklılaşan davranışlardan, anneden kopacak olmaktan, onun için kesilecek hayvandan, tam olarak anlayamadığı bir şey uğruna kurban edilecek olmaktan, arkadaşlarının alaylı bakışlarından, elinde tuttuğu asanın gücünden korkmaktadır.

8-9 Temmuz 1995 tarihli sünnet töreninden

“Ata binerken at ürkmüştü, o yüzden biraz tedirgin olmuştum açıkçası bir de ata ilk defa biniyordum. Hareketli bir attı, beni atar mı üstünden diye düşünüyordum ama atı 2 kişi tuttuğu için bir yandan da rahattım. Bir tarafta amcam bir tarafta eniştem öyle 15 dakika tur attık. Arkada araba konvoyu, arabaların birçoğunda havlu vardı. Dikiz aynalarına takılmışlardı. Onun dışında kornalara basıldı. Önde davul ve zurna gidiyor, onların yanında bir kamyonun arkasında duran kamera, onlar görüntü alıyorlar. İşte arkada ben varım, benim arkamda da araba konvoyu...” (1986, İzmir)

“Sünnet anını çok net hatırlıyorum. Başıma bir şey geleceğini bildiğim için o attan inerken tamam demim, herhalde an bu an! Ayvayı yedik! Geliyorlar! Önce üstüme çıkıp yatırdılar. Korktum, ne olacağını bilmiyorum. İğne yaptılar, baya acıdı ve ağladım. Hatta aa bitti diye düşündüm ama sonrasında anladım ki bitmemiş. Zaten

sünnet olurken de etraftakilerin dini tekbir getirmeleri korku atmosferi yarattı. Bir çocuğun başına geleceğini bilmediği için orada çok masum bir korku var. Kaçamayacağın bir şey oradaki durum.” (1984, Adapazarı)

“Annemle babamın yatağı hazırlandı. Onların çift kişilik yatağı biz oraya yatacaktık işte. Sonra gittik sünnetçiye, o gün hatırladığım en net şey kasığımdan iğne yaptıklarıydı. Sonra televizyon izliyordum. Televizyonda da görünmez adam dizisi vardı, çok net hatırlıyorum. Bayılıyor gibi hissettim kendimi. Bana biraz fazla mı geldi, ne oldu, böyle gözlerim kayıyordu. Sonra sünnet masasını çok net hatırlamıyorum için ilginç yanı. Hani sünnet dışında o günü daha net hatırlıyorum, bir tek günü hatırlayamıyorum. Belki de benim için unutmaya çalıştığım bir gündü. Sonuçta acı verici bir eylem penisinin bir parçasını kesiyorlar, kimse için hoş bir şey değil bu.” (1981, İstanbul)

Avuçlar açılmış, dualar eşliğinde erkeklerin arasından sünnet olacağı mekana doğru giderken çocuk, kendisini bekleyen yabancı (sünnetçinin) hangi amaçla orada olduğunu bilmemektedir. Genel olarak çocukları korkutmamak için sünnet olacağı bilgisi eksik verilir çünkü sünnet, çocuk için ürkütücü bir şeydir. Bedenindeki küçük bir deri parçasının sinek ısırığı kıvamında hissedilecek bir acıyla alınacağı söylenir, ancak çocuklar buna pek inanmazlar. Çocuğun sünnetçiyle karşılaşma anı kimilerine göre eğlencelidir çünkü ya mahallenin berberidir ya da daha öncesinde aileden birini sünnet eden kişidir, kimilerine göre de travmatiktir çünkü karşısında, elinde ustura ile bekleyen yaşlı bir adam profili vardır. Bu “sünnetçi amca” profili çoğu çocuğun zihnine kazınmıştır. Hikayelerde orta yaşlı, genellikle bıyıklı olarak tarif edilen sünnetçi amca, bir eliyle çocuğa gel işareti yaparken diğer eliyle de usturayı tutar bir şekilde anlatılır. Çocuklar sünnetçi amcaya pipilerinden bir parça kopardıkları için hep kızmıştır ve ileriki yaşlarda da (görüşmeler sırasında) sünnetçi amcanın hep fazla kestiği yönünde iddialar ortaya atıp dururlar. Evet, çocuğun sünnetçiyle karşılaşma anından sonra tüm ailenin toplanma nedeni olan sünnet merasimi endişeli ve heyecanlı bakışlar eşliğinde

gerçekleşir. Önceden yıkanarak temizlenmiş çocuk, beyaz çarşaf serilen yatak ya da “yemek masasının”^{*} üzerinde sünnetçinin okuduğu dualarla sünnet edilir. O esnada çocuk kirvesi tarafından sıkıca tutulur.

“Sünnetçi korkulan bir profildir ama dayılar anlatır, amcalar anlatır, babadan dinlersin aklına hemen bilenen bir ustura gelir.”
(1985, Ankara)

“Ağabeyimin hiç ağlamadığını hatırlıyorum. Sürekli telkin ediyorlar, işte delikanlı adam ağlamaz! Bir parça alıyorlar sadece, gerisi sende bir şey olmaz! Öyle bir muhabbet vardı. Ben çok ağladım ama acayip ağladım, bilmiyorum. Hem acıdan, bir de bir sürü insan başına toplanmışlar, pantolonun dizine kadar inik, herkes senin aletine bakıyor orada, bir yandan da gazlıyorlar oo, koçum bir şey olmaz bak erkek oluyorsun! Pelerinle gitmişim, dize kadar indirmişler, kesiyorlar yani. Biraz önce prenstin şimdi kurban ediliyorsun orada, böyle iş mi olur! Prenssem bırakın beni yani, emrediyorum.” (1981, İstanbul)

“Köydeki sünnetçiler, adam hiç okula gitmemiş, sünnet yapıyor. 2 gün hiç yürüyemedik. 4. gün ayağa kalktık, 15 gün boyunca paytak yürüdüm. Bir de kışın yapmıştık, yara olmuştu hep. Sünnetçi her gün bize gelip gidiyordu. Çok ilginçti ve bu adam para almıyordu, mümkün değil. Ancak adama bir elbise alınırdı, daha zengin olanlar ısrarla koyun verirdi. Diş de çekerdi, kırık çıkıktıydı, her işi o adama yapardı.” (1975, Kars)

Bir yandan fotoğraf çekenler, bir yandan tekbir getirenler, diğer yandan da elinde oklavayla kesimin su gibi hızlı geçip gitmesini bekleyen anneler derken çocuğun ağzına tam kesilme anında kocaman bir lokum tıktırılır bağırmasın diye.

---

^{*} Burada yemek masasını özellikle vurguladım çünkü bu işlem bazen bir kasapta ve bir et mezbahanın üzerinde de gerçekleşebiliyor. Ayrıntılı haber için bilgi için tezin Ek-3: Gazete Haberleri Bölümü’nde Haber 6’ya bakabilirsiniz.

Dişlerine yapışan lokumu, kesilen yerin acısıyla ayıklamaya çalışan çocuk için bedeninde unutmayacağı bir “yara” açılmıştır artık. Kimi yerlerde de sünnetin yapıldığı sırada şerbet dağıtımı yapılır.

“O dönemde bir tek şeyi anlamıyordum, ağabeyim sanki daha az acı çekiyor gibiydi. Bunu bir türlü anlamlandıramıyordum, bende mi bir problem var acaba? İkimizde sünnet olduk ve ben her şeye ağlıyorum yani. Ağabeyim hiç ağlamıyor. Ağladığını göstermiyor belki de, daha delikanlı takılmaya çalışıyor. Bende bir de model olarak, hani o dönemlerde ağabeyi model alırsın. Rol modelin odur. Bende bir tek ona bakıp güçlü olmaya çalışıyordum, ağlamamaya çalışıyordum.” (1981, İstanbul)

“Erkek olmak kolay mı, o kadar sevabı var,” diye seslenen erkek aile büyüklerinin yanında bağırp ağlamaya çekinen çocuk, işlemin tamamlanmasıyla birlikte artık erkek olmaya hazırdır. Onca yıldır beklenen ve günlerdir hazırlıkları süren günün anlamı sadece şu birkaç dakikalık sürede gizlidir. Bu süre, çocuğun erkek olduğunun kanıtıdır. Bedene bırakılan işaret olarak da tanımlanabilecek sünnet ile erkek çocuk, sonraları bu işaretin anlamını daha iyi anlayacaktır. Sünnetin hayatında, erkek olarak yaptırmadığı takdirde kendisine engel oluşturabilecek bir süreç olduğunu kavradığında aslında sünnetin din ile ilgili değil de tamamen toplumsal ve kültürel nedenlerden dolayı süregelen bir gelenek olduğunu öğrenecektir. Çok büyük ihtimalde kendi ailesinde bu geleneği sürdürmeye devam edecektir.

“Çocuk olursa hastanede kesim olur. Törenle ilgili olarak kendi arkadaş ilişkilerinde, çocuğun kendi arkadaşları sünnet düğünü yapıp, onların deneyimlerini görürse bu tarz bir şey isteyip istememesi üzerinden gider. Aileler bu anın hoş bir durum olduğunu anlatır, buradan ikna etmeye çalışırlar. Yani düğün yapılır.” (1984, İstanbul)

“Toplumdan kendini soyutlayamadığın için sünnet olmak erkek için bir ön koşuldur. Toplumun baktığı yerde bakacağız. O ritüel bence gerekli. Erkek olmak için sünnet olmalısın. Bu nedenle ben de çocuğu sünnet ettiririm hem de düğün dernekle.” (1985, Ankara)

Sünnet sonrasında mevlit okunur ve sünnet yemeği dağıtılır. Mevlit okunurken kadınlar sünnetli çocuğun odasından çıkar ve erkek hoca eşliğinde okumalar sürdürülür.

“9 yaşında sünnet oldum. İki tane abim var vardı bir de ben birlikte olduk. Davul zurna çalınmadı. Koyun kesildi, mevlüt okundu, insanlar geldi, hediyeler alındı. Hayatımda hiç giymediğim pijamalar alınmıştı. Meyve-sebze, kuruyemiş, kolonya baya bir törensel bir şey vardı. kirvelerde iki katını alarak düğüne gelmişti. İlk geldiklerinde eve elleri dolu geldiler. Sünnet olduktan sonra ilk yemeği onlar yapıp eve getirdiler. Hepimize pijama, ayakkabı, gömlekler, yemişler... Kırmızı bizim oralar has bir eşarp vardı, o eşarbı hatırlıyorum ama nereme bağladılar bilmiyorum. Biz pijama giydik, özel olarak kıyafet giymedik. 1 hafta sürdü düğün. Epey kalabalık oldu. Tüm akrabalar geldi. Herkes yemek yapıp getiriyordu. 1 ay önce biliyorduk sünnet olacağımızı, kendi aralarında konuşuyorlardı bizde duyuyorduk. Ne zaman keselim, diye konuşuyorlardı. Kaç tane koyun keselim?” (1975, Kars)

Sünnet bittikten sonra sırada hediye verme merasimi vardır. Çocuk üzerinde sadece sünnet gömleğiyle önceden hazırlanmış yatağın üzerine yatırılır ve sünnet şapkasıyla da sünnet olduğu bölgeyi kapatır. Şapkanın hacimli olmasının nedeni kesilen bölgeyi koruma işlevinden gelmektedir. Gelenler sırasıyla eğer takı veya para takacaklarsa ya çocuğun üzerine ya da hafif dikleştirilmiş yastığın üzerine takarlar. Bunların dışındaki hediyeler çocuğun yatağına bırakılır. Çocuğa takı takan her bir aile ferdi tek tek çocukla fotoğraf çekilmeyi unutmaz çünkü fotoğraf o ana şahit olduğunun en büyük kanıtıdır.

Hediye, sünnet geleneğinde altı çizilmesi gereken bir unsurdur ve çocukta göstermiş olduğu cesareten dolayı ödüllendirici bir etkiye sahiptir. Marcel Mauss'un karşılıklı zorunluluk olarak tespit ettiği hediye pratiği bir zorunluluk olarak sünnet pratiğinde de vardır. Bu yüzden gelen hediyelerin kimin tarafından getirildiği mutlaka öğrenilir ve söylenir. Bu önemlidir çünkü her gelen hediye karşılık bir hediye de verilir. Sünnet hediyelerinin ekonomik bir boyutu olduğunu gösteren belirtilerden biri de verilen hediyelerin genellikle pahalı nesneler olmasıdır. Saatin sünnet hediyesi olarak yaygın biçimde seçilmesi, bir tür erkekliğe geçiş töreni olan sünnetin bu işlevine uygun simgesel anlam taşıyor olabilir: "Saat zaman demek, zaman ise şimdi erkekliğe geçiş zamanı. Sünnet ise erkek çocuğun yaşamındaki ilk önemli geçiş sürecidir."

8-9 Temmuz 1995 tarihli sünnet töreninden

Karşılıklılık bütün bu sistematik törenlerde esas olarak kurulmuştur. Bu toplumsal olarak belirlenen zorunlu bir dayanışma ve ayakta kalma ilkesi olarak işletilir. Başka türlü bu ağır ritüellerin ve bu ritüellerin bir gereklilik olarak

uygulandığı toplumsal ilişkilerin kurulması ve devamı mümkün olmayacaktır. Ayrıca “Kolektif ortaklık, ortaklıktan yararlanan herkese yine ortak bir görev olarak yüklenmiştir. Bu ortaklıkta bireylerin değişkenliği, toplumsal dayanışmanın ise değişmezliği esaslı bir hatırlatma olarak devam eder. Sünnetsiz olarak bireyin topluma kabul edilmemesi, o toplumun o bireyi sünnet olması için teşvik ve desteğini de haliyle içerecektir.”⁴⁵

Misafir almak da kutsiyet ilişkisi içinde yine kolektif bir yükümlülük olarak tanımlanmıştır. Misafir almamak, misafire özenli davranmamak toplum tarafından ayıplanır ve bu durum yapan kişi için statü kaybına yol açar. Dolayısıyla sünnet sahibi gelen misafirlerle tek tek ilgilenmekle yükümlüdür.

Sünnet ritüeli genel anlamı itibariyle birçok ortaklık barındırıyor olmasına rağmen coğrafyaların, etnik kimliklerin, tarihsel kökenlerin farklılaştığı yerlerde, bu ritüelin içerisinde kimi farklı pratiklerin de barınmasına yol açabiliyor. Sünnetin bir gününü aktaran Dersim coğrafyasından alınmış aşağıdaki örnek bu bağlamda dikkat çekicidir:

“Sünnet günü, çocuklar yıkanır ve yeni elbiseleri giydirilir. Kirve gelir. Sünnet yapılacak yer ‘texteyê Mihemmed / Muhammed’ib tahtası’ olarak adlandırılan, üzerinde ekmek pişirilen ya da üzerinde yemek yemek için kullanılan ve xonça / hamur tahtası gibi küçük bir alçak masa ortaya konur. Onun üzerine temiz bir bez serilir ve dua edilir. O duadan sonra orada bulunanlar gönlünden koptuğu kadarıyla para atarlar. Bu para yine sünnet sürecinde hizmet edenlere verilir, yani bunlar sünnetçi ve misafirlere harcanan kalemleri karşılamada kullanılır.

Bu bohça, kaldırıldıktan sonra xonçanın üzerine temiz bir döşek serilir. Kirve gelir üzerine oturur ve kalkar. Kalktıktan sonra sünnet olacak çocuğu kucaklar ve üzerine oturtur. Oturan çocuk kirve

⁴⁵ Dilşa DENİZ, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, 104-5.

tarafından sıkıca tutulur. Sünnetçi, sünnet için duasını okur ve çocuğu sünnet eder. Sünnet edilen çocuk yatağına kaldırılır ve sünnet esnasında ortadan kaybolan kadınlara teslim edilir. Sünnet bittikten sonra ibrik ve leğen getirilir. Leğen, ortaya konur. Kirve ve çocuğun babası, elleri alt alta gelecek şekilde ibriğin altında tutulur. Yukarıdan su dökülür ve alt alta gelecek şekilde ibriğin altında ellerini yıkarlar. Bu yıkama esnasında, sünnet düğünü sahibi tarafından el yıkanan leğene bir miktar para atılır. Bu para, leğeni getiren ve suyu dökenin olur.

Sünnet bitirildikten hemen sonra kirve oradan ayrılır. Bu süreçte kadınlar yer almazlar. Hizmet bile erkeklerce yapılır. Kirve üç gün sonra kirveleri olan çocukları sormaya gelir... Bu geliş gidişler her zaman karşılıklı hediye alış verişleri ile devam ettirilir. Öyle ki bütün döngü, bu sistem içinde ilişkinin karşılıklılığını oturtmanın sembolik öğeleri olarak bu hediye alış verişleri üzerinden yürütülür.”⁴⁶

Peki, sünnet törenin aktörleri kimlerdir? Sünnet geleneğinde rol oynayan aktörler sırasıyla sünnet çocuğu, sünnet işlemine karar verenler yani aileler, sünnet işlemini yapanlar yani geçmişin fenni sünnetçileri günümüz modern toplumunun profesyonel doktorları, kirve ve sünnet şölenine katılanlar yani eş, dost ve akrabalarıdır. Yukarıdaki bölümde çocuk, ailesi ve sünnetçi profili üzerine ayrıntılı bilgi verilmişti. Bu bölümde biraz da sadece sünnet üzerinden tanımlanan bir kavramı ele almaya çalışalım: kirvelik.

“Kirvelik ilginç. Kirveliği bize, kesilirken pipiyi tutan adam olarak anlattılar. Kirveyi o diye biliyoruz biz.” (1981, İstanbul)

“Tabii ki vardı, rahmetli dayımdı. Ben öyle hatırlıyorum. Annemin büyük abisi, erkek olmalı, babamın erkek kardeşi yok.” (1985, Ankara)

---

⁴⁶ Dilşa DENİZ, A.g.k., 106-8.

Sünnet sırasında çocuğun hareket ederek kazara yanlış bir işlemin yapılmasını önlemek için bir ya da birkaç kişi çocuğu kollarından tutarak hareketsiz kalmasını sağlarlar. Çocuğu arkadan tutan bu kişiler aile dostları, bazen de amca, dayı gibi yakınlarıdır. Çocuğu tutan bu kişilere ‘kirve’ adı verilir. Kirvelik sünnet geleneği ile ilgili sosyo-kültürel bir kurumdur. Yani kirveliliğin olması için sünnetin olması gerekir. Kirvelik Anadolu’da geniş bir alanda görülmektedir. Bu kurumun birden fazla alt metni vardır. Örneğin bunlardan ilki, kirvenin çocuk üzerinde baba gibi hak sahibi kabul edilmesidir. Kirve akraba değildir, ancak kirve olması sebebiyle akraba mertebesine geçmiştir. Söz konusu aileler arasında evlilik olmaz, yaygın söylemle “kız alınıp verilmez.” Kirvelik, kutsaldır. Sadece kirve ile sınırlı olmayan her iki kirve tarafından tüm akrabalara da uygulanacak olan ağır bir evlilik tabusu öngörür. Bu gelenek daha çok Kürt Alevilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde geçerli olan bir inanıştır. “Kirvenin damının üstüne çıkılmaz,” veya “Kirvenin damından ve kapısından don-gömlek geçilmez,” şeklinde kullanılan deyimler her iki ailenin artık bir akraba olduğunu vurgulamaktadır.

“Bana sorarsan kirve sünnet esnasında beni tutan, kaçmamı engelleyen bir adamdı. Anne tarafından bir akrabamızdı, yakın bir akrabamız. O olmak istemiş herhalde, o oldu. Kirve dediğin adam sünnetten korkan çocuğun kaçmasını engellemek için kolunu, bacağı tutup sandalyede tutan adamdır. Ben de mesela teyzemin oğlunun sünnetine gittim. Onda da onu kirvesi eniştesiydi bir de bendim yani. İkimiz beraberdik. Tek işlevimiz hastanede yatakta onu tutmaktı. Çocuk o esnada çırpınıyor ve çırpınmak tehlikeli olduğu için birisinin onu tutması gerekiyor. Benim kirvem olan akrabamızın bundan başka bir işlevi yoktu hani düğünün yarısını ben çekeyim gibi bir durum yoktu yani. Tutup gitti.” (1980, Aydın)

Kirvelikte, kirvesi olunan çocuklar üzerinden, iki aile ve dolayısıyla onların akrabaları ile akrabalık ilişkisi kurulmuş olur. Bu akrabalık ilişkisinde düşmanlık yasaklanırken, dayanışma esas olarak kurulur. Güven ilişkisi ise en merkezi konumdadır. Kirve babadan sonra hem maddi hem de manevi olarak en çok

güvenilen kişidir. Kirvelik başlı başına bir kurumdur, aile kurumunun içinde yer almaz ancak konum itibarıyla ailedeki erkek bireylerden sonra gelir. Ailenin kadınlarının “emanet edileceği” kişi kirvelerdir.

“İlk büyük abimi aldılar sünnete. Annem hem küçük abimde hem de bende kıyamadığı için bize, ayağını soğuk suya sokmuşlar. Annelerin ayaklarını soğuk suya sokarlarmış heyecanlanmasın diye. En dayanıklı ben çıkmışım. Büyük abim 14-15 yaşındaydı, onu kirvenin koluna bağladılar. Elle bağladılar ve abim kıpırdamıyordu, kirvenin sırtında gibi bir şeydi. Ben dayanıklıydım... Kardeşim sünnet oldu, annem de çok şükür sünnet oldu, diyordu. Çok şükür sünnet oldu demek, belki de çok şükür erkek oldu demektir.” (1975, Kars)

Kirve erkektir ve toplumsal olarak erkek olmanın gerektirdiği tüm görev ve sorumlulukları yerine getirmiş kişidir. Kesilme sırasında yanında durarak sünnet çocuğunu cesaretlendiren de odur. Diğer bir yandan kirvelik aşiretler arası ilişkilerin güçlenmesini de sağlar, kan davalarının önlenmesinde etkili olur. Böylece bölge içinde toplumsal barışın ve sosyal kontrolün sağlanmasında rol oynar. Dolayısıyla Kirvelik de bir seçim ilişkisidir. Akrabalık gibi tesadüfi bir kan bağı ile gelmeyen, kirve için özel olarak seçilen bir ilişki türüdür. Kirveliliği gönüllü ve özgür bir seçime dayandırmak mümkün ise de, seçim faktörü her zaman stratejik bir boyut içerir. Seçimlerde sadece sevgiye dayalı örnekler varsa da, stratejik seçimler her zaman bu sevgi boyutuna eşlik eder. Kirve seçimi sünnet olacak çocuklara bırakılan bir seçim değildir. Buna aile, daha çok da baba karar verir. Kirvelik olarak adlandırılan bu akrabalık sözleşmesinin seyrini şöyle özetleyebiliriz. Kirvenin seçimi bu sürecin ilk adımını oluşturur. Bu, çok önceden da yapılabilir veya tam sünnet öncesi de. Sünnet bir zorunluluktur. Kirve seçiminden sonra bu seçim kararı ilgili kişiye bildirilir. Bu bildirim, kabul etme yönünde bir sorgulama değildir, çünkü kirve adayının bunu kabul etmeme keyfiyeti yoktur. Eğer çok geçerli bir sebep, örneğin kirveliliğe uygun olmayan bir durum varsa, durum izah edilerek olamayacağı söylenebilir. Bunun dışında kişisel bir seçim olarak reddetmek kurallara karşı gelmektir ve bu durum

toplum içinde ayıplanma, kınanma ve hatta dışlanma gibi sosyal baskılar uğratarak cezalandırıldığı gibi gizil güç tarafından da ayrıca cezalandırılacağına inanılır. Dolayısıyla kimse göze almaz. Ayrıca kirve olarak seçilmekte toplum içinde bir prestij ve onurdur. Bu yüzden de reddedilmez.

Sünnetten üç gün önce, sünnet olacak çocuk ellerinde kirveye ve ailesine verilecek çeşitli hediyelerle ziyarete gider ve kirvesini sünnete davet ederler. Sünnet günü ya da sünnetin yapıldığı saatte kirve sünnet evine gelir. Ayrıca kirvenin, sünnet düğünü masraflarını karşılama gibi bir misyonu da vardır. Kirvelik kurumu, Anadolu'nun çeşitli kesimlerinde olmasına rağmen, özellikle Aleviler arasında daha etkilidir.

4.3. Sünnet Töreninin Sonrası: Erkekliğe Atılan İlk Adım

Sünnet ritüeli, erkeklik sözleşmesini meşrulaştırarak çocuğun erkek olduğunu ilan eder ve modernite ile birlikte bu durum sembolik bir hale gelir. Bir egemenlik ilişkisinin sembolü olan penis de sünnet ritüeli aracılığıyla iktidarını erkek çocuk üzerinde küçük yaşlarda hissettirerek çocuğun bir hakimiyet duygusuyla yetişmesini sağlar. Kalıplaşmış ve hatta kurumsallaşmış ritüeller, beden tecrübe edilip gündelik hayat pratikleriyle terbiye edilmesine neden olur ve böylece erkekliğe ilk adım olarak kabul gören sünnet ritüeli yaşadığımız coğrafyada kutsanmış olur.

“Türk toplumunda erkek olmak için yapılması gerekenler bir, sünnet olmak. İki, evine bakmak, kadınına sahip çıkmak, çocuğuna sahip çıkmak, her şeyi kontrolün altına almak, belli bir güce sahip olmak, bu gücün aşağısına düşmemek, o güçle beraber belli bir otorite kurmak, o otoriteyle ailenin devamını getirmek, “sürü” olarak tabir ettiğimiz aileyi dışa karşı korumak, dış tehlikelere karşı korumak, iç düzeni sağlamak bu içteki düzeni sağlamak güç kullanarak da olabilir hani şiddet kullanarak, baskı uygulayarak da olabilir, farklı yöntemlerle de olabilir ve kendi dışında karın ve

çocuklarının hayatlarını idame etmelerini sağlamaktır, erkeklik dediğin Türk toplumunda bu.” (1980, Aydın)

Sünnet bittikten sonra bu seferde pansuman süreci başlar. İlk birkaç saat çocuk aldığı hediyelerin etkisiyle kesilen deri parçasının acısını, uyuşturucu ilaçların da verilmesi nedeniyle çok fazla hissetmez. Çoğunun o an tek düşündüğü gelen oyuncak arabalar, futbol topları ya da tuttuğu takımın formaları, ateri gibi oyunlar olur. Ancak sünnet sahibi aile daha çok kimin ne ve ne kadar altın ya da para taktığıyla ilgilenir. Böylesi düğünlerde (sünnet, evlilik gibi) ailelerin misafirlerle ilişkilene biçimi takılan takılar üzerinden olabiliyor. Nasıl ki “kimlerdensin” sorusu kişinin yaşadığı çevre ve konum itibarıyla belirleyici bir unsur ise düğün şeklinde yapılan kutlamalarda da özellikle söz konusu düğün hayata dair yeni bir başlangıç amacıyla yapılıyorsa o zaman da “kim, ne kadar taktı” sorusu düğün sahibi ailenin kafasında dönüp dolaşıyor. Bu nedenle takı merasimi sırasında takılanları takip etmek için sünnet çocuğunun yanında anne ya da hala gibi ailenin kadınlarından biri bekler. İğne tutmak bahanesiyle orada bulunduklarını söyleseler de gözleri takılan altın ya da paralardadır.

“Sünnet benim için bir şey ifade etmiyor ama toplum sana baskı yapıyor sünnet olmak konusunda. Muhtemelen evlilikte aynı, toplum sana baskı yaptığı için evleniyorsun. Sünnetsiz bir erkek olarak 20 yaşına gelmiş olsaydım toplum tarafından dışlanma durumum olurdu. En yakındaki erkek arkadaşlarım ya da kız arkadaşlarım tarafından dışlanma durumu olurdu. O zamana göre zorunluluk gibi geliyor. Bu farklı bir şey, bir ritüel sonuçta ve ailenin de diğer akrabalara, insanlara kendi tanıtmaya şeyleri oluyor. Sonuçta geceyi düzenliyorsun, bu tek bir gün de olabilirdi. Ama daha öncesinde kına gecesi yapıldı mesela. Ben o zaman hatırlıyorum borç alma durumları olmuştu. Babam arkadaşlarından borç almıştı, nasılsa o takılan takılardan borçlar ödenir veya yeni eşya alma durumları olmuştu, onlar da bir şekilde ödenir düşüncesiyle aslında ekonomik bir şeydi de bir yandan.” (1986, İzmir)

“...sünnetçiyi bekliyoruz. Ben normal kıyafetleyim. Zannediyorum öyle kesip hop kalkıp gidicez. Geldi adam. İçeri götürdüler beni. Büyük abimin beyaz gömleği vardı. Sadece üstümde o var, içimde başka bir şey yok. Ama o da etek gibi oluyor zaten diz kapaklarıma kadar geliyor. Tın tın tın gittim salona. Salonda büyük yemek masası vardı. Masanın üstüne çıkardılar yatırdılar beni. Masa elips şeklindeydi. Herkes masayı donattı böyle kalabalık. Masadakilerin hepsi erkekti. Hiç içeride kadın yoktu. Onlar böyle salonun hemen dışında kulak kabartıyorlardı herhalde. Zaten bir yandan mutfakta kavurma pilav yapıyorlar. Beni yatırdılar. İki bacağımdan amcam tuttu, rahmetli. Babam da omuzlarımdan kafama şöyle yumuluyordu yani bana. Hani sanki kaçıp gideceğim ani refleksle ne olur ne olmaz! Bir de kafayı kaldırıp da bakma diye. Neyse ben bekliyorum. İlk başta meğersem iğne yapılmış onu bilmiyorum ben. İğnede biraz acıdı canım ya 1 tane ya 2 tane yaptılar tam hatırlamıyorum. İğneyi yaptı, böyle bir “u” yaptım. Ondan sonra aldı usturayı, o zaman tabii lazer filan vardı da hastanede ama biz geleneksel şekilde olduk. Niye öyle olduk bilmiyorum! Herhalde lazer daha yeniydi bir de pek tavsiye etmiyorlardı. Bildiğin o usturayla adam iğneyi yaptıktan sonra hoop çevreledi, sünnetledi. Bir yandan da büyük abim kameraya çekiyor. Görüntü alıyor, pek hoş olmuyordu ama. Neyse sonra pansumanıydı derken bitirdiler. Kimi kan gören zaten dayanamadı, yığıldı kaldı koltuğa! Pansuman yapıldıktan sonra beni oturma odasına aldılar. Bir de tabii klasik sünnet şapkası var ya, onun asıl neden kullanıldığını orada anladım ben. Şimdi o böyle fes gibi bir şey ya, o iş bittikten sonra şeye takılıyor. Tabii oraya koyuyorsun çünkü altına iç çamaşır giyemiyorsun. Çarşafı da koyamazsın sonuçta o sargıda duruyor. Şapkayla şeyi kapatıyorsun, üzerine de çarşafı, ince bir şeydi örtüyorsun artık. Sadece orada bir şapka olduğu belli oluyor ve şapka onu koruyor.” (1987, Trabzon)

Çocuk da acının ilk hissedildiği an tuvaletinin gelmesiyle başlar. Öncesinde üzerinde uzun beyaz gömleğiyle evin içinde arkadaşlarıyla koşturan ya da yatağında uzanan çocuk, tuvalet isteği yaklaşınca korkmaya başlar. Dolayısıyla aileler, ilk gün çocuğun çok fazla sıvı tüketmesini önlemeye çalışırlar.

“Sünnet olduk, yatağa yatırdılar. O yatak haftalar önce hazırlanıp salonun ortasına taşındı. Üzerine tül mül gerildi. Yeni örtüler çıkarıldı. Değişik değişik parlak örtüler. Ben baya durgunlaştım 8-9a kadar uyudum. Travma gibi enerjim tükendi. Sonrasını pek hatırlamıyorum açıkçası. Fotoğraf çekildi aile büyükleriyle. Uyandığımda hala hiçbir şeyin farkında değildim. Düğün salonuna gidildi. Tuvalette çıkmam gerektiğini söylediler. Yanıyor dedim. Yanması iyidir dediler. Onu yaptık, ben yine yattım. Herkes eğlendi ama ben eğlenemedim açıkçası. Bana yemek kalmamıştı. Aç kaldım, bir tek benimle ilgilenmediler herhalde düğünde, garipti yani.” (1986, İzmir)

“Yanması iyidir,” sözü genellikle bir yaraya ilaç döküldüğünde eğer orada iltihap varsa onun geçmesi için söylenir. Sünnetse ise penisin ucuna bir yara açılmıştır ve o yaranın içinden çıkmakta olan sıvı, yani idrar çocuğun derisini yakmaktadır. Dolayısıyla bunun sağlık ya da hijyenle herhangi bir ilgisi yoktur. Tuvalette çocuğa eşlik eden kişilerden biri çocuğu tutarken diğeri de elinde maşrapayla idrarın çıktığı yere su dökerek acının biraz da olsa hafiflemesini sağlar. Yukarıda kullanılan söz, yanma esnasında çocuğu o acının geçeceğine inandırmak için söylenen küçük kandırma sözleridir; çünkü çocuk bilir ki yaranın üzerine bir şey döküldüğünde o yara yanıyorsa iyileşme sürecine geçilmiştir.

“İlk çiş” korkusu da geçtikten sonra çocuğun acıyla olan bir diğer imtihanı başlar, pansuman aşaması. Görüşmecilerin çoğu pansuman sürecinin sünnetten daha çok acı verdiğini ve bağıra bağıra orada ağladıklarını anlattılar. 1960’lı ve 1990’lı yıllar arasında sünnet olmuş kişilerle görüştüğüm için o dönemde ilk pansuman gazlı bezlerle yapılmış. Penisin etrafı gazlı bezle sarılır ve çişin yapılabilmesi için ucu

açık bırakılmış. Çocukların çoğunun kendi aralarında “kanlı bez” olarak tarif ettiği gazlı bez ilk olarak 24 saat sonra açılır ve yara geçinceye kadar her gün bu işleme devam edilirmiş. Yapışan bezin ilk açıldığı an o kadar korkunç bir acı verirmiş ki çocuğa, görüşmecilerin çoğu farkında olmasa da anlatırken el ve yüz ifadeleri o acıyı sanki tekrar hissettiklerinin kanıtı gibidir:

“Sünnet esnasındaki değil de sünnet sonrasındaki durum çok fenaydı. Onu hâlâ hatırlarım. Kardeşimle özellikle ikimizin başına gelenler.. Bizim sünnetçimiz biraz acemiymiş galiba, yaptıktan sonra sünneti bir pansuman gibi bir şey yapıyorlar. Onu nasıl olduğunu bilmiyorum ama bu geri zekalı (diye bilir miyim?) herif pansumanı saçma sapan bir şekilde yapmış ve o pamuklu bezi yaraya yapışmış durumda kalmış. Onunda çıkartılması gerekiyor. Normalde öyle bir şey yok, hemen pıt diye çıkması gerekiyor. Vazelinle bir şeyler yapıyorlar ve onunla hemen çıkıyormuş. Bizim o bandajları açma zamanımız geldiğinde sünnetten daha beter hale geldik kardeşimle ikimiz. Aynı anda açtırdık. Evde annem, babam vardı. Birkaç kişi daha vardı artık hatırlamıyorum onların kim olduğunu. O yaraya yapıştığı için, o pansumanlı yer yavaş yavaş, milim milim sökülerek çıkartıldı. Sünnet esnasında baya ağlamışım ama onun sebebi iğne yapılırken hafif bir acıma oldu, bir şey hissetmedim ama korkudan ağladım. Bunda gerçekten acıyla ağladım ben. Hayatımda çektiğim en büyük acılardan bir tanesi odur. Sıcak suyla olsun, şunla olsun yahu o zaman niye hastaneye gitmemişiz onu da bilmiyorum, öyle yavaş yavaş penisin etrafındaki bütün o bandajı çıkardılar. Ve bu çıkarma işlemi yarım saat ya da 45 dakika sürdü. Ve her dakikasında acı vardı yani. Hatta bütün mahalle, sokaktan insanlar koşarak geldi birine bir şey oldu mu diye. Bağırışlarımızı duyunca komşular geldi, hatırlıyorum yani. Bir de o elektrikli makina yüzünden bir iz kaldı, hafiften bir iz de var. Bir deforme olma var yani işlevsel olarak değil de hani görüntü açısından farklı bir şey de var.” (1980, Aydın)

“Pansuman ilk yapıldı, özel bir pudrası var. Üstünde de şapka var. 3-5 gün sonra geldi tekrar adam. Tabii artık o zaman yalnızsın, kimse yok, ilgi yok. İşin heyecanı kaçıyor. Sargıyı çıkartmaya geldi. O sargıyı çıkartma anı sünnetten daha acıydı. Ben rahatlamışım, pansuman çıkacak yenilecek. Meğersem orada başlıyormuş iş. Sonuçta o bez kurumuş, adam onu açana kadar kesinlikle sünnetin on katı acı çektim orada. Çok canım yanmıştı. Küçük tuvalete çıkmak zor oluyor. Pudra gibi bir şey döküyorsun, tıkanıyor orası.”
(1952, İzmir)

Sembolik olarak açılan bu yara çocuğa acı vermekle birlikte aslında erkek çocuğun yaşadığı ilk travmalardan biridir. O an için çocuğa erkeklik telkinleri verildiğinden çocuk yaşadığı travmanın farkında değildir ancak daha sonra o anı tekrar tekrar yaşamaya başladığını hisseder. “Göz, kulak, burun, dil ve deri tek tek bir araya gelerek, dilin ve düşüncenin yetmediği noktada ya da düşünceye ihtiyaç duyulmadığında, belleğe o anın anısının görünüşünü, sesini, tadını, kokusunu, dokusunu, ele gelişini kaydeder.”⁴⁷ Bu noktada bedenin kurduğu hafıza devreye girer ve bazen rüyalarda bazen de sünnet sırasında kullanılan bir nesneyle karşılaşma anında farkında olmadan beden refleksi gösterir. Beden; olay nerede gerçekleşmişti, bana onu kim anlatmıştı, o sırada yanımda kim vardı, ne şekilde tepki vermişim gibi flaş anıları iyi anlatılan bir hikayenin bütün unsurlarına sahiptir. “Küçük düştüğünüz olayları hatırladığınız bu özel zaman akışı, aynı zamanda vücudunuza o olaylar sırasında verdiği fiziksel tepkileri aynı şekilde yeniden vermesi için bütün imkanları sağlar. Yetmiş yıl önce yaşadıkları bir hareket karşısında hâlâ yüzleri kızaran yaşlılar gördüm . öfkelenmelerine neden olan bir olayı hatırlarken insanlar yarım asırdan uzun bir zaman sonra bile yine öfkeyle titrer veya oturdukları koltuğun kollarını öfkeyle yumruklar.”⁴⁸

“Sünnet sonrasında o anı hep rüyamda gördüm, korkunçtu. Bu olmak zorunda, herkes seni seyrediyor. Büyük abim için çok

⁴⁷ G. ELÇİK – T. B. ÖZENÇ, *Bedende Kıpırdanmalar*, 43.

⁴⁸ Douwe DRAISSMA, *Yaşlandıkça Hayat Neden Çabuk Geçer*, 58.

fenaydı. Onda ciddi bir hasar yapmıştı. Utanıyordu, bizim orada lisede okuyan bir çocuk evlendiriliyor ve o da daha yeni sünnet oluyor aslında.” (1975, Kars)

“Erkeğin belki de ilk travmasıdır. Ne kadar erken olursa o kadar iyidir, hatırlamaması en iyidir. Çocuk onu hatırlamasın diye bir kaygı seziyorum ben genel olarak. Ben hatırlıyorum, bilmiyorum belki üzerimde benim bilmediğim, fark etmediğim bir sürü etkisi de olabilir.” (1981, Van)

Görüşmecilerden biri sünnet sırasında sünnetçinin kendisine yaklaştırdığı usturaya dikkatlice baktığını ve o anı hatırladığı, sonrasında usturanın çekilme anını da anımsadığını ancak usturanın sünnet derisini aldığı ana tanıklık etmesine rağmen hatırlayamadığından söz etmişti. Çocuklu yaşlarda bedenlerine açılan yaranın gerçekleşme anına şahit olmak zorunda bırakılmaları ileride birtakım davranışlarının altında yatan nedenlere bakıldığında, bu davranışları sünnet ile açıklamak bu noktada doğru olabilir. Verili bir anda, belirli bir toplumda bazı düşüncelerin doğruluğuna ve bazı hareketlerin etkililiğine duyulan ortak inancın yani birtakım erkeklik kalıplarının ve davranışlarının araştırılmasında çocuğun sünnetle kurduğu ilişkisine, sünnetin onda bırakmış olduğu izlere de bakmak gerekir. “Ne görmemen gerektiğini bilmen için bakman, neyi görmüyormuş gibi yapman gerektiğini bilmen için de fiilen gördüğün şeyi bilmen gerekirdi.”⁴⁹ Çocuklar da sünnet sırasında belki bu yüzden bakıyorlar ya da bakamıyorlar. Kesilme anına ilişkin bilgileri, o esnada ne yapıldığını anlayabilmek, etrafındaki insanların neden oraya odaklandıklarını algılayabilmek için yapılan işleme bakmak, görmek ve anlamak istiyor olabilirler. Merakın dışında bir diğer bakma isteği de yapılan işlem karşısında korkmadığını, cesur olduğunu gösterme çabası da olabilir çünkü etraftaki kalabalıktan ortaklaşarak yükselen ses “Artık sen bir erkek oldun, erkek adam korkmaz,” tonlarındadır.

---

⁴⁹ Douwe DRAISSMA, A.g.k., 134.

Ronald Goldman, *Sünnet: Gizli Travma (1997)* adlı kitabı ve “Sünnetin Psikolojik Sonuçları” (1999), adlı makalesi ile erkek sünnetinin psikolojik sonuçları üzerinde geniş çalışmalar yapmıştır. “Doktorların, çocukların sünnetle ilgili yaşadıkları acıyı, çaresiz oldukları ve kendilerini savunamadıkları için ihmal ettiklerini söylemiştir. Anatomi çalışmaları, sinir hücrelerindeki kimyasal değişiklikler ve bebeklerin davranışları konusundaki çalışmalar, onların acıyı yetişkinlerden daha fazla hissettiklerini kanıtlamıştır... Bazı araştırmacılar yaptıkları çalışmalarda sünnetli çocuğun annesine karşı tavrının değiştiğini, uyku düzeninin bozulduğunu ve acı verici etkilere karşı aşırı şekilde tepki göstermeye başladığını tespit ettiler.”⁵⁰ Goldman, insanların kendi sünnetleri ile ilgili duygularını neden ifade etmediklerine dair bazı açıklamalar getirmiştir. Onların, sünneti yaygın bir inanç olarak gördüklerini ya da yaşadıkları acıyı hatırlamak istemediklerini, düşünmüştür. Dolayısıyla, aşağılamayı veya acıyı hissetmemek için bir savunma mekanizması ile onu bastırırlar.

Toplumun ahlaki bütünlüğü ve düzeninin devamı için cinsiyetin yaratmış olduğu toplumsal endişe, bireysel bir cinsel kimlikten ziyade onun toplumsal yansımaları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu da, cinsiyetlendirilmiş bedenlerin yerine getirmesi gereken toplumsal işlev ve sorumlulukların kendileri dışındaki bir iktidar tarafından, onun nesneleri olarak yerine getirmeleri anlamına gelmektedir. Böylece oluşturulmaya başlayan erkeklik, kendi yapısında otoriter ve baskıcı özellikleri barındıran bir kimlik olmakla birlikte sembolik açıdan da penisinden belli bir bölgenin kesilmesi ile gerçekleşen sünnet ritüeli aracılığıyla da erkeklik denilen kültürün içerisinde ilk ve belki de en önemli adımı atmaktadır. O andan itibaren erkekler dünyasına girmiş olan çocuk, babasının ve kendisinden yaşça büyük olan diğer akrabalarının önderliğinde erkekliğini oluşturma ilk dönemlerini yaşamaya başlayacaktır. Dolayısıyla erkek çocuğun ilkin yakın çevresinden başlayarak erkekliğinin onaylanması, sünnet örneğinde olduğu gibi, onun yaşayacağı değişimlerin travmatik boyutlarıyla baş etmesini sağlayacaktır. “Erkek çocuğun

⁵⁰ Seham Abd el Salam adlı kişinin 1999 yılında Kahire’de yazılmış ve İngilizce olarak <http://noharm.org/muted.htm> sitesinde yayımlanmış “Male Genital Mutilation (Circumcision): A Feminist Study of a Muted Gender Issue” adlı master tezinden yararlanılmıştır.

kadınlara ait dünyadan çıkarılma zamanının geldiğini gösteren önemli olgulardan, en önemli geçiş ritüeli şüphesiz sünnet törenidir. Bu olgu, erkek çocuğun kadın dünyasından ayrılmasını onun cinselliğinin belirmesi ile ilgili fiziksel değişimlere bağlamakta, ancak bu değişimlere travmatik nitelikler de katmaktadır. Örneğin, sünnetin bir yandan erkekliği yücelten öte yandan da hadım edilme kompleksleri öneren sembollerle yüklü olduğunu hatırlayalım.”⁵¹

Kadın dünyasından fiziki kopuşun ardından erkek çocuk, kendisine ait olduğuna inandığı ya da inandırıldığı dış evrende yaşamaya başlayacaktır. Ancak bu evrende, var olan hiyerarşik yapılanma içerisinde kendine bir yer edinebilmek için fiziksel gücünü göstermesi ve erkekliğini ispatlaması gerekmektedir. Erkek çocuk, erkeklerin daha üstün oldukları için çok şey istediğine inandırılır, böylece bedenine yönelik müdahale nedeniyle yaşayabileceği travma erkekliğe övgüyle alt edilmeye çalışılır, kulağına erkeklik gururu fısıldanır ve cinsel organı onun erkekliği ile eş tutulur. Bu şekilde penis genellikle '*bireyin kendisinden daha kurnaz daha zeki ve becerikli ve ötekine arzu ile dolu bir başka ben*' haline getirilir. Dolayısıyla erkek bedeni arzu nesnesi olmakla özdeşleştirilmez; çünkü cinsel olarak arzulanabilir olmak sadece toplumsal olarak kadın bedenine atfedilen bir tanımlamadır. Erkek, bu nesnenin hakimi olarak kavramsallaşan ve genel kabul gören toplumsal tanımla örtüştürülmektedir.

Örneğin erkek bedenin çıplaklığının sergilenmesi pornografik alımlamaya izin vermeyecek sembolik düzenle çevrelenmiştir. Bizim gibi toplumlarda erkek bedeninin 'çıplaklığı' erkekliği yüceltecek yan anlamlarla beslenerek görselleştirilir. Hâlâ varlığını sürdüren erkek bebeğin cinsel organının açık şekilde görülebileceği çıplak fotoğraflarının evin duvarlarında sergilenmesi geleneği gibi. Benzer şekilde sergilenen sünnet fotoğraflarında ise penisi kesilirken acı çeken ya da bağırان çocuk fotoğraflarına rastlamak pek mümkün değildir. Erkek çocuğun bedeni taşıyacağı

⁵¹ Ayşe SARAÇGİL, **Bukelamun Erkek**, 52.

erkeklik gururuna uygun olarak, aldığı kutsal emaneti yerine getiriyor olmanın verdiği gururla birleştirilerek sergilenir.

4.4. Erkekliğin Sünnet Ritüeli Aracılığıyla Kamusalıktan Aldığı Rıza

Erkekliğin mevcut toplumsal yapıda nasıl işlediği ve erkeklik kültürünün nasıl aktarıldığına yönelik incelemelerde, erkeklerin, ‘erkekleştirilme’ süreçlerinde rol oynayan etkenler ile bu süreci besleyen homososyal* yapıların varlığı üzerine düşünmek büyük önem taşır. Mesela sünnet ritüelinde, erkek çocukların birlikte sosyalleştikleri mahalle kültürünün erkek egemen kültürünün oluşturulmasında önemi büyüktür. Aynı yaş grubuna ait çocukların birbirlerini izleyerek ortak hareket etmelerini sağlayan toplumsal alanlardan biridir. Nasıl ki çocuğun ilk sosyalizasyon sürecini yaşadığı yer olarak aile kabul ediliyorsa, mahalle de aileden sonra bireylerin aidiyet duydukları, sürekli olarak ve organik ilişki içinde yaşadıkları ikinci bir sosyal topluluk olarak karşımıza çıkar. Doğum, evlilik ve ölüm gibi olaylarda mahalle sözünü ettiğimiz sosyalleşmede daha yoğunlukla işlev kazanır.

Sünnet töreni özelinde erkekliğin kamusal alandan aldığı rıza için erkekliğin sosyalizasyonunu sağlayan toplu sünnet törenleri iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu tür örnekler, erkeklik kodlarının erkekler tarafından sosyal baskı yaratılarak zorunlu kabullenişinden birini daha gösterir. İktidar dili olarak erkeklik dayatmasından doğrudan etkilenen kadınların dışında, (belki) doğrudan değil ama ‘içeriden’ biri olmaları sebebiyle bizzat erkeklerin de nasibini aldığını belirtmek gerekir. Çünkü erkeklik sürekli olarak ve yeniden kazanılması gereken bir şeydir. Erkek iktidarının kurumsallaşmış kültürel kabulünde kadınların ezildiğini söylemek hiç de yanlış

---

* Pierre Bourdieu'nun kullandığı şekliyle homososyal kavramı, cinsiyetlerin kendi aralarında oluşturdukları küçük topluluklar aracılığıyla davranışların meşruluk kazandığı alanlardır. Homososyal bir yapılanmaya örnek olarak ordu ve spor gibi toplulukların oluşturdukları alanları söylemek mümkündür.

değildir. Ancak “erkeklik” denilen toplumsal ve kültürel kodları kabul etmeyen erkekler her ne kadar iktidarın tamamlayıcısı olsalar da hegemonik erkeklik tarafından yıpratılmakta ve hatta aşağılanarak toplum tarafından yok sayılma tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. “Gerçek” ya da “tam” bir erkekliğe zor, güç ve acı dolu birtakım geleneklerin başarıyla atlatılması sonucunda ulaşılır. Belli bir mücadele sonucunda kazanılan erkeklik, artık sorgulanamayan bir iktidar mekanizması olarak karşımıza çıkmaya başlayacaktır. Connell’in “hegemonik erkeklik”^{*} kavramı ile ifade etmek istediği erkeğin cinsiyet temelindeki statüsünün, kendi cinsiyetindeki bireylerle arasında kurduğu ilişkide de belirleyici bir kategori olduğudur. Böylesi bir hegemonik erkekliğin oluşmasında cinsiyetçi, ırkçı ve homofobik unsurlar pekiştirici rol oynamakla birlikte rasyonel erkekliğin devamlılığı için olmazsa olmaz kabullerdir.

F: Etrafındaki herkes sana sünnet olmadan erkek olamazsın dediği zaman sen 7-8 yaşındaki bir çocuk olarak ne düşünürsün?

A: Önce sünnet olucan, sonra askere gidicen ve adam olacaksın diyorlar. Askere gittin adam oldun, mantıksız. Askere gidince adam mı oluyorsun yani. İnsanı nasıl gaza getirirsin, ona hoşuna gidecek bir şey söylemen lazım. İşte bu olay için de bunu yapıyorlar.

F: Erkekler toplayıcı, savaşçı.

T: Erkek evine bakacak.

A: Erkek eline ekmeğini alacak, çocuğuna bakacak. Erkek çalışacak bundan ötesi yok. Aileler erkeği tam yetiştirmiyor aslında. Aileler çocuklarını okul hayatı bittikten sonra kollamaması lazım. Direkt iş hayatına atılacak, bırakacaklar.

Ay: Erkek olmayı öyle mi öğrenecekler yani?

A: Erkek olmayı nasıl öğrenecek biliyor musun? İlk başta onu çocukken yetiştireceksin. Diyeceksin ki oğlum bak, atıyorum araban mı var, bu arabanın anahtarı senin. İleride bu araba senin olacak,

---

^{*} Hegemonik erkeklik kavramıyla anlatılmak istenen iktidarın kültürel kodlarla özel alanın içine de girerek toplumsal yapıda meşruluk kazanmasıdır.

zamanı gelince bu dükkanın başına sen geçeceksin, annene babana bakacaksın, çoluğuna çocuğuna karına bakacaksın.

Ay: Kız çocuğu olsaydı onu nasıl yetiştirecektin?

A: Bir erkeğin başarılı olabilmesi için zaten karısının desteği lazım. Kızı da ona göre yetiştireceksin, ileride evleneceksin diyeceksin. Nasıl desteği lazım biliyor musun? Erkek eve geldiği zaman hanımı onu hoş tutacak, güzelce karşılayacak, motive edecek onu yani bu kadar basit. Yoksa erkek eve gelmez ki! (1987, Trabzon; 1986, Trabzon; 1984 Adapazarı)

Hegemonik erkeklik, çeşitli erkeklik biçimleriyle inşa edilmektedir. Farklı erkeklik biçimleri arasındaki etkileşim ataerkil toplumsal yapının temel işleyiş mekanizmalarından biridir. Hegemonik erkeklik kamusal ve egemenliğini bizzat kamusalın içinden alır. Bu kamusal, iktidar sahibi erkeklerin kim olduğuna değil toplumsal erkeklerin bu iktidarı ne şekilde muhafaza edip ayakta tutmaya çalıştığıyla ilgilidir. O halde, hegemonik erkeklik rıza gerektirmektedir; çünkü toplumun ürettiği erkeklik imajı, çoğunluğun rıza göstererek bu üstünlük sağlayıcı yapının kamusal olandan beslenerek inşa edilmesine yol açar. Başka bir deyişle, hegemonik erkeklik kadınlarla ve tabi kılınmış erkeklikle ilişkili olarak inşa edilir. Böylece erkeklik de, kendi içinde ötekini barındırır ve erkekliğin, erkekler üzerindeki egemen yapısını da sergilemiş olur. Böylesi bir tutum, çeşitli söylem, davranış ve törenlerle kendini göstermektedir. Dolayısıyla da kurumsallaşan erkeklik kendi içindeki ötekiyi yok etmek için kamusal alanda ötekiyi razı ederek görünürlüğünü ve varlığını meşrulaştırır. Özellikle sünnet törenlerinin toplumsal bellekteki önemini koruyarak aktarımını mümkün kılan araçlar olarak sünnet günü fotoğraflarının ve törenlerin görünürlüğünü sağlayan sünnet davetiyelerinin bu bağlamda ayrıca üzerinde durulması gerekmektedir. Aşağıdaki bölümlerde de söz konusu kavramlar daha ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

4.4.1. Toplu Sünnet Törenleri

Bilinen ilk toplu sünnet töreni anlatılarına Hafız Mehmed Efendi'nin, *Sur'nameleri*'nde rastlarız. Osmanlı Dönemi'nde, Kanunu Sultan Süleyman'ın oğulları Mustafa, Mehmed ve Selim'i 13 Eylül 1720 tarihinde başlayarak, üç hafta aralıksız süren sünnet düğünlerinde, yoksul çocukları da sünnet ettirmesiyle birlikte adına toplu sünnet törenleri denilen gelenek başlamıştır. Okmeydanı'nda düzenlenen şenliklerde 5000 kadar yoksul çocuk sünnet edilmiştir. Ayrıca bu törende “baltalık” denilen, sünneti gecikmiş ya da sonradan Müslüman olmuş orta yaşlı erkekler de sünnet ettirilmiştir.

Tarihsel olarak bu döneme baktığımızda, 1718-1730 yılları arası İbrahim Paşa'nın sadrazam olduğu ve “Lale Devri” olarak adlandırılan bu dönem, zevk, eğlence ve gösterişin bol olduğu, devlet ahalisinin zenginlik içinde yaşadığı ancak halkın da bir o kadar yoksul olduğu bir dönemdir. Viyana bozgunuyla birlikte toprak kaybı yaşanmış ve Osmanlı Devleti'nin ekonomisi zayıflamıştır. Dolayısıyla şehzadelerin üç hafta süren “gösterişli” sünnet şöenleri de böyle bir dönemde gerçekleşmiştir. Şüphesiz halkın isyan etmemesi için de yoksul ailelerin erkek çocukları sünnet ettirilerek halkın tepki göstermesine fırsat verilmemiştir.

Yoksulluk temel alınarak uygulanan, günümüzde de anlam ve içerik kaybına uğramadan devlet ahali tarafından, giderek yaygınlaşarak, ülkedeki pek çok belediye tarafından da uygulanmaya başlayan toplu sünnet törenleri, aynı mahallede yaşayan kısmen akrayan olan çocukların, erkekliğe birlikte adım atmalarını sağlar. Böylece hiyerarşinin, sosyal kontrolün ve erkek dayanışmasının ilk adımlarını bu alan içerisinde geliştirmelerine yol açar. Bu bağlamda, erkekliğin kamusal alanda görünür kılındığı toplu sünnet törenleri, erkekliğin sosyalizasyonunu ve homososyal topluluklarda erkekliğin nasıl kurgulanarak meşruluk kazandığını, özellikle içinde bulunduğumuz toplumda birtakım dini ve kültürel ritüeller aracılığıyla da bu kurgunun inşa edilerek nasıl bir “erkeklik miti” yaratıldığına ilişkin iyi bir örnektir.

İzmir'in Karşıyaka Belediyesi'nde 30.07.2010 tarihinde düzenlenen Toplu Sünnet Töreni

“Bedel olarak tanımlıyorum. Erkek olmak, bedeli mutlaka ödenmesi gereken bir şey bence. Çünkü bu toplumun egemeni olduğun iddia ediliyor. O egemenliğin senden sürekli kanıtlanması bekleniyor. Erkeksin şunu yap, erkeksin bunu yap. Sen nasıl erkesin, ben böyle bir erkeğim yani. Bu sorunun cevabını bir türlü bulamıyorum kendi kafamda. Erkeklik sürekli bir kanıtlama çabası üzerine kurulu bana sorarsan bu toplumda. Çünkü toplumun egemenisin ve o egemenliği korumak için sürekli toplumun gereklerini yerine getirmen gerekiyor.” (1986, İzmir)

Toplu sünnet törenleri, hegemonik erkekliğin yapılandığı ve eğlence ile özdeşleştirilen şenliklerle de erkekliğin sergilendiği alanlardır. Bu alanlarda toplumsal statüler, iktidarın kuruluşu ve maddi olanaklar, erkekliğin kendisini ispat etme mekanizmaları ile eğlence bir arada yaşanır. Özellikle kolektif bir biçimde bu törenin yapıyor olması, gündelik hayat pratiklerimizde kamusal olan ile kurduğumuz ilişkinin özne/bireyin oluşumunda ne kadar etkili olduğunun

göstergelerinden biridir. Erkekliğin sürekli yeniden üretildiği ve meşrulaştırıldığı iktidar ve egemenlik ilişkileri, kamusalıktan aldığı rıza ile sorgulanamaz olan erkekliğin konumunu değiştirilemez kılarak, ortak bilince bunu aşılar.

4.4.2. Aile Albümlerinde Sünnet

Bundan tam 23 yıl önce ağabeyimin sünnet töreninde babaannemin dizinde uyutulmaya çalışılan, belki erkek doğarım ve ikimiz birlikte sünnet oluruz ümidiyle ağabeyimin sünnetini geciktiren ailemin en küçük kız çocuğuyum. İşte tam da bu karede babamın kucağında duran o küçük kız çocuğu...

4 Temmuz 1988, Aile Albümünden

Aile albümümüzde yer alan çocukluğumun nadide anlarından birine ait fotoğraf; bugün *yamuk bakışla* oyun arkadaşım ağabeyimin ‘erkeklik miti’ nin parçası olmak üzere olduğu an olarak zihnimde karşılık buluyor. Ne zaman bu fotoğrafa baksam, bu kare benim ve ailem için güzel ayrıntılarla dolu bir hatıra olmaktan çıkıp,

içinde yer aldığım kültürün ‘erkeklik tahayyülü’nün göstergesine dönüşüyor. Kişisel tarihimden beslenen bakışlarım fotoğraflardaki ayrıntılarda gezindikçe zihnimdeki sorular çoğalıyor: Erkeklik nasıl inşa ediliyor? Bir sonraki kuşaklar tarafından nasıl benimsenip içselleştiriliyor? Bu inşada rol oynayan etmenler neler ya da hangi rol modelleri erkek öznelliğinin kurulup meşruluk kazanmasında etkili oluyor? Peki, erkeklik neyi temsil ediyor? Daha da çoğaltabileceğim bu sorularla aile albümümdeki fotoğrafların ilişkisi ne ve bu ilişki hangi kapıları aralıyor?

Erkekliğin kuruluş ve inşasında oynadığı rol ile erkeklik kurgusunun tarih boyunca taşınmasını, aktarımını olanaklı kılmış ilk ve en önemli erkekliğe geçiş ritüeli olarak tanımlanan ve Yahudi ile Müslüman toplumlarda varlığı sürdürülen “sünnet”, erkeklik mitinin önemli durak noktalarından biridir. Çeşitli törenlerle hazırlanan bu ritüel kuşkusuz, sembolik anlam taşımaktadır. Yahudi ve Müslüman toplumlarda dinsel bir zorunluluk olarak gerçekleştirilen sünnet, Türkiye’de erkekliğe geçiş töreni olarak bugün hâlâ oldukça önemsenmekte ve şenliklerle kutlanmaktadır. Doğumdan beri ailesi tarafından tasarlanan bu gün için, şık elbiseleri ve elindeki kocaman asası ile erkek çocuk, erkekliğe doğru adım atmaya başka bir deyişle, kültürel anlamda olgun bir erkeğe ait toplumsal cinsiyet rollerine giriş yapmaya hazırlanır. Dolayısıyla da toplumsal kabulü sağlanmış böylesi ritüellerin gerçekleştirilmesi kadar bu ritüellere yüklenen anlamın kültürel aktarımını, sürekliliğini sağlayacak çeşitli araçların varlığı üzerine düşünmek, sünnet gibi geçiş törenlerinin sürekliliğini anlamlandırmada önemli olduğu için karşımıza çıkar. Bu aktarım öncelikle bireyin onaylandığı cemaat içi kabullerin törenler aracılığıyla yeniden üretilmesini sağlar. Doğduğu andan itibaren kendini belli bir dinsel, toplumsal, ekonomik ve cinsel grup ya da kimliğin içerisinde bularak kategorileştirilen birey, tüm yaşamında sahip olduğu ya da içerisinde doğduğu bu grubun kendi kodlarına uyum sağlamakla yükümlü hisseder kendini. Böylesi bir ümmetçi anlayış içerisinde birey olarak kimlik, varlığını devam ettirecek ya da sürdürecektir gücü cemaatten alır, törenlerle pekiştirir ve alınan bu güç toplumsaldır. Bireylerin tikel birer varlık olarak görmezden gelindiği ve esasen ortak kimlikler üzerinden hareket edildiği toplumsal cinsiyet, din, etnik köken, sosyal sınıf gibi

makro tanımlarla her birey ortak istek ve değerler doğrultusunda diğerini tanıyıp kendisi gibi biri olduğuna inanarak ve birtakım semboller de kullanarak (sünnet edilmiş erkek bedeni gibi) aynı kültürün içinde yer aldıklarını çevresindeki diğer kişilere ilan ederler.

Antlaşmanın Aile Albümlerindeki “Sözcükleri”

Modern toplumlarda kimliğin (burada sözünü ettiğimiz ‘erkek’ kimliğinin) bu şekilde inşasını sağlayan, özellikle de belirli kodlarla aktarımını dolayısıyla farklı tarihsel süreçlerde benzer kodların yeniden üretimini ve kabulünü sağlayan ‘araç’lar üzerine düşünmek, bu tür ritüellerin sürekliliğinin mümkünlüğü ve iktidarların değişen yapısıyla uyumunu ortaya koymak için zemin hazırlar. Bu yazının oluşmasına temel olan fotoğraflar sözünü ettiğimiz araçlardan biri olarak düşünüldüğünde, özellikle de benim bahsedeceğim haliyle aile albümlerinde yer alan fotoğraflar bu bağlamda değerlendirildiğinde, onların görünen dünyanın gerçek ve nesnel bir tür kaydı olmanın ötesinde nasıl erkekliğin meşru zeminini koruyan, kamusal alandan rıza alınmasını kolaylaştıran “bellek araçları” olduğu görülür. Aile albümlerindeki fotoğraflar, özellikle törensel havada yaşanması beklenen düğün, doğum, davet gibi konularda üretilmiş olanlar, günlük yaşamın örgütlenişine, geleneksel sosyal süreçlerin işleyişine, sosyal davranışların düzenlenişine ilişkin önemli izler taşır. Bu tür fotoğraflar, aile kurumu içinde o kurumun işlediğini gösteren vazgeçilmez belgelerdir, yaşanan deneyimi doğrulamanın bir yolu oldukları kadar kültürel kodların aktarımını da sağlarlar. Bizim gibi toplumlarda sünnet fotoğrafları, aile albümlerinin vazgeçilmezi olmasının yanı sıra, sünnet olmuş erkek çocuğun fotoğrafları kimi zaman evlerin duvarlarına asılarak sürekli görünür kılınır ve bu dondurulmuş kare ile o ‘an’ ölümsüzleştirilerek, ona kutsallık atfedilir.

“Baba ve Oğlun Dansı”, 4 Temmuz 1988, Aile Albümünden

Sünnet olmuş çocuğun babayla olan dansına bir bakın. Buradaki fotoğraf için benimsenen pozun anlamı sadece içinde yer aldığı simgesel düzenle birlikte anlaşılabilir. Baba ile sünnet olmuş oğul, görüntünün merkezindedir, ayakta, onurlu bir tavırla dans etmektedirler. Babanın gururu, yüzünden okunmaktadır ve giydiği mavi takımıyla oğluna eşlik etmekte ve oğlunun “erkek oluşuna” kollarını açarak destek vermektedir. Çocuk ise böyle bir duruşla en geleneksel normlara uyacak şekilde kendinden bekleneni yapıyor olmanın verdiği mutlulukla tebessüm etmektedir. Onurlu duruş, dik duran baş ile bu tutumların saygınlık duygusunu yücelten bu toplumda, böyle ağırbaşlı ve güçlü imgeleri vermek gerçekten önemlidir. Poz veren baba ve oğul, geleneksel kodlar çerçevesinde ona bakan kişi üzerinde saygınlık yaratır ve izleyiciyi böylesine büyülü bir dünya içine sokar. Bu büyülü dünyaya sokarken de gördüğümüz şeyin (yani yükselen ve övülen erkekliğin) gerçekten de var olduğuna tanıklık etmemizi sağlar. Fotoğraf o anın tükenmediğini ve kendini sürekli olarak yenilediğini bize kanıtlar. Bir fotoğrafın karşısında duran bilincimiz, belleğin kültürel tarihiyle ilişki kurarak görünen şeyin toplumsal ve kültürel olarak okunmasına yol açar ki bu da esas olarak iktidarla kurulan ilişkinin başka bir açıdan deşifre edilmesine olanak tanır. Söz konusu tanıklığın nesneyle ve bellekle kurduğu ilişkinin kültürel olana dayanmasıyla gerek kamusal gerekse de

özel alanda kullandığımız görsel materyallerin, iktidarın ideolojik söylemini meşrulaştırdığı da gösterilmiş olur.

Gördüğümüz ve zihnimizde de canlı olan asasıyla, peleriniyle atın üzerinde duran bir erkek imgesidir. Zihnimizde yer alan tüm bu ayrıntılar aslında oldukça önemlidir. Bir çocuğun başındaki kocaman tacı, elinde tüm dünyayı yönetebileceğine dair inancının yükselmesini sağlayan asası ve şaha kalktığı anda herkesi korkutan bir atın üzerindeki asil duruşu bize, zihnimizdeki nesne parçaları ve onların imleyenlerinden oluşan kolektif birikimi sunar.

“Atı ve Asasıyla”, 4 Temmuz 1988, Aile Albümünden

Fotografik alanı kuran ayrıntılar çağrışımlar yoluyla zihnimizde mevcut olanı hatırlamamızı sağlar. Böylelikle içselleştirilen kavram ve görüntüler birbirinden ayrı olarak düşünülemez hale gelir. Bu toplumsal imgeler ve imgeler aracılığıyla kurulan düzen M. Halbwachs'ın kullandığı anlamıyla “hatırlama kültürü” zihinlerdeki imgeleri kuşaktan kuşağa iletirler. Bu anlamda imgelerin sürekli olarak tekrarlanması ya da canlandırılması elzemdir. İmgelerin işaret ettikleri kültürel kodlar ile yeni sosyal süreçler arasındaki ilişkiselliği sağlayan da bu tekrarlardır. Dolayısıyla sünnet geleneği, kültürel anlamın ötesinde onun sürekli tekrarlanan bir olay olması sebebiyle onu, bu kültürün vazgeçilmez bir parçası kılar ve tekrarların görselleştirilmesi üzerinden bu kez simgesel düzende yeniden kurar.

Şüphesiz bu türden kültürel kodların ve hatırlamaların dini anlamı da vardır - tıpkı sünnetin dini bir gereklilik olması gibi. İşte bu noktada toplumsal olan belleğin kutsal olan bellekle ilişkisi devreye girer. “Geçmişle bağlantı kurularak hatırlayan grubun kimliğini temellendirilir. Grup, tarihini hatırlayarak ve kökenine ait hatırlama figürlerini belleğinde canlandırarak kimliğinden emin olur. Bu gündelik bir kimlik değildir. Toplumsal kimlikler gündelik yaşamın ötesinde bir özellik, bir törenselliğe sahiptir. Bir anlamda yaşama bir ululuk katarlar ve günlük yaşamın ufku aşarlar ve gündelik olmayan törensel iletişimin nesnesini oluştururlar.”⁵² Bu tarz bayramlar ve ritüeller, düzenli olarak tekrarlanmaları sonucunda varlıklarını koruyarak toplumsal ve kültürel kimliğin yeniden üretilmesine hizmet ederler. Toplumsal belleğin oluşmasında önemli bir role sahip olan bayram ve törenler, bu tip geleneklerin korunması ve gelecek kuşaklara devredilmesi -aynı zamanda da aidiyetin korunması- işlevini üstlenirler. “Dinin genel işlevi hatırlamak, canlandırmak ve tekrarlamak yoluyla geçmişin devamına aracı olmaktır.”⁵³ Din, onu benimseyen halkı kuşatan ve geri kalanını öteki, yabancı olarak tanımlayan ve sınırları belli olan kültürün bir parçasıdır. Dolayısıyla bir gruba aidiyet genellikle bir dine inanan grubun üyesi olarak, o dine kabul edilmeye mümkün olabilir. Bir dinin üyesi olabilmek için de bazen bedeninde belirleyici olan bir iz, işaret bırakmak gerekli olabilir. İşte sünnette

⁵² Jan ASSMAN, *Kültürel Bellek*, 56.

⁵³ Jan ASSMAN, *A.g.k.*, 86.

gerek Yahudi gerek Müslüman toplumların erkekleri için olmazsa olmaz bir semboldür ve bu sembolün simgesel anlamının ağırlığını taşır.

Sünnet ritüelinin yaygın olarak sürdürüldüğü toplumlarda, erkek çocukları (tıpkı babaları gibi) bu yolla birer “erkek” olarak yeni yaşamlarına adım atarlar. Burada, baba sembolik iktidar olarak da düşünülmelidir, “babanın imgesi ve görevi, çocuklar babayı tanımasa bile her çocukta, kendilerini sürdürmektedir. Baba, bütünüyle kurulmuş otorite ile kaynaşmış durumdadır. Tahakküm, kişisel ilişkiler alanını aşmış ve insan ihtiyaçlarının giderek büyüyen bir ölçü içinde düzenli biçimde karşılanması için kurumlar kurmuştur.”⁵⁴

“Torunlarıyla Gurur Duyan Dedeler”, 4 Temmuz 1988, Aile Albümünden

İki dedenin torunlarıyla gururlandıkları bu tabloda adeta ‘babalık görevi’ yaşlı kuşaktan genç kuşağa aktarılır ve bu aktarımda kolektif hafızanın ajanı olan fotoğraflar genellikle aile albümlerinde baş köşede yerini alır. Sünnet yoluyla

⁵⁴ Herbert MARCUSE, *Aşk ve Uygarlık*, 98.

aktarılan egemen erkek imgesi fotoğraflar aracılığıyla da toplumsal belleğin uyaranlarına dönüşür.

4.4.3. İlan Edilen Erkeklik: Sünnet Davetiyeleri

Korku ve acının yanı sıra aynı metin içerisinde kızlara erkek olunduğunun bir tür duyurusunun yapıldığı erkekliğe geçişin el ilanı olarak dağıtılan davetiyeler, sünnet ritüelinin önemli iletişim ve dağıtım araçlarından biridir. Belirlenmiş bir gün ve zamanda yapılacak olan sünnet töreninin duyurusu niteliğinde olan bu türden davetiyelerin altında şüphesiz başka anlamlar da yatmaktadır. Bunlardan en önemlisi çocuğun “artık erkek olduğunun” tüm akraba ve eşe dosta gösterilmesidir. Böylelikle aileler, oğullarının bir tür “mertebe” atlayarak “erkekler cemaatine” girdiğini ispatlamış olurlar. Aşağıda örnekleri bulunan davetiyeler, çocuğun fiziksel olarak güçlü ve yaşanacak olay karşısında korkusuz olması gerektiğini, bunu da yaşadığı coğrafyanın kabul görmüş cinsiyet politikalarındaki “erkek tahayyülü”nden hareketle vurgularken, diğer yandan da beden ve cinsellik üzerinden süregelen iktidar mekanizmasını yeniden üretmektedir. Böylelikle “kızlara” ucundan bir parçanın kesildiği penis ile aslında daha da erkek olarak güçlendikleri ve hatta kutsandıkları mesajı verilmektedir. Aşağıda verilen örnekler sünnet davetiye metinlerinden sadece bazılarıdır.

Annemle babam karar vermiş, çocukluk çağım sona ermiş. Allah’ın emri ne yapmalı, en iyi satırın altına yatmalı. Teslim ol, dedi bir ses. Yardıma gelsin herkes. Teslimiz sünnetçi amca pes. Ne olur acıtmadan kes, bu törene dost ve akrabalar katılsın herkes.

Diyorlar ki, kesiyorlar gülüyoruz. Kızlara müjde delikanlı oluyoruz. Akraba ve dostlarımızı sünnet düğünümüze bekliyoruz.

Sünnet sünnet dediler, başımın etini yediler. Sünnet olmazsan eğer sana kız yok dediler. İşte sünnet oluyorum, hepinizi düğünüme bekliyorum.

Bugün benim mahkemem var. Suçum erkek olmak, cezam sünnet olmak. Sünnetçi hakim oldu kirvemse savcı. Kuruldu mahkeme alındı karar ve 2 gün sonra infazım var. Annem, babam tüm sevdiklerim çağrıldı bu infaza. Şahidim olsun tüm kızlar bu olaya.

Bir dalda iki kiraz, biri al biri beyaz. Üzülmeyin kızlar kesilecek biraz.

Arılar yapar petek, erkekler giymez etek. Sünnet olmayanlara nasıl söylerler erkek.

Öyle bir köprü ki geçmem gerek, Türk oğlu Türk'üm değilim ürkek. Gelin görün olacağım sünnet, herkes bilsin nasıl olurmuş erkek.

Kirvem uzaklarda gelemmez, siz olmazsanız sünnetçi amca kesemez, gelin birlikte olalım, sünnetsiz kalmayayım, bekleyenim var onsuz solmayayım...

Ailemin tek oğluyum, babamın sağ koluyum, büyüdüm adam oluyorum. Laf aramızda kalsın birazcık korkuyorum. Sünnet düğünüme hepinizi bekliyorum.

“Sünnet erkek olmakla ilgili ve ona da toplumsal olarak baktığımızda cesaret ile ilgili olduğunu söyleyebilirim. Bir şeye cesaretin varsa, cesaret gösterebiliyorsan erkeksindir. Yoksa değildir, kız olmakla suçlanırsın. Cesaret erkek olmanın koşulu denebilir.” (1977, Ankara)

Genel olarak davetiye metinlerine baktığımızda metinlerin birtakım temel kavramlar üzerinden kurgulandığını görebiliriz. Bunlardan biri çocuğun babayla kurduğu ilişki üzerinden ve genel olarak toplumun baba olmaya yüklediği anlam ile

doğrudan bağlantılıdır. Örneğin, “**Ailemin tek oğluyum, babamın sağ koluyum, büyüdüm adam oluyorum. Laf aramızda kalsın birazcık korkuyorum...**” şeklinde düzenlenmiş bir davetiyede aile içerisinde erkek çocuk olmanın önemi ve ona yüklenen sorumluluklar vurgulanmıştır. Baba olmak, çocuk ile babası olan erkek arasında birtakım toplumsal ve politik ilişkiler ağının kurulmasını gerektirir. Baba olmak çocuğun dolayısıyla da ailenin geçimini sağlamak demektir. Babalık geçim sağlamak ile bağlantılı olduğuna göre babanın sağ kolu olma meselesi de ileride babanın olmadığı durumlarda ailedeki erkek çocuğun benzer görev ve sorumlulukları üstlenmesi demektir. Bir erkeklik pratiği olan sünneti, derinlemesine inceleyebilmek için yaptığım görüşmelerde sünnet ritüeli üzerinden aslında erkekliğin nasıl tanımlandığı, üretildiği ve toplum tarafından ne ifade ettiği üzerine birtakım sorular sorarak erkeklik dediğimiz mitin bileşenlerinin açığa çıkması meselesi önemszenmekteydi. Bu bağlamda bir erkek çocuk babası olan görüşmecinin erkeklik tanımı içerisinde babaya ve doğrudan erkeğe yüklediği anlama bakacak olursak:

“Türk toplumunda erkek olmak için yapılması gerekenler bir, sünnet olmak. İki, evine bakmak, kadınına sahip çıkmak, çocuğuna sahip çıkmak, her şeyi kontrolün altına almak, belli bir güce sahip olmak, bu gücün aşağısına düşmemek, o güçle beraber belli bir otorite kurmak, o otoriteyle ailenin devamını getirmek, “sürü” olarak tabir ettiğimiz aileyi dışa karşı korumak, dış tehlikelere karşı korumak, iç düzeni sağlamak bu içteki düzeni sağlamak güç kullanarak da olabilir hani şiddet kullanarak, baskı uygulayarak da olabilir, farklı yöntemlerle de olabilir ve kendi dışında karın ve çocuklarının hayatlarını idame etmelerini sağlamaktır, erkeklik dediğin Türk toplumunda bu.” (1980, Aydın)

“Ailenin çekip çevireni, koruyucusu olacak. Bu babaysa erkek gibi olacak. Erkek kardeşsen kız kardeşini koruyacaksın. Erkek varolan yapının koruyucusu. Kadının namusundan da sorumlusun. Yapmaman gereken şeyler var tabii, erkekliğinden de vazgeçmeyeceksin. En temelinde cinsellik, bir erkeksen bir kadınla

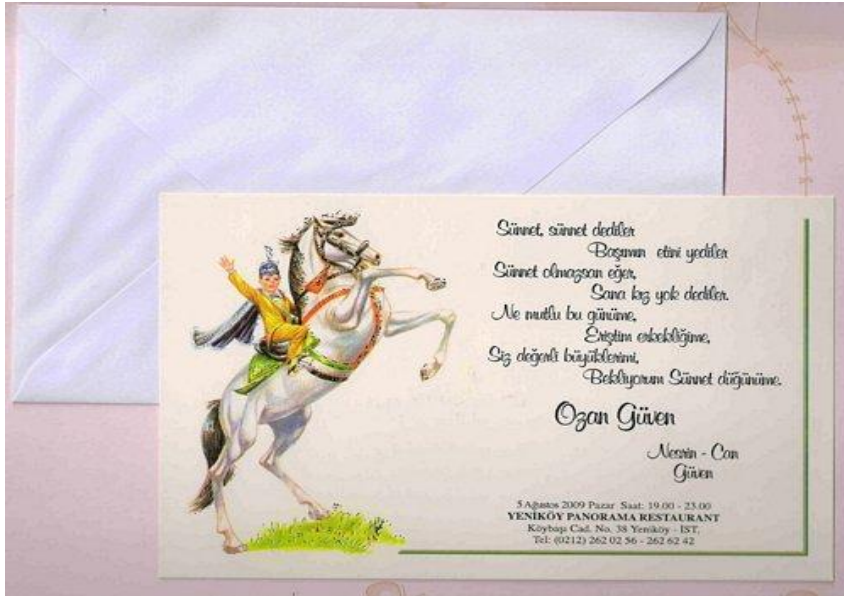
beraber olacaksın. Eğer ki bir kadınla beraber olmuyorsan sen erkekliğini yitirmiş oluyorsun.” (1980, Aydın)

Geçim sağlama sorumluluğun ötesinde babalık, çoğu zaman yasalar ile düzenlenen, devletin karşısına alıp konuşabildiği, yaptırımlarına göz yumabildiği yasal bir güçtür. Yani babalık bir sorumluluk olduğu kadar aynı zamanda siyasi ve hukuki bir konumdur. Örneğin, erkeklerin geçim sağlama rolü ve sürekli bu sorumluluğu üstlenmesindeki zorlukları toplum içerisinde yaratılan cinsiyetçi işbölümünü pekiştirir niteliktedir. Geçiminden tek başına sorumlu hale gelen erkek, otoritesini babasından değil modern toplumun modern üretim ağı içerisindeki sermaye odaklı ilişkilerden almakta ve bu ilişkiler ağına dayanarak yeni bir erkeklik biçimi üretmektedir. Yine görüşmeciden devam edecek olursak erkeklikle para arasında kurulan ilişki şiddet üzerinden şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Erkeklik demek güç demek. Kendi kurduğun ailenin içerisinde üstünlüğü sağlayabilmek, söz sahibi olmayı devam ettirebilmek için gerekli. Erkeklik dediğin şey bir nevi üstünlük. Bu üstünlüğü sürdürmek için savaşmak önemli, şiddet olmalı. Erkekliği sürdürmek için şiddet şart. Benim savunduğum bir şey değil ama maalesef böyle. Her konuda bir şekilde şiddete başvuruluyor. Aile içinde, iş yerinde, her yerde şiddete başvurulabilir. İkincisi de para, ekonomik güç. Bu da erkekliğini sürdürmek için gayet mantıklı görünen bir etkidir. Paran varsa gücün vardır ve o güç sayesinde “adam olma” halini sürdürebilirsin. Şiddet ve para erkekliği sürdürme konusunda önemli iki etmen.” (1980, Aydın)

“Kavga ettikten sonra özellikle dayak yemediyse, bir şiddet olayında ya dövdüysen ya da onu püskürttüysen askerde başıma geldi o zaman o erkekliği hissediyorsun. Daha çok erkekliğin kabarmıyor. Güce dayalı şeylerde erkek olduğunu hissediyorsun. Salçayı kimse açamaz sen açarsın veya zor bir iş olur, kimsenin

yanaşmayacağı bir iş. Kızların yapamayacağı işlerdir ya da kirli bir iştir sen yaparsın.” (1977, Ankara)

“Bugün benim mahkemem var. Suçum erkek olmak, cezam sünnet olmak. Sünnetçi hakim oldu kirvemse savcı. Kuruldu mahkeme alındı karar ve 2 gün sonra infazım var. Annem, babam tüm sevdiklerim çağrıldı bu infaza. Şahidim olsun tüm kızlar bu olaya.”

Erkekler “eril tahakküm”ü* nasıl öğrenir? Eril tahakküm dediğimiz şey ne ölçüde babadan öğrenilir? Davetiyelerde vurgulanan bir diğer önemli inşa ise çocuğun militarist söylemle karşılaşma anıdır. Militarize edilmiş bir çocuğun bu söylemle ilk karşılaştığı anlardan biri sünnet koltuğundaki habersiz bekleyiş zamanı da olabilir. Militarizm modern ulus devletler söz konusu olduğunda, erkeklerin topyekûn eğitimden geçirilerek “savaşçı” yapıldığı, bu eğitimler aracılığıyla sistematik bir erkeklik inşasının gerçekleştiği kahraman erkekler miti üzerine kurulu bir yapıdır. Vatandaşlığa dayalı zorunlu askerlik sistemi olarak ulus devlet ordularına

* Pierre Bourdieu’nun kullandığı şekliyle eril tahakküm, eril iktidarın ve bedenselleşen iktidar ilişkilerinin nasıl inşa edildiği üzerinde durarak insan bedeninin toplumsal alanların içinden geçerken cinsel anlamlar olarak kurgulanıp, bedenin sembolik bir yapıyla anlam kazandığını ifade eden bir kavramdır.

baktığımızda tümüyle cinsiyetlendirilmiş kurumsal pratiklerden oluşan bir yapıyla karşılaşırız. Bu yapılar hegemonik erkeklik değerleri ile militarizm arasındaki ilişkiyi pekiştiren ve destekleyen önemli bir yerde durmaktadır.⁵⁵ Genç erkekleri savaşçı bir erkek haline dönüştürmek için işleyen bir terbiye süreci olarak askerlik, birtakım kurumsal organizasyonlar ve kültürel pratikler içermektedir. Militarist pratiklerin içselleştirilmesi ile erkeklerin güç ve şiddet yoluyla her şeyi çözebileceklerine duydukları inanç onların erkek olma yolundaki önemli adımlarından biridir. Bu önemli yolda onların erkek oldukları ve yaşadıkları toprakların evladı olarak “vatanları uğruna” hayatlarından vazgeçebilecekleri sürekli vurgulanır. Tıpkı sünnet anında korkmaması gerektiğini onu aidiyet kurmak zorunda bırakıldığı toprakların güçlü milli iradesiyle baş başa bırakılmak zorunda kalan çocuğun karşılaştığı militarist eril söylemde olduğu gibi.

Kahraman bir erkeğin asla korkmaması gerektiğini 6-8 yaşları arasında öğrenen bir çocuğun, böyle pratiklerle büyümesi ve onları içselleştirmesi kadar olağan bir durum yoktur. Yenilmez bir iradi güce sahip olmak, korkusuz olmak, fiziksel olarak her türlü acıya dayanıklı olmak, cinsel açıdan erkekliğini ispatlamış olmak vb. tüm bunlar militarist politikaların erkekler için öngördüğü özelliklerdir. Militarizm ve hegemonik erkeklik değerlerinin birbirini besleyerek var olması militarist milliyetçilik tarafından beslenen söylemler ile gerçekleşir. Milliyetçiliğin cinsiyetlendirilmiş söylemi, milliyetçilik kisvesi altında yüceltilen erkeklik ulus ile aileyi belirlenen sınırlar çerçevesinde korunması gereken, bekçilikle görevlendirilmiş bir namus meselesi haline gelebilmektedir. Bireyin kendi sınırlarını belirleyen ve hareket alanını yönlendiren, belki de kendini ‘ötekilerden’ ayıran aidiyet duygusu bir millet veya bir din için olabilir. Bu duygu, bir arada yaşayan insanların ortak olarak belli bir yaşam biçimini tesis etmek üzere müşterek bir edim şeklindeki tahayyülünü gerçekleştirme alanıdır. Aslında böylesine bir milliyetçi ideolojinin kurbanı olan birey, kendi varlığını ortaya koymaktan korkup herhangi bir ‘biz’e ait olmaya çalışarak toplumda varlığını sürdürmektedir. Bize ait olmanın somut olarak ilk

⁵⁵ Serpil SANCAR, *Erkeklik: İmkansız İktidar*, 153-5.

görünümlelerinden biri de “sünnetli erkekler cemaatine” girişin yaşandığı ve kutsandığı sünnet ritüelleri olmaktadır.*

Sonuç itibariyle hegemonik heteroseksül erkeklik ile militarizm arasında yoğun ve derin bağlar örülmektedir. Askeri eğitime maruz kalan erkeklerin hegemonik erkeklik değerleri ile eğitilmeleri karşısında barış ve güvenlik gibi kavramların içinin boşaltılarak “öldürmeye” yönelik verilen eğitimlerle beslenen militarist erkeğin “Her Türk asker doğar” nidasıyla kışlanın etrafında koşuştururkenki hali ile 6-8 yaşları arasında erkekliğine ilk adım atacağı vurgusu yapılarak oldukça militarist olan bu söylemin, **“Öyle bir köprü ki geçmem gerek, Türk oğlu Türk’üm değilim ürkek. Gelin görün olacağım sünnet, herkes bilsin nasıl olurmuş erkek,”** sünnet davetiyesi üzerine yazılarak tüm akraba ve aile dostlarına çağrı yapılması arasında anlamsal ve kurguladığı politik süreç açısından çok fazla fark bulunmamaktadır. Militarizm ile hegemonik erkeklik arasındaki birbirini besleyen ilişki, cinsiyetler arası katı hiyerarşinin pekiştiği cinsiyet rejiminin güçlenmesine de neden olmaktadır.

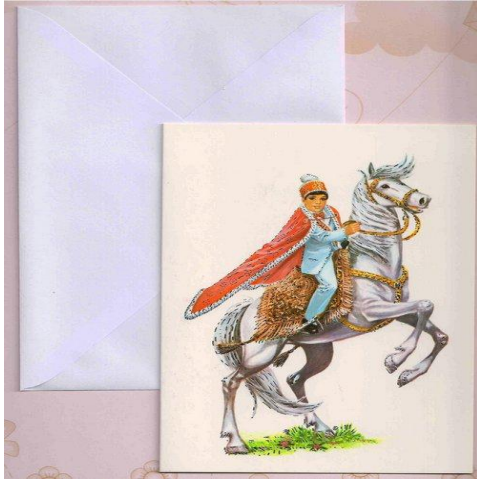
* Aşağıdaki fotoğraf davetiye metnini tamamlar niteliktedir. Fotoğrafla ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz: <http://www.alanya.bel.tr/actual.asp?fID=1041>

Erkek cinselliğinin böylesine gözler önüne serilerek meşru bir şekilde vurgulanışını yine sünnet davetiyelerinin metinsel yapısında görebiliriz. Sürekli olarak “kızlara” çağrının yapıldığı, bir nevi “onarılan” cinsel organ ile birlikte artık “tam” bir erkek olarak kızlarla yakın ilişki kurabileceğinin zemini hazırlanmaktadır. Böyle bir gelenek ve söylemle erkekliğe ilk adım atan çocuğun ileride (yapmış olduğum görüşmelerden hareketle söylüyorum) bu tarz cümleler kurması kaçınılmazdır: “Penisimi kaybetmekten korkuyorum.”⁵⁶ Çocuk erkeklerin daha üstün olduğuna inandırılır, kulağına erkeklik gururu fısıldanır ve penisi, onun erkekliği ile eş tutulur. Erkek cinselliği ile iktidar arasındaki kırılmaz gibi görünen bağı oluşturan şey fallustur. “Simge olarak fallusun aynı zamanda hem ‘erkekler’e iktidar bahşettiğini hem de çoğu etkin erkeğin diğerlerinin üzerinde gerçek bir iktidar kurmasını sağlayan -en azından aile hayatında- çeşitli toplumsal uygulamalarıyla bütün erkek egemenliği düzeninin çoğul anlamlarını içinde barındırmaktadır.”⁵⁷

“Erkekliğin farkına bir kadınla temasa geçtiğinde varıyorsun. Zaten en başından beri bir kadının ellerinde büyüyorsun, bir annen var. Ama ben daha çok cinselliğin işin içine girdiği noktada, kadınla ilişki yaşadığın, bir bağ kurduğun noktada kendine bakma cesareti gösterirsen bütün o erkekliğin kör noktalarını belki de o zaman görmüş olursun. Erkeklik kadınla temasta olduğun zaman kendi erkekliğin üzerine düşünüyorsun. Mesela Türk filmlerinden şey aklıma geliyor. Erkek kahraman geneleve gider ya da bir bara gider, konsomatrise aşık olur. Onunla birlikte olacak genelevde ve orada dili çözülür erkeğin. Erkeğin dilinin çözüldüğü bir yerdir de kadın. Bir erkeğin kendi erkekliği üzerine düşünmesi kadınla girdiği ilişkiyle başlar, kendisini daha çok tanımaya başlar.” (1981, Van)

⁵⁶ 05.01.2012 tarihinde yaptığım görüşmede korkularınız var mıdır, sorusu üzerine aldığım cevap: “Penisimi kaybetme korkusu var... Penisimi kaybetmek benim için ya da cinsel açıdan sıfırlanmak, iktidarsızlık demiyorum çok ideolojik bir kavram çünkü. O kelime hoşuma gitmiyor. Cinsel yeterliliklerimi kaybetmek benim için bir korku sebebi,” şeklinde olmuştur.

⁵⁷ Lyne SEGAL, **Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler, Değişen Erkekler**, 258.

Erkeklerin cinsel performansının veya fiziksel cinsellik deneyimlerinin nasıl erkek egemenliğinin kaynaklarından biri haline geldiğini anlayabilmek için küçük yaşlarda yeni yeni tanışmaya, bedenini algılamaya başlayan çocuğun öncelikli olarak penisiyle kurduğu ya da kurmak zorunda bırakıldığı zorunlu ilişkiye bakmamız gerekecektir. **“Kızlara müjde delikanlı oluyoruz”** ya da **“Üzülmeyin kızlar kesilecek biraz”** gibi göndermeler erkeklerin penisin fiziksel varlığına ilişkin ortaklaşa deneyimlerinde, bedenleriyle kurdukları ilişki biçimlerinde, ‘erkeklik’ ve iktidar duygusunun kadınlar üzerinde bu şekilde etkili olabileceği ortak bilincin aşılmasına neden olmaktadır. Her erkeğin hayatında erkek geleneğinin getirdiği yüklerin ağırlığını hissettiği anlar vardır ve sünnet, belki de bu aktarılan geleneğin erkeklere yüklediği önemli sorumlulukların başlangıcıdır.

5. SONUÇ

Yüzyıllardır süregelen bir gelenek olan sünnet ritüeli, mevcut anlamını yitirmeden erkekliğin toplumsal ve kültürel kodlanışında bugün hâlâ önemli bir adım olarak görülmeye devam etmektedir. Toplumsal sözleşmenin sembolü, savaşta esir düşenlerin belirlenmesindeki işaret, kabileye aidiyet, babaya itaat gibi pek çok anlamı olan erkek sünneti, moderniteyle birlikte özellikle Hristiyan dünyasında da yerini alan bir gelenek olmaya başlamıştır. Söz konusu bu geleneğin modernizmdeki karşılığı ise sağlık ve hijyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Belli bazı hastalıkları önlediği iddia edilen sünnet “operasyonu” Yahudi ve Müslüman toplumların yanı sıra Hristiyan toplumunu da etkisi altına alarak sağlıklı olarak doğan bir bebeğin birtakım inançlar uğruna bedeninde bir tür “yara” açılmasına neden olmaktadır. Böylece açılan bu yarayla birlikte yani, penisteki üst derinin alınması işlemiyle statü atlayan ya da atladığına inandırılan erkek çocuk, yaşadığımız coğrafyada karşılığında bedel ödeyerek erkekler cemaatine girmiş olur.

Bedendeki onca organ arasından erkeklik organı olan penise böylesine sembolik ve simgesel bir anlam yüklenmesi, mevcut sistem tarafından dünyanın her yerinde bu anlamın korunması ve yeniden üretilmesinin nedenini anlamaya çalışmak, açıklamak sosyal bilimlerin içerisinde sadece sosyoloji ile yorumlanabilecek bir anlayış değildir. Bu nedenle erkek sünneti üzerine yapılan çalışmayı yürütürken farklı disiplinlere de başvurmak gerekir. Çünkü bedendeki bir organın simgesel olarak bedenden ayrılıp mağara yazılarına, heykellere ya da taşlara yansıtılması, oradan kültürel kodlara bürünerek birtakım yaptırımların nedeni sayılabilecek, yasa anlamını taşıyan bir tür toplumsal kabul olarak algılanması ve böyle süregelen olması çalışmanın disiplinlerarası olmasını adeta zorunlu hale getirir. Bu anlamda sosyolojinin yanı sıra antropoloji, etnografi, arkeoloji gibi bilim dallarıyla da örtüşerek yapılacak türden bir çalışma, kültürün belirlenmesinde önemli olan bir simgenin toplumsalla olan ilişkisini içeriden, daha derinlemesine araştırarak anlaşılabilmesi için elzemdir. Örneğin fallusun simgesel olarak kabul görmediği

(farkında olmama hali) dönemlerde, onun insanlar üzerindeki gücünü görebilmek için taşlar üzerinde cisimleşmiş arkeolojik verileri değerlendirmek gerektiği gibi fallusun yasa ve inançla olan ilişkisine bakmak için de sosyolojik ve antropolojik verilerin değerlendirilmesi gerekebilir. Yazı öncesi dönemde şekillendirilmiş fallusun sonradan sözleşmenin bir tür işareti olarak kodlanışına kadar geçen süreç içerisinde benzer anlamlarda fakat iktidarından asla ödün vermeden toplumsal ilişkilerde kullanılıyor olması, onun hakkında söylenecek ne kadar çok sözün olduğunu gösterir. Bu anlamda erkeklik çalışmalarının en önemli simgelerinden biri olan fallus üzerine düşünmek, bu sırada da çeşitli ritüellerin, törenlerin pratik edilmesinin nesnesi olan penisin yüklendiği anlamı ve toplumlar üzerindeki dönüştürücü etkisini görmeyi hedefler. Böylece bu çalışmada, penisin eril bir toplum yapısının oluşturulmasında ne kadar etkin olduğunu göstermek amacıyla bir erkeklik pratiği olan sünnet ritüelini ele almaya çalıştım.

Türkiye’de uygulanan sünnet törenlerine ve bu törenlerdeki hikayeleri besleyen erkeklik mitine daha yakından bakabilmek için birçok erkekle derinlemesine görüşmeler yaptım. Bu görüşmeler sonucunda, farklı toplumsal sınıftan, yaştan, etnik ve dinsel cemaatlerden gelen erkeklerin sünnet hikayelerinde pek çok ortaklığın olduğunu fark ettim. Hem törenlerin nasıl uygulandığını, oradaki kültürel kodları, ailenin yapısını, eşyaların dilini anlayabilmek hem de bu törenlerle beslenen erkek geleneğini iyice algılayabilmek için görüşmecilerden, bana sünnet oldukları günü anlatmalarını istedim. Söz konusu bu bir günün içerisinde, aslında yıllardır beklenen ve hazırlıklarına yıllar öncesinden başlanılan bir erkeklik hikayesi yatıyordu. Dolayısıyla nasıl oluyor da tek bir gün olarak kurgulanan bu gün, erkek çocuğun hayatının bundan sonraki aşamalarında “eksiksiz bir erkek” olarak yaşamına devam edebilmesi için atılması gereken ilk ve en önemli adımlardan biri olabiliyor meselesi üzerine düşünebilmek için görüşmeler benim için oldukça yararlı oldu.

Her bir görüşmenin sonrasında yeniden anladım ki sünnet evet, dini bir gelenek, bir gereklilik olarak Müslüman toplumlarında halen daha devam ediyor olabilir ya da sağlık referans verilerek operasyon yapılıyor olabilir; ancak bu

geleneğin asıl uygulanma nedeni sünnetin erkeklikle, erkekliğin kazanılmasıyla, kanla, kültürel sözleşmeyle ve toplumsal baskıyla olan ilişkisine dayanmaktadır. Sünnet törenlerle uygulanmaktadır çünkü bu aynı zamanda ailenin statüsünü, zenginliğini de gösteren bir durumdur. Sünnet törenlerle uygulanmaktadır çünkü çocukluktan erkekliğe geçişin tüm aile bireylerine, akrabalara, mahalleliye bir tür ilanıdır.

Türkiye’de erkek egemenliğini besleyen kurumlar, mevcut dönemin siyasi iktidarıyla birlikte aşınmaya uğramadan gücünü sürdürmeye devam ediyor. Ailenin reisi ve babası olan erkek figürüyle aile kurumu, heteroseksüel erkeği ve ilişkiyi onaylayan evlilik kurumu, kadınların cinsel ve toplumsal anlamda denetlenmesini amaçlayan, ahlaki yaptırımlar uygulayan, namusu kriter alan erkek adalet kurumu gibi kurumlar varlığını sürdürüyor. Bu kurumlar içerisinde yer alan erkeklerin de sünnet operasyonundan geçtiklerini biliyoruz, aksi taktirde evlilik, askerlik, aile gibi kurumlar söz konusu olduğunda erkeğin sünnetsizi tahayyül bile edilemiyor. Daha ilkokulda başlayan 7-10 yaş arasındaki çocuklarda bile ciddi bir rekabet ve güç göstergesi olan sünnet, askerlik de Müslüman olmamakla, heteroseksüel olmamakla eş tutuluyor ve genç erkeğin fiziksel, psikolojik ve sözlü olarak ciddi tacizlere uğramasına yol açabiliyor. Ayrıca erkeğin evlenebilmesi için de sünnet olması gerekiyor, aksi taktirde aileler kızlarını “sünnetsiz” bir erkeğe “vermek” istemiyorlar. Görüldüğü üzere sünnet ritüeli, erkekliğin başlangıç ve inşasında toplumun her kurumunda kabul gören, onu besleyen ve erkekliği güçlü kılan etkili sembollerden biridir ve iktidarın bizatihi kökenidir.

“Erkek olarak biz küçüklüğümüzden beri bu toplumda iktidar olacaksın, iktidar senin elinde olmalıya alıştırdık. Yani, otorite senin elinde olmalı demek, kontrol senin elinde olmalı demek oluyor. Korkarak, korkutularak yetiştiriliyor erkekler, kadınlar da öyle. Korkutularak yetiştirildiği için ister istemez, hani korkan köpek nasıl havlıyorsa, öyle tutturmaya çalışıyor, koparmaya çalışıyor.

Korku var, işin özü korku bence. Güvenememek karşıdakine, kendine güvenememek.”⁵⁸

İşin içinde korkunun olduğu çok açık ve net, örneğin sünnete baktığımızda da çocuğun nasıl da korkarak bu ritüeli yerine getirmek zorunda kaldığını görebiliyoruz. Ancak korkunun ardından kazanılan zaferin olması tam da erkekliğin kamusal alanda kurgulanışında “erkek adam ağlamaz” söylemini ispatlar niteliktedir, tıpkı sünnetçiyle konuşan çocuğa sünnetçinin “Korkma artık sen bir erkek oldun,” demesi gibi bir cesaretlendiricilik söz konusudur. O halde sünnet ritüeli, erkeklik pratiğinde meşruluk kazanan, kamusal alanda kabul gören, aidiyetin değişmeyen parçası olan bir gelenek olarak yüzyıllardır nasıl devam ettiyse şimdi de yeni anlam yapıları içerisinde, örneğin toplu sünnet törenleriyle belediyelerin, dolayısıyla politikanın kamusaldan aldığı rıza ile erkekliği yeniden üretmeye ve beslemeye devam etmektedir. Bu noktada yapılan bu çalışmaya işaret etmek istediğim, tam da sünnetin yüzyıllardır bu değişmeyen ve sorgulanmayan yapısını vurgulamaya çalışmak ve sünnet geleneğine yeni bir bakış getirmeye çalışmaktır. İlk olarak kendimde bu farkındalığı yaratmak ve sonrasında da sünnetle ilgili bilinen/bilinmeyen gerçekleri, farklı inançları ortaya koyarak bireylerde sünnet ile ilgili kültürel, toplumsal, tıbbi ve dini anlamda farkındalık yaratmak bu çalışmayla ulaşmak istediğim en önemli amaçtı. Tam da bununla ilişkili olarak, kendimde yarattığım farkındalığın nasıl yaşandığına ilişkin ayrıntıları, hastanede sünnet operasyonuna katıldığım bir çocuğun sünnet hikayesini anlatarak açıklamak istiyorum. 1,5 yaşındaki Poyraz Ege’nin hastanedeki sünnet operasyonuna katıldıktan sonra yaşadıklarını yazıyorum:

Çocuk, bir hemşirenin kucağında bize doğru geliyor ve meraklı bekleyiş o an itibariyle sona eriyor. “Al annesi, o artık bir erkek!” hemşire, çocuğu annesine uzatırken aynen böyle söylüyor. Doktor ve hemşireler çocuğun erkekliği üzerine şakalaşıp, erkekliğine vurgu yaparak onu öpüp seviyorlar. Bir

⁵⁸ Serpil SANCAR, *Erkeklik: İmkansız İktidar*, 117.

anda çevredeki herkes, diğer odalardaki hasta yakınları “maşallah maşallah” diyerek çocuğun geleceğiyle ilgili dualarda bulunup aileye, “Allah damatlığını da gösterir, inşallah” temennisinde bulunuyorlar. Şaşkına uğrayan ve halen daha narkozun etkisinde olan çocuk kucaktan kucağa dolaşıyor. “Oğlum, oğlum!” Artık yavaş yavaş huysuzlaşıyor çünkü narkozun etkisi giderek geçmeye ve pipisi sızlamaya başlıyor. Avutmak için onu kucağıma aldığımda ağzımdan fütursuzca birtakım kelimeler dökülüyor. Çocuğu kucağımda sallarken kulağına “Ağlama, artık sen bir erkek oldun,” diyebiliyorum. Ve işte tüm mesele tam da bu noktada başlıyor...

Ben kim miyim? Bundan tam 24 yıl önce ağabeyinin sünnet töreninde babaannesinin dizinde uyutulmaya çalışılan küçük bir kız çocuğuyum. Belki erkek doğarım ve ikimiz birlikte sünnet oluruz ümidiyle ağabeyimin sünnetini benim için bekleten ailemin en küçük çocuğuyum. En vahimi de erkeklik çalışan feminist bir sosyal bilimciyim.

Peki, tüm yapılan görüşmeler, okumalar, sorgulamalar sonrasında neye mi ulaştım? Onu da görüşmecilerden birinin sorusuyla söyleyeyim: “İyi kötü anladık da şimdi sen sünnete karşı mısın, bacım?”

Görülebileceği üzere kültürel kodlar ve toplumsal kabuller, yaşam koşullarımız büyük oranda değişmiş olmakla birlikte, toplumsal normları sorguladığımızı varsaydığımız zamanlarda bile kendini göstermektedir. Bu nedenle sünnet ritüeli gibi toplumun geniş kesimleri tarafından kabul görmüş pratikte çeşitli değişiklikler olmakla birlikte halen tören havası içerisinde sürdürülmekte olan geleneklerin, gündelik hayatımızı ne kadar etkilediğini ve cinsiyetler arası eşitsizliklerin devamında rol aldığını göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.

6. EKLER

EK-1: SÜNNET KILAVUZU

Bu bölümde yaptığım okumalar sırasında sıklıkla karşılaştığım, klasik bir sünnet töreninde “sünnetin olmazsa olmazları” şeklinde sıralayabileceğimiz malzemelerin, anlamlarına ve kullanım biçimlerine ilişkin açıklamalara kendi yorumlarımla yer vermeye çalıştım.

Altın: Sünnet olan çocuğa gelen misafirler tarafından takılan ve sünnet sahibi ailenin de meraklı gözlerle ne kadar takıldığını hesaplamaya çalıştığı değerli bir takıdır.

Asa: Sünnet çocuğunun elinde tuttuğu ve karşısındakilerde tüm dünyayı yönetebileceğine dair bir izlenim bırakan bu güçlü nesne, sünnetin erkeklikle kurulan ilişkisinde kullanılan en önemli göstergelerden biridir. Hep düşünmüşümdür, acaba Musa’nın nehri ikiye bölen asası ile erkekliğe geçiş ritüeli olan sünnet töreni sırasında çocuğun kullandığı asa arasında bir bağlantı kurulabilir mi?

At: Sünnet çocuğunun, mutlaka sünnet öncesinde mahallede, asilce üzerinde gezdirilerek sünnet olacağının ilan edilmesini sağlayan bu hayvan oldukça eril bir figürdür. Hemen hemen tüm sünnet fotoğraflarının vazgeçilmez pozları arasına girmiş at, asa ve pelerin üçlemesiyle atın üzerinde duran erkek imgesi, bir yandan çocuğun artık erkek olması itibarıyla saygı duyulması gereken, diğer yandan da “şaha kalktığında” kendisinden korkulması gereken bir “er kişi” olduğunun gösterilmesi için sünnet törenlerinin olmazsa olmaz unsurlarından biridir.

Baltalık: Toplu sünnetlerde “baltalık” denen sünneti gecikmiş ya da sonradan Müslüman olmuş yaşlı bir kimsenin de sünnet edilmesi olayıdır.

Bisiklet: Sünnet çocuğunu ikna ederken alınacağına dair vaatler verilen bir hediyedir. Eğer çocuğa sünnet olmadan önce bisiklet alındıysa, o zaman mutlaka sünnet çocuğunun odasına konulur. Oysaki çocuk sünnetten sonra, uzun bir süre boyunca bisiklete binemeyecek oluşundan habersiz, heyecanla bisiklete bineceği anı beklemektedir.

Çakşır: Paça bölümü diz üstünde veya diz altında kalan erkek şalvarıdır.

Dans: Özellikle “baba ve oğlun dansı” olarak da nitelendirebileceğimiz sünnet dansında, babanın yüzünden okunan gururu ve oğlun da “erkek oluşuna” kollarını açarak destek verşi ile bu ikili kendilerini izleyenlere “onurlu” bir dans sergilerler.

Davetiye: Çocuğun sünnetle birlikte erkek olacağının ilanını veren ailelerin, akraba ve dostları sünnet düğününe çağırmak için kullandıkları yazılı metin ve görsellerden oluşan bir tür mektuptur. Her türlü ataerkil, cinsiyetçi, militarist anlamlara açık olan metinlerde sünnet çocuğunun ağzından methiyeler düzülmüştür.

Davul-zurna: Geleneksel sünnet düğünlerinde hem gelen misafirleri hem de sünnet çocuğunu eğlendirmek amacıyla çalınan çalgılardır.

Erguvan çiçeği: Osmanlı Dönemi’nde güzel kokuyor olması nedeniyle sünnet olan çocuğun odasına yerleştirilen erguvan çiçeği esasen zenginlik ve güç göstergesi olması nedeniyle tercih edilmektedir. Tarihe baktığımızda Erguvan moru genellikle Bizans hükümdarlarının kıyafetlerinde kullandıkları bir renktir. Ayrıca 14. yüzyılda düzenlenen Erguvan Şenlikleri de çiçeğin, sünnet gibi benzeri şölenlerde neden kullanıldığına dair önemli bir işarettir.

Eyüp Sultan: Genellikle sünnetten birkaç gün önce, sünnet kıyafetleri giydirilen çocuk, anne ve teyzeleriyle birlikte Eyüp Sultan’a ziyaret’e gider. Burada çocuğun sünnetinin hayırlısıyla geçmesi için dua edilir, adaklarda bulunulur. Tabii söz konusu ziyaret İstanbul’da ikamet eden aileler için geçerlidir, İstanbul’da dışından da sünnet için Eyüp Sultan Hazretleri’ne ziyarete gelen var mıdır, bilemiyorum.

Fes: Sünnet kıyafetinin tamamlayıcısı olarak kafaya takılan fesin bir diğer işlevi, sünnet olan çocuğun, işlem tamamlandıktan sonra hareketsiz bir şekilde yatakta yatarken sargılı penisin üzerine kapatarak dışarıdan gelebilecek herhangi bir müdahaleye karşı korumaktır. Bu türden bir koruma işlevi herhangi bir çarpmaya karşı olabileceği gibi küçük bir sineğe karşı da olabilir.

Fişek: Törenlerde, bir şeyin kutlandığını gösteren ve eğlence amaçlı kullanılan bir tür malzemedir.

Kaftan: Sünnet çocuğunun bu özel günde kendini şehzade gibi hissetmesini sağlayan, genellikle beyaz tonlarında üzeri işlemeli olan bir tür sünnet kıyafetidir. Asa, fes ve diğer malzemelerle de tamamlandığında, çocuğun aynaya bakarak sünnet öncesi karşısındaki “erkek” tanışmasını sağlayan önemli bir figürdür.

Kandil: Eskiden genel olarak eğlencelerin yapıldığı yerde geceyi süslemek için kullanılan bir tür aydınlatma aracıdır.

Kavuk: Osmanlı Dönemi’nde şehzadelerin sünnet düğünü sırasında, ölmüş paşaların sünnet olmayan çocuklarına padişah tarafından hediye edilir.

Kına: Düğünlerden önce yakılan kına, sünnet düğünü için de geçerlidir. Sünnet düğününden bir gün önce yapılan kına gecesinde, başparmak ve işaret parmağını kapsayacak biçimde çocuğun eline silah şeklinde kına yakılır.

Kirve: Esasen sünnet olan çocuğu, sünnet sırasında hareket ederek kendine zarar vermesini önlemek için yardımcı olan kişiye kirve denir. Ancak kirvenin daha çok kültürel bir anlamı vardır. Özellikle Alevilikte kirve kurumu çok önemlidir ve kirvelik kan bağı olmayan kişiler arasında bir nevi akrabalık ilişkisi kurar. En bilinen örneğiyle iki kuşak kirvenin ‘kızı alınmaz.’

Kuşak: Evlilik ve sünnet gibi düğünlerin, saflık ve bekaret sembolü haline gelmiş farklı türden yorumlamalara müsait olan, çeşitli renklerle kullanılan kuşak, sünnet çocuğunun takım elbisesini süsleyecek şekilde beline bağladığı bir tür kumaştır.

Lokma: Tamamen yöresel olup İzmir’de sünnet olan çocuğun ailesi tarafından sokakta dökülür ve sokaktan geçen herkese ikram edilir.

Lokum: Sünnet sırasında, acısını azaltsın diye sünnet olan çocuğun ağzına tıklan lokum, sonraki yaşlarda erkek çocuklarda travma konusu olmuş ve bir kısmının halen daha lokum yiyememesine neden olmuştur.

Maşallah: Sünnetle özdeşleşen “Maşallah” yazısı, sünnet çocuğunun kazasız belasız erkek olduğunu ispatlarcasına, “tüfek” takar gibi çaprazlamasına sünnet kıyafetinin üstüne geçirilir. Sünnet işlemi bittikten sonra alkışlar eşliğinde şu cümle ağızdan ağza dolaşır: “Oldu da bitti maşallah! Nazar da değmez inşallah.”

Mevlit: Düğün, cenaze gibi ritüeller sonrasında okunan mevlit, sünnet düğünü sonrasında da erkekler tarafından okunur. Erkek hoca ile ailenin erkekleri aynı odada mevlit okurlarken, kadınlar genellikle mutfakta bir yandan mevlit sonrası içilecek şerbetin hazırlıklarını yaparken, diğer yandan da dualara eşlik ederler.

Mitilli Sarık: Çok yaygın olmamakla birlikte Osmanlı Dönemi’nde ölmüş paşalar ve bazı ileri gelenlerin çocuklarından sünnet olmayanların itibarlarına göre başına taktığı bir malzemedir.

Mum: Mum yollamak belli coğrafyalarda davet etmek anlamında kullanılır. Özellikle Dersim geleneğinde törenler mum yakarak başlar çünkü mum ışık saçması nedeniyle yol göstericidir.

Nahil: Arapçada hurma ağacı anlamına gelen, düğün veya sünnet alayının önünde taşınan, üzeri çeşitli şekillerle bezeli, ağaç biçimli bir tür süstür.

Nazarlık: Sünnet adetinin olmazsa olmazı nazarlık, sünnet çocuğunu kem gözlerden korumak için hem evin hem de sünnet kıyafetinin her bir yerine takılır.

Oklava: Sünnet işlemi sırasında ailedeki kadınların (babaanne, anneanne) bir yandan ayaklarını bir leğen soğuk suyun içine sokarak, bir yandan da ellerine oklavayı sürterek, işlemin su gibi hızlı geçmesi için dua edip dururlar.

Pabuç: Sünnet çocuğunun kıyafetiyle uyum içinde seçilen ve genellikle beyaz renkli olan bir tür kösele ayakkabıdır. Osmanlı Dönemi’nde şehzadelerin sünnet düğünleri sırasında toplu yapılan sünnet törenlerinde padişah tarafından fakir çocuklara dağıtılır.

Para: Davetli misafirler tarafından sünnet olan çocuğa altın yerine takılan para, sünnet yaptıran ailenin masrafları karşılayabilmesi için esasen aile ile dayanışma amaçlı takılır.

Pelerin: Sünnet çocuğunun sünnet sonrasında bile üzerinden çıkarmak istemediği ve kendisinin “süper kahraman” gibi hissetmesini sağlayan pelerin, sünnet çocuğu için vazgeçilmez bir kıyafettir.

Saat: Altın ve paradan sonra sünnet törenin en kıymetli hediyeleri arasında olan saat, genellikle baba tarafından oğluna takılır. Oğluna “erkek olma zamanının geldiğini” hatırlatan bu hediye, babanın oğluna taktığı ilk değerli hediyedir. Sünnet dışında genellikle evlilik gibi törenlerde de kullanılan saat özellikle kız babası tarafından damada takılır.

Sünnetçi amca: Çocukların korkulu rüyası, orta yaşlı, nam-ı diğer mahallenin fenni sünnetçisi, köy ahalisinin kırık çıkıkçısı, aile erkeklerinin hepsini sıradan geçiren sünnetçi amca, sünnet işlemini gerçekleştiren kişidir. Sünnet sırasında çocuğun her türlü bağırışına maruz kalan, genç erkeğin ergenlik döneminde ise “Benimkini çok kesmiş,” düşüncesi sırasında kulakları sıklıkla çınlayan sünnetçi amca, babadan oğla geçer gibi ailenin bütün erkeklerini sünnet eden kişidir. Babayı da sünnet etmiş

olması sebebiyle küçük çocuk için güvenilir olan amca, sünnet işlemi sırasında oldukça titiz davranır. Sünnet sonrası süreçte pansuman için yaklaşık 1 hafta boyunca eve gelip gider. Modern tıbbın gelişmesiyle birlikte bu işlemi doktorlar, hastanelerde gerçekleştirmeye başlamışlardır. Ancak kolay kolay unutulmayacak olan sünnetçi amca kültürü, günümüzde halen daha özellikle kırsal kesimlerde devam etmektedir.

Sünnet Gömleği: Çocuğun bacaklarına kadar vücudunu kapatacak uzunlukta olan beyaz gömlek, sünnet sonrasında çocuğun çamaşır giymeden evin içinde rahat dolaşmasını sağlayan bir kıyafettir.

Sünnet Odası: Büyük bir özenle hazırlıklarına günler öncesinden başlanan sünnet odasının gösterişli olması şarttır. Sandıklardan bu gün için özel olarak çıkarılan saten yatak örtüleri, perdeler, süslemeler, balonlar, kedidilleri itina ile sünnet odasına yerleştirilir. Çocuğun kendini mutlu hissetmesi amacıyla yapıyor gibi görünse de, esas olarak ailenin zenginliğinin bir nevi gelen misafirlere gösterme şeklidir.

Sünnet şekeri: Renkli ve çeşit çeşit şekerin, sünnet çocuğunu ziyarete gelen konuklara ikram edildiği ve Osmanlı Dönemi'nde de 'şeker bahçesi' olarak sunulan sünnet şekerleri, sünnet çocuğu ve davetlilerin elinden düşürmediği bir sünnet malzemesidir.

Sünnet yiyecek menüsü: Sünnet menüsü arasında en çok tercih edilen etli/tavuklu pilav ve tatlı olarak da zerededir. Sünnet işlemi tamamlandıktan sonra sünnet sahipleri, gelen misafirlere gülsuyu eşliğinde yemekleri dağıtırlar. Kimi inanışa göre, pilavın içine sünnet olan çocuğun kesilen penis derisinden parçalar atılır ve pilavın da etli/tavuklu olmasının nedeni budur. Sünnet olan çocukların büyük bir çoğunluğu böylesine bir bilgiye önceden sahip oldukları için uzun bir süre pilav yiyememişlerdir. Tören bittikten sonra okunan mevlidin yanında ise şerbet ikram edilir.

Şakalaşma: Çocuklar arasında sünnetli/sünnetsiz tartışmaları üzerinden yapılan

şakalaşmalar, ileriki aşamalarda o yaştaki çocuğun “erkekliği” üzerinden alay konusu olması boyutuna gelebilir. Korkutmaların da yapıldığı bu şakalaşmalar sonrasında, hemen hemen bütün çocuklar sünnetten kaçma eğilimi göstermişlerdir.

Telli Baba: Genellikle sünnetten birkaç gün önce, sünnet kıyafetleri giydirilen çocuk, anne ve teyzeleriyle birlikte Telli Baba’ya adakta bulunmaya gider. Bu türden kutsal mekanlar sünnet geleneğinde, özellikle ailelerin ziyaret ettiği önemli yerlerdir.

Top atışı: Osmanlı Dönemi’nde şehzadelerin sünnet düğününün bittiğini ilan etmek için kullanılırdı.

Tulumcular: Özellikle Osmanlı Dönemi’nde şehzadelerin sünnet düğünü sırasında kalabalığın içinden yolu açmak padişah tarafından görevlendirilen kişilerdir.

Buhur: Tütsü olarak da bilinen ve Osmanlı Dönemi düğünlerinde kullanılan, ayrıca günümüzde de sünnet çocuğu odasının güzel kokması için kullanılan bir malzemedir.

Ustura: Sünnet işlemi sırasında penisin üst derisini kesmek için kullanılan alettir.

Yatak: Sünnet çocuğunun günler öncesinden başlayan hazırlıklarında, ailenin belki de en çok özenerek süslendiği eşyalardan biridir. Çocuğun sünnet olduktan sonra istirahat ettiği yatakta, takı veya hediye merasimi de gerçekleştiğinden yatak örtüsü ve dantel işlemeli yastık kılıfları sünnet gününe özel yapılan hazırlıklar arasındadır.

EK-2: GÖRÜŞME KILAVUZU

1.Demografik Sorular:

- İsim
- Yaş
- Doğum Yeri
- Öğrenim durumu
- Meslek
- Din ve Etnik köken
- Medeni Durum
- Çocuk Sayısı

2.Çocukluğa İlişkin Sorular:

- Ailenin genel profiline ilişkin sorular. (Kaç kardeşler, ailenin sınıfsal nitelikleri nedir, geleneklere bağlı mı, dini ritüeller önemli mi, erkek kardeş var mı?)
- Kaç yaşında sünnet oldu? Hatırlayacak yaşta mı?
- Sünnet törenine ilişkin ayrıntılar neler? (Öncesinde sünnet konusunda kim bilgilendirmiş, hangi sözcükleri kullanarak bilgilendirilmiş, törene hazırlık aşamasında neler yaşamış, sünnet olduğu ana ilişkin neler anlatıyor, hemen sonrasında ilişkin neler anlatıyor, kullandığı kelimeler neler ve ona nasıl aktarımlarda bulunulmuş?)
- Hediyeler, ritüelin biçimi, gelen konuklar vs. sünnetin üzerinden zaman geçtikten sonra arkadaş ilişkilerinde, sohbetlerinde ne tür değişiklikler oldu?
- O sırada annesiyle ilgili ilişkiyi nasıl aktarıyor? Mekana dair ayrıntılar neler? Yatak, nazarlık, süslemeler nasıldı?
- Kirvelik kurumuna dair ne söyleyebilirsiniz? Sizin için kirvelik önemli midir ya da sizin inancınıza göre kirvelik kurumu var mıdır? (Kirvesine dair

anlatılar, geleneğin ne olduğu bilgisi hem kişiye sorulabilir hem sonra teyit edilebilir.)

- Sünneti nasıl tanımlıyorsunuz, sizdeki karşılığı ne, sünnet sizin için ne ifade ediyor, bir cümle ile tanımlarsanız ne söylersiniz?

3. Erkekliğe Dair Sorular:

- Bu konuştuklarımız üzerinden sünnetin bir önkoşul olduğunu düşünüyor musunuz?
- Erkek olmanın ön koşulları var mıdır?
- Erkek olmayı nasıl tanımlıyorsunuz?
- Bu erkeklik tanımı üzerinde biraz durursak sizce de erkek olmak belli görev ve sorumluluklarla tanımlanmıyor mu? Cinsiyetiniz ile aslında toplumsal olarak tanımlanan erkeklik arasında bir ilişki kurabilir miyiz? Yani geleneksel ya da toplumsal olarak erkek olmanın sizce de bir karşılığı yok mu?
- Erkek olmayı nasıl öğreniyorsunuz? Toplumsal olarak kurulan erkekliği nasıl öğreniyorsunuz? Bu konumu yaratan, öğreten, pekiştiren öğeleri, ayrıntıları anlatabilir misiniz? Bu tür ritüellerle öğreniliyor mu?
- Bu konumu, yani erkek olma halini sürdürmeye ilişkin ne düşünüyorsunuz? Ne yapılmalı ki bu konum devam edebilsin? Ailedeki sorumluluklarınızı nasıl tanımlıyorsunuz? Size kendinizi her zamankinden daha çok erkek gibi hissettiren durumlar nedir? Birilerinin böyle bir yönlendirmesi oluyor mu? Erkeklik halinin (konumunun) kaybedilmesine ilişkin eşinizden, annenizden ya da çevrenizdeki diğer kişilerden erkekliğinize ilişkin eleştiri aldınız mı, ne zaman, hangi durumlarda?
- “Ne biçim erkeksin sen” cümlesini duydunuz mu, hangi durumlarda duydunuz?

4. İdeal erkeği nasıl tanımlarsınız, sizce ideal erkek kime denir? (Bu tanıma göre, korkuları, kaygıları, kendini güçlü ya da güçsüz hissettiği zamanlar sorulabilir.)

5. Erkek olarak kendinize idol aldığınız birileri var mı? Varsa neden?

6. Bildiğiniz, kullandığınız erkek ya da erkekliğe dair özlü söz var mı?

7. Erkek oluşunuzu / erkekliğinizi ispat etme gereği duyar mısınız? Nasıl ispat edersiniz? Neden ispat etme gereği duyarsınız? Kime karşı ve neden?
8. Dünyaya tekrar gelseniz yine erkek olmak ister miydiniz?

EK-3: GAZETE HABERLERİ

Haber 1 - Avrupa'da sünnet tartışması büyüyor: Çocuk hakkı ihlali mi?⁵⁹

Geçen yılın sonunda Almanya'da toplumsal tartışma konusu olan sünnet şimdi de Avrupa çapında tartışmaya açılıyor. Türkiye'nin de üyeleri arasında yer aldığı Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, sünneti "çocuklara yönelik insan hakkı ihlâli" olarak tanımladı ve "sorgulanmasını" istedi. (13.09.2013)

Türkiye'nin de üyeleri arasında yer aldığı Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi (AKPM) tarafından hazırlanan bir rapor, sünneti “çocuklara yönelik insan hakkı ihlâli” olarak tanımlıyor ve “sorgulanmasını” istiyor.

Gazeteci Kayhan Karaca'nın Strasbourg'dan Deutsche Welle için yazdığı habere göre, geçen yıl Almanya'nın gündemine gelen tartışma bu yıl tüm Avrupa'yı etkileyecek gibi... Avrupa Konseyi, tarihte ilk kez konuya, “çocukların fiziksel bütünlüğü penceresinden” baktı ve AKPM'nin hazırladığı “Çocukların Fiziksel Bütünlük Hakkı” başlıklı rapor, aynı zamanda Alman Federal Meclisi üyesi olan sosyal demokrat parlamenter Marlene Rupperecht tarafından kaleme alındı. Raporda sünnet, “erkek çocukların fiziksel bütünlüğünün tıbben meşru olmayan ihlâli” olarak tanımlanıyor.

Kayhan Karaca'nın Deutsche Welle Türkçe sayfasında yayınlanan yazısı şöyle: Sünnet, Batı Afrika ülkelerinde 5 bin, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinde ise en azından 3 bin yıldır süregelen bir uygulama. Yani tek tanrılı dinlerden önce de vardı. Avrupa Konseyi verilerine göre, kimi kültürler için bir tür ayin olan sünnet, tıbbi operasyon olarak 19'uncu yüzyılın sonundan itibaren uygulanmaya başlandı. Araştırmalar, o tarihlerde sünnetin mastürbasyon, şaşılık, baş ağrısı, gut hastalığı, astım ve idrar kaçırmaya karşı “tedavi” yöntemi olarak kullanıldığını gösteriyor.

Dünya Sağlık Örgütü günümüz dünyasında erkeklerin yaklaşık 30'unun sünnetli olduğunu tahmin ediyor. En fazla sünnetli erkek Kuzey Amerika (ABD, Kanada),

⁵⁹ http://www.radikal.com.tr/dunya/avrupada_sunnet_tartismasi_buyuyor_cocuk_hakki_ihlali_mi-1150637

Yakın ve Orta Doğu ülkeleri, Müslüman nüfuslu Asya ülkeleri ve Afrika'nın büyük bölümünde yaşıyor. Avrupa'daki sünnetli sayısı ise giderek azalmakta. Günümüz Avrupasındaki ülkelerin çoğunda sünnetli erkek oranı toplam nüfusun yüzde 20'sini geçmiyor. Sünnet özellikle Müslüman ve Yahudiler açısından dinî öneme sahip. Müslüman ve Yahudilerde yüzyıllardır gelenek haline gelmiş sünnet, çocukların rızası alınmaksızın gerçekleşiyor. Kuzey Amerikalılar ise daha çok hijyene bağlı nedenlerden ötürü sünnet oluyor.

ABD merkezli Amerikan Pediatri Akademisi (AAP) sünnetin özellikle yeni doğmuş erkek bebeklerin sağlığı açısından önemine dikkat çekiyor. AAP tarafından 2012 yılında yayımlanan bir raporda, sünnetin; üriner enfeksiyonlar, HIV, cinsel enfeksiyonlar ve penis kanserine karşı mücadelede olumlu etkileri sıralanıyor. Dünya Sağlık Örgütü de sünnetin heteroseksüel erkeklerde HIV enfeksiyonu riskini yaklaşık yüzde 60 oranında azalttığını belirtiyor. Buna karşılık, sünnetin “tıbben gereksiz” olduğuna dair bugüne kadar ortaya atılmış referans raporlar da var. Bunların başında 1949 yılında “British Medical Journal” tarafından yayımlanmış makale geliyor.

Tarihinde Bir İlk

Ana misyonu demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün korunması olan Avrupa Konseyi ise konuya, dünya tarihinde ilk defa, çocukların fiziksel bütünlüğü penceresinden bakmayı yeğledi. Avrupa Konseyi'nin parlamenter organı olan AKPM'nin hazırladığı “Çocukların Fiziksel Bütünlük Hakkı” başlıklı rapor, aynı zamanda Alman Federal Meclisi üyesi olan sosyal demokrat parlamenter Marlene Rupprecht tarafından kaleme alındı.

AKPM'nin Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonu'nda oy çokluğuyla kabul gören raporda, sünnet, “erkek çocukların fiziksel bütünlüğünün tıbben meşru olmayan ihlâli” olarak tanımlanıyor. Rapora ek hazırlanan karar tasarısı metninde, sünnet ve fiziksel bütünlüğe yönelik benzer ihlâllerin “çocukların fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerinde tehdit oluşturabileceği” görüşü de dile getiriliyor.

Karar tasarısı metninde sünnetin yasaklanmasına dair doğrudan bir çağrı yer almıyor.

Buna karşılık, “erkek çocukların tıbben gerekli olmayan sünnet gibi bazı dinî cemaatlerde geniş biçimde yaygın uygulamaların” hangi tıbbi ve sağlık koşulları altında gerçekleştirileceğinin net olarak belirlenmesi isteniyor. Raportör, raporunun açıklama bölümünde, artan çocuk hakları bilinci ışığında sünnetin her geçen gün, Müslüman ve Yahudi cemaatlerinin içinde dahi sorgulanmaya başlandığını belirtiyor. Raportör örnek olarak, kendisi de Yahudi olan İngiliz yönetmen Victor Scholfield’in, bir Yahudi bebeğin anestezi edilmeden sünnet edilişi sırasında çektiği acıyı gösteren “It’s a boy” adlı filmini gösteriyor. Film, bebeğin antiseptik olmayan koşullarda sünnetinden birkaç gün sonra ciddi bir enfeksiyona yakalanışını ve sünnete karşı çıkan ailesine yönelik sosyal baskıyı da açığa vuruyor. Rapor, Müslüman din adamları arasında da sünnet konusunda tartışma yaşandığını hatırlatıyor. İslam uzmanı ilahiyatçıların sünnetin “zorunluluk mu yoksa tavsiye mi” olduğu konusunda görüş birliği içinde olmadıkları belirtiliyor.

Oylama Ekim Ayında

Raportör bu gözlemlerden yola çıkarak, “sünnetin gerekliliği” hakkında toplumsal tartışma başlatılmasını öneriyor ve sünnete alternatif projeler üzerinde düşünülebileceği fikrini ortaya atıyor. Alternatiflerden birinin, erkek çocukların 14 yaşına gelmeden, kendi rızaları dışında ve bir operatör doktor olmaksızın sünnet edilmemeleri olabileceğini söylüyor. Alman parlamenter benzer bir öneriyi Alman Federal Meclisi’ndeki sünnet tartışmaları sırasında verdiği bir önergeyle de savunmuş, ancak önerge kabul görmemişti.

Rapor ve beraberindeki karar tasarısı AKPM’nin 1 Ekim Salı günü Strasbourg’da düzenlenecek genel kurul oturumunda oylamaya sunulacak. Raporun Avrupa ülkeleri açısından doğrudan yaptırımı yok. Ancak, genel anlamda çocukların fiziksel bütünlük hakkı, özel olarak da sünnet konusunda Avrupa kurumlarının ilk somut belgesi olması bakımından önem taşıyor.

Haber 2 - Alman Mahkemesi: Sünnet Yasadışı⁶⁰

Almanya'da bir eyalet mahkemesi sünneti yaralama suçu kapsamında değerlendirdi. Ülkede her yıl binlerce sünnet yapılıyor. Almanya Yahudi Merkez Konseyi, Almanya Parlamentosu'ndan sünnet konusuna yasal açıklık getirilmesini istedi. (27.06.2012)

Almanya'da Köln Eyalet Mahkemesi sünnetin yaralama suçu kapsamına girdiğine hükmederek yasadışı olduğu yönünde karar verdi. Mahkemeye göre tıbbi zorunlulukla olmayan sünnet hukuka aykırı ve ceza gerektiren bir eylem. Eyalet Mahkemesi'nin kararında "çocuğun kendi bedeni üzerindeki tasarruf hakkının, dinî özgürlükten daha ağır bastığı" ifade edildi. Mahkeme tıbbi nedenlerle yapılan sünnetin bu kapsamda olmadığını belirtti.

Almanya'da bu karara kadar erkek çocukların sünnetiyle ilgili bir yasal engel bulunmuyordu. Ülkede her yıl binlerce Müslüman ve Yahudi erkek çocuk sünnet ediliyor. Mahkemeye göre ise, sünnet bir çocuğun ileriki yıllarda dini inançları konusunda alacağı bireysel kararlara bir müdahale anlamına geliyor.

Doktor ceza almadı

Konunun mahkemenin gündemine gelmesi dört yaşında bir çocuğun sünnet olduktan sonra tıbbi komplikasyonlar yaşamasıyla oldu. Doktor Müslüman çocuğun ailesinin isteği üzerine sünneti yaptı. Ancak iki gün sonra çocuk kanama nedeniyle hastaneye kaldırıldı. Savcılık bunun üzerine doktora dava açtı. Mahkemenin sonucunda doktor suçsuz bulundu. Eyalet Mahkemesi doktorun, eyleminin suç olduğunu ve ceza gerektirdiğini bilmediği gerekçesiyle bu kararı aldı.

Karar bağlayıcı değil

Deutsche Welle Türkiye'de yer alan habere göre, Passau Üniversitesi öğretim görevlilerinden ceza hukuku uzmanı Prof. Holm Putzke, kararın diğer mahkemeler için bağlayıcı olmadığını ancak bir işaret olarak değerlendirilebileceğini söyledi.

⁶⁰ <http://bianet.org/bianet/din/139376-alman-mahkemesi-sunnet-yasadisi>

Almanya Yahudiler Merkez Konseyi de tepki göstererek kararın "dinî toplulukların kendi kaderini kendilerinin tayin etmesi hakkına eşi benzeri olmayan, çarpıcı bir saldırı olduğunu" açıkladı. BBC Türkçe de Almanya Yahudi Merkez Konseyi Başkanı Dieter Graumann'ın Almanya Parlamentosu'ndan "dini özgürlükleri bu tip saldırılardan korumak için" sünnet konusuna yasal açıklık getirmesini istediğini yazdı. (YY)

Haber 3 - Almanya'dan Başlayan Sünnet Tartışması⁶¹

Sünnet, esasen erkek çocuğun özeline müdahale ederek ve bu müdahalesini de toplumdan onay alarak gerçekleştirir. **(14.12.2012)**

Almanya'da Haziran ayından bugüne sünnetin yasal olup olmadığı tartışılıyor. Almanya'nın Köln Eyaleti Mahkemesi'nin Haziran'da verdiği sünnetin yaralama suçu kapsamında değerlendirileceği yönündeki karar, tabu olarak kabul edilen sünneti bulduğumuz coğrafya içerisinde de tartışılabilir hale getirdi. Kimi görüşler sünnetin artık çocuğun kararı ve izni olmadan bedene doğrudan yapılan bir müdahale olduğu yönünde gelişmeye başlasa da görüşlerin büyük bir çoğunluğu kuşkusuz sünnetin dini bir vazife olduğunu savunuyor. Dolayısıyla da günümüzde pek çok erkek, sünnet olmama durumunda kendini İslam dinine ait hissedemiyor.

Esasen sünnetle ilgili açıkça belirtilmiş yazılı bir "kural" olmadığı gibi aynı şekilde sünneti anmak için öngörülmüş herhangi bir tören de mevcut değil. İnsanlar bu töreni kendileri yaratıyor ve sünnet olan her bir çocuğun o günü şölenlerle kutlanarak, çeşitli hediyeler alınarak gün, çocuk için anlamlı kılınmaya çalışılıyor. Dolayısıyla da erkekliğe geçiş İslamiyet ile tanışmayla başlıyor yani, sünnetin bu din için bir zorunluluk olduğunun öğrenilmesiyle. Böylece sünnet, her Müslüman erkek çocuk tarafından benzer uygulamalarla kutlanan bir gün olarak toplumsal hafızanın içerisinde yerini alıyor ve hatırlatıcı olmak için de birtakım törene özgü malzemeler

⁶¹ <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/142828-almanya-dan-baslayan-sunnet-tartismasi>

kullanılıyor. Bu bir kıyafet olduğu gibi bir at ya da beyaz çarşafarla süslenmiş geniş bir yatak da olabiliyor.

Gelişmelerle ilgili son olarak Almanya'da sünnet için bir etik kurulun oluşturulduğu belirtilmişti. Bu kurula göre tüm tıbbi kurallar dikkate alınarak sünnetin, ağrı kesici ilaçlarla yapılmasının ve çocukların ailelerinin onayının alınmasının da gerekli olduğu sonucuna varılmıştı. Böyle bir karara varılmasının nedeni hatırlanacağı üzere dört yaşındaki bir çocuğa yapılan sünnet operasyonu sonrasında çocuğun bedeninde fiziksel birtakım hasarların olmasıydı.

Peki, bu hasar ne için yaşanmıştı?

Baktığımızda, erkekliğin kuruluş ve inşasında oynadığı rol ile erkeklik kurgusunun tarih boyunca aktarımını olanaklı kılmış ilk ve en önemli erkekliğe geçiş ritüeli olarak tanımlanan ve Yahudi ve Müslüman toplumlarda mevcut olan sünnet, erkeklik mitinin önemli duraklarından biridir. Bu anlamda toplumsal olarak zorunlu bir alana dönüştürülen sünnet, esasen erkek çocuğun özeline müdahale ederek ve bu müdahalesini de toplumdan onay alarak gerçekleştirir.

Söz konusu Almanya'daki mesele ise dinsel bir geleneğin göz ardı edilmesinden ziyade -ki Almanya'da yaşayan Yahudi ve Müslüman halkın temel itirazı bu yöndendir- bu geleneğin, çocuğun bedeninde bir yara bırakarak ve çocuğun bilgisi ve isteği dahilinde yapılmıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Ve işte geçtiğimiz günlerde son karar açıklandı: 434 milletvekilinin oyu ile sünnete yasal olarak izin veren yasa tasarısı kabul edildi. Yasada çocuğun ailesinin sünnet operasyonu konusunda bilinçlendirilmesi ve herhangi bir tıbbi müdahale gerektiren durumlarda ise sünnete izin verilmemesi ya da bekletilmesi öngörülüyor.

Bundan birkaç yıl önce yukarıdaki olayın bir benzeri de Türkiye'de yaşanmıştı ancak bu anlamda kurumları harekete geçirecek herhangi bir gelişme olmamıştı maalesef. İki yıl önce Batman'da belediyenin düzenlediği toplu sünnet töreninde 1.5 yaşındaki bir çocuk penisinin fazla kesilmesi sonucu hastaneye kaldırılmıştı. Penisinin 3'te 2'si kesilen çocuğa ameliyat edilmesi için 16-17 yaşının beklenmesi gerektiğini

vurgulayan doktorlar, çocuğun enfeksiyon kapma riski olduğunu söylemişlerdi. Görüldüğü üzere sağlıklı olarak doğan çocuk bir hata sonucu, bir gelenek uğruna sağlıksız hale gelebiliyor ve tüm bunlar yaşanırken çocuğun kendi bedeni üzerine karar verme hakkı yok sayılıyor!

Peki, sünnet dediğimiz olaya nasıl bakıyoruz?

Sünnet, kültürel kodların bir araya getirdiği ve babanın ya da ailedeki erkeklerin bir nevi taklit edilmesi yoluyla kuşaklar boyu aktarılan bir gelenek. Bir tür aidiyet sembolü olarak kullanılan sünnet, sadece o topluma dolayısıyla da kültüre ait bireylerce tam anlamıyla okunabilir. Örneğin bir baba, oğlu için her zaman ilk modeldir. Oğlun babayı taklidi meselesi, toplumun biçimlenişinden bu yana süregelen bir olgudur. Bu süreç, çeşitli "kurban edilme" ritüellerini, çeşitli erkeklik mitlerini, ki sünnette bunlardan biridir, içinde barındırır. Bir de tecrübe sahibi olma meselesi vardır ki bu da sünnet olanın, olmayanlar üzerinde kurduğu hiyerarşiyi gösterir. Bir zamanlar pek çok erkek bakış, sünnet olan çocuğun bedeni ve kesilmekte olan penisi üzerindeyken artık o, öğrendiği ve tecrübe ettiği bu bakışı 'sünnetliler cemaatine' girmekte olan yeni çocuğun üzerinde gezindirmeye başlar. Böylece yaratılan ötekileştirme içerisinde beden 'aynılığın' bir simgesi olarak kullanılır.

Bu noktada, egemen bir erkek kimliğinin oluşmasında, aynı yaş grubuna ait çocukların birbirlerini izleyerek ortak hareket etmelerini sağlayan mahalle ortamları, çocukların erkekliğe birlikte adım attıkları toplumsal yapılardan biri olmaktadır. Hiyerarşinin, sosyal kontrolün ve erkek dayanışmasının ilk adımları mahalle ortamında gerçekleştirilen toplu sünnet törenleriyle somut bulur.

Sizlerle bir sünnet haberini daha paylaşayım. Sünnetle, özellikle de toplu sünnet törenleriyle ilgili medyada tarama yaparken geçtiğimiz yıllarda yaşanan bir "vahşetle" karşılaştım. Hürriyet'in haberlerine göre Sakarya'nın bir ilçesinde toplu sünnet törenine katılan 12 çocuk, kapısında "et, kasap köfte, but, kanat, göğüs, ciğer" yazılı bir kasap dükkanında belediyenin dağıttığı sünnet kıyafetleriyle "toplu kesim alanına" doğru gidiyorlar. Yapılacak sünnet törenine çok fazla talep olması ve

yatakların yetersiz kalması nedeniyle mekanın yanında bulunan dükkana götürülen çocuklar, tezgahın üzerine yatırılıp kesime hazırlanıyorlar. Öncelikle o dükkandan sünnet kıyafetleri eşliğinde girmek bile o yaşlardaki çocuk için bir travma nedeni olmaya yeterken bir de mezbaha ortamıyla bizzat tanışmak çocuk üzerinde unutamayacağı boyutlarda psikolojik etkiler yaratabilir. Dolayısıyla burada hangi geleneğin aktarımından bahsedilebilir aksine bir korku ve baskı ortamıyla karşı karşıya kalmaktan başka! Bedenin kendisinin de bir hafızası olduğunu ve bazı hatırlatıcı durumlarda travmanın yeniden yaşanabileceğini düşünecek olursak eğer, küçük bir çocuk için önünden geçtiği her kasap dükkanı kendi etinin kesildiği mekan olarak zihninde hatırlanmaya devam edebilir.

Sünnet diyoruz, bir gereklilik diyoruz, mahalle baskısı diyoruz... Peki, tüm bunları söylerken sünnetin çocuk üzerinde yaratacağı fiziksel ve psikolojik etkileri neden hiç düşünmüyoruz? (Ayşegül Taşıtman)

Haber 4 - Alman Meclisi sünnet tasarısını kabul etti⁶²

Alman Federal Meclisi, sünnetin yasal hale getirilmesi için hükümete çağrıda bulunulan karar tasarısını kabul etti. **(19.07.2012)**

Alman Federal Meclisi, sünnetin yasal hale getirilmesi için hükümete yasa tasarısı hazırlaması konusunda çağrıda bulunulan karar tasarısını, büyük çoğunlukla kabul etti. Mecliste el kaldırılarak yapılan oylamada sadece Sol Parti milletvekillerinden bazıları karar tasarısına karşı çıkarken, bazıları da çekimser kaldı. Oylamadan önce yapılan konuşmalarda Hristiyan Demokrat Birlik Partisi (CDU) Milletvekili Günter Krings, ülkede yaşayan Yahudilere ve Müslümanlara, yaşamlarının zorlaştırılmayacağı yönünde bir işaret vermek istediklerini belirterek, sünnetin, ailelerin izniyle tıbbi kurallara uygun olarak ve anestezi yapılarak gerçekleştirilmesini istediklerini söyledi.

Sünnetin dünya çapında onay gördüğünü, bu nedenle Yahudi ve Müslüman

⁶² http://www.radikal.com.tr/dunya/alman_meclisi_sunnet_tasarisini_kabul_etti-1094665

cemaatlerin isteklerinin ciddiye alınması gerektiğini ifade eden Krings, kadınların sünnet edilmesine ise kesinlikle karşı olduklarını kaydetti.

Sosyal Demokrat Parti (SPD) Milletvekili Christine Lambrecht, Köln Eyalet Mahkemesinin aldığı ve sünneti “yaralama suçu” kabul eden kararın ülkede yaşayan Yahudiler ve Müslümanlar arasında bir güvensizlik yarattığını belirterek, bu nedenle yasal bir çerçeveye ihtiyaç bulunduğunu ifade etti. Lambrecht, bunun ülkede yaşayan Yahudiler ve Müslümanlar için din özgürlüğü konusunda önemli bir sinyal olacağını, ancak kadınların sünnet edilmesinin yasak olmasının da doğru olduğunu kaydetti.

Hür Demokrat Parti (FDP) Milletvekili Jörg van Essen, mahkemenin kararının bağlayıcı olmadığını, ancak insanlarda güvensizlik yarattığını, bu nedenle ciddiye alınması gerektiğini bildirdi.

Yeşiller Partisi Federal Meclis Grubu Genel Sekreteri Volker Beck, görüşler ne yönde olursa olsun Yahudilerin ve Müslümanların dini inançlarının ciddiye alınması gerektiğini, Museviliğin ve İslamiyet'in Almanya'ya ait olduğunu belirterek, Almanya'nın sünneti yasaklayan tek ülke olmamasını istediğini ifade etti.

Hristiyan Sosyal Birlik Partisi (CSU) Milletvekili Johannes Singhammer de din özgürlüğünden yana olduklarını, bu nedenle karar tasarısıyla sünnetin yasal olduğunu vurgulamak istediklerini söyledi. Sol Parti'den Jens Petermann ise karar tasarısının çok hızlı hazırlandığını, bu nedenle tasarıya onay vermeyeceğini belirterek, çocukların sünnet konusunda belirli bir yaşa geldikten sonra kendilerinin karar vermesi gerektiğini savundu.

Sünnetin tıbbi kurallara uygun olarak yapılmasına izin verilmesi istenilen karar tasarısı, iktidardaki Hristiyan Birlik partileri (CDU/CSU) ve Hür Demokrat Parti (FDP) ile muhalefetteki Sosyal Demokrat Parti (SPD) ve Yeşiller Partisi tarafından hazırlanmış, Yeşiller Partisi daha sonra tasarıyı topluca desteklemekten vazgeçmişti.

Köln Eyalet Mahkemesi, sünneti “yaralama suçu” kapsamına alan bir karar vermiş

ve sünnet ettiği bir çocuğun daha sonra kanama geçirmesi sebebiyle yargılanan bir doktoru, “işlediği suçun farkında olmadığı” gerekçesiyle serbest bırakmış, mahkemenin bu kararı Müslüman ve Yahudi kuruluşların büyük tepkisine neden olmuştu.

Haber 5- Toplu Sünnet Kazası 1.5 Yaşındaki M.Ç.'Nin Penisini Sünnette Fazla Kestiler⁶³ (09.08.2010)

Batman Valiliği ile Tpaö tarafından Kozluk İlçesi'nde dar gelirli ailelerin çocukları toplu sünnet ettirildi. Kozluk Devlet Hastanesi'nde görevli acil tıp teknisyeni Hasan Demir, 1.5 yaşındaki M.Ç.'yi sünnet ederken, penisini fazla kesti. M.Ç., Diyarbakır'da tedavi altına alınırken, ailesi suç duyurusunda bulunup, dava açmak için hazırlığa başladı. Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Bozkurt, ilk kez böyle bir vaka ile karşılaştığını belirterek, “Ameliyat yapıp normale dönmesi için 16-17 yaşını beklemesi lazım. Çocuk şu anda mikrop kapma riski ile karşı karşıya. Penisinin 3'te 2'si kesilmiş,” dedi.

Batman Valiliği ve Tpaö Batman Bölge Müdürlüğü ile birlikte geçen Haziran ayında dar gelirli ailelere yönelik il genelinde yaklaşık 500 çocuğu sünnet ettirdi. Kozluk İlçe Devlet Hastanesi'nde yapılan toplu sünnete ilçede işsiz, 2 çocukları bulunan 28 yaşındaki Cuma Ç. ile eşi 24 yaşındaki Hatice Ç. da küçük oğulları M.Ç.'yi götürdü. Kozluk Devlet Hastanesi'nde acil tıp teknisyeni Hasan Demir, 10 Haziran'da çocukları tek tek içeriye alıp, sünnet etti. İddiaya göre, diğer çocukların sünneti yaklaşık 10-15 dakika sürerken 5'inci sırada sünnete alınan M.Ç.'nin operasyonu 1 saati aşınca, dışarıda bekleyen annesi Hatice Ç. ile amcası Medeni Ç., durumdan şüphelendi.

Türkçe bilmeyen anne Hatice Ç., oğlunun durumundan endişe edip görevlilere sorduğunda kendilerine bir şey söylenmediğini anlatırken, şöyle dedi:

“Görevliler bize sürekli 'çocuk bezi alın' diyorlardı. Sonradan bize 'operasyon biraz uzun sürdü ama çocuğunuz sünnet oldu eve götürebilirsiniz' dediler. Bu sırada

⁶³ <http://www.haberler.com/batman-toplu-sunnet-kazasi-1-5-yasindaki-m-c-nin-2185649-haberi/>

hastaneye acil bir hasta gelince, 'Bundan sonra sünnet yapmayacağız' dediler. Bu sırada dışarıda sünnet olmayı bekleyen 15 kadar çocuk evlerine gönderildi. Ben de çocuğumu alıp eve götürdüm ama yüz ifadesi beni kuşkulandırıyor. Bir süre sonra evde çocuğumun bezini açtığımda penisi yoktu, o bölge simsiyahtı. Hemen Kozluk Devlet Hastanesi'ne gittik. Bizi hemen Diyarbakır'a sevk ettiler. Bir de bizi 'Çocuğa niye bez bağladınız. O yüzden olmuş diyerek' azarladılar.”

“Penisin 3'te 2'si Kesilmiş”

Diyarbakır'daki Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde Plastik ve Yanık Cerrahi Servisi'nde tedavi altına alınan Mevlüt Çetinkaya'nın yapılan muayenesinde penisinin sünnet sırasında 3'te 2'sinin kesildiği belirlendi. Plastik Cerrahi ve Yanık Ana Bilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Mehmet Bozkurt, tedavinin sürdüğünü belirterek, ilk kez böyle bir vaka ile karşılaştığını söyledi. Prof. Dr. Bozkurt, “Daha öncede penisin kafasını yakıp veya kestiklerini görmüştüm. Ama ilk kez bu kadar ağır derecede bir vaka ile karşılaştık. Çocuk şu anda mesanesine takılan hortum ile tuvalet ihtiyacını karşılıyor. Ameliyat yapıp normale dönmesi için 16-17 yaşını beklemesi lazım. Çocuk şu anda mikrop kapma riski ile karşı karşıyadır. Penisinin 3'te 2'si kesilmiş, sadece 3'te biri kalmış. Tedavisi sürüyor,” dedi.

Oğlunun ihmal kurbanı olduğunu söyleyen baba Cuma Ç., sorumlular hakkında dava açacaklarını söyledi. Sünnet cihazının oğlunun operasyonu sırasında ısısının 1.5 yerine 60 dereceye çıkarıldığını öne süren baba Ç., şöyle dedi:

“Eşim Hatice ilçede sünnet kampanyasını olduğunu söyledi. Sünnetin de Devlet Hastanesi'nde yapılacağını öğrenince çocuğumuzu oraya götürdük. Sünnette 5'inci sırada M. vardı. Diğer çocuklar 15 dakika sünnet olurken, Mevlüt'ün sünneti tam 1.5 saat sürdü. Ben yoktum ama eşim ve ağabeyim Devlet hastanesindeydi. Olan bitenden haberimiz yoktu. M.'nin gittikçe fenalaştığını görünce onu hemen Diyarbakır'a kaldırdılar. Önce bize enfeksiyon kapıldığını söylediler. Oysa sünnet sırasında cihaza aşırı elektrik verilmesi çocuğumun kusurlu olmasına yol açtılar. Durumu İl Sağlık Müdürlüğü yetkililerine ilettiğimizde 'Para mı istiyorsunuz,

çocuğunuzdur' dediler. Neye uğradığımı şaşırdım. Bu ihmale kim neden olduysa hakkında davacıyız.”

3 Bin Vakadan 1'inde Oldu

Sünneti yapan Kozluk Devlet Hastanesi Acil Servis Teknisyeni Hasan Demir, hakkında kaymakamlığın açtığı soruşturma sürdürülüyor. Demir, soruşturma kapsamında verdiği ifadesinde, “Yaklaşık 8 yıldır birçok toplu sünnetlerde görev aldım. 3 bine yakın sünnet gerçekleştirdim. Hiçbir ihmal söz konusu olmadı. İki teknisyen arkadaşım ile birlikte müdahale ettik. O gün 5'inci vakayı sünnet ettik. İlk 4'ünde bir şey olmadı. Kanamayı önleyen Koter cihazındaki ısı nedeniyle böyle bir sorun oldu,” dedi.

Tazminat Davası Açacaklar

Ç. ailesinin avukatı Orhan Acar, Kozluk Cumhuriyet Savcılığı'na İl Sağlık Müdürlüğü hakkında suç duyurusunda bulunduklarını söyledi. Konuyu Sağlık Bakanlığı'na da ilettiklerini belirten Acar, “Yoksul bir ailenin toplu sünnet şöleninde bu tür vakanın yaşanması bir skandaldır. Çocuğun doktoruyla yaptığımız görüşmede, penisinin eski haline getirilmesinin imkansız olduğunu söylediler. Çetinkaya ailesi çok yoksul. Çocuğun tedavisinin yapılması ve ailesine yüklü bir tazminatın verilmesini istiyoruz. Sorumlular hakkında dava açacağız. Amacımız toplu sünnetlerde benzer olayların yaşanmamasıdır. Küçük bir çocuğun hayatı karardı. Burada idarenin sorumsuzluğu söz konusu hiçbir mazeret kabul edilmeden bu ailenin talepleri yerine getirmeli ve sorumlular hakkında da gereken yapılmalıdır,” dedi.

Haber 6 – Çocuklara Kasapta Sünnet⁶⁴

Kasapta sünnet olur mu demeyin. Türkiye'de her şey oluyor. Sakarya'nın Geyve ilçesinde çocuklar kasapta sünnet edildi. (18.06.2007)

Sakarya'nın Geyve İlçesi'nde, belediye tarafından yardıma muhtaç ailelerin çocukları için düzenlenen toplu sünnet şöleni, skandala dönüştü. Şölende sünnet olacak

⁶⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/ucuncusayfa/6733060.asp?gid=205>

çocuklardan 12'si, bir iş merkezi içindeki kasap dükkanına getirilerek, burada masaya yatırılıp belediye zabıtalарının gözetiminde sünnet ettirildi. Olayla ilgili Geyve Kaymakamlığı soruşturma başlattı.

Geyve Belediye Başkanlığı, ihtiyaç sahibi ailelerin çocukları için geçen pazar günü toplu sünnet şöleni düzenledi. Sünnet için belediyeye, ilçeye bağlı köylerden 47 yardıma muhtaç aile başvuruda bulundu. İlçe merkezinde bulunan katlı pazaryerine yataklar kuruldu. Yataklar yetersiz kalınca sünnet olacak toplam 50 çocuktan 12'si, hemen yan tarafta bulunan Gazi Geyve İş Merkezi'ndeki Uysal Kasabı'na götürüldü. Kapısındaki camda, 'Et, But, Kanat, Göğüs, Ciğer' yazan kasap dükkanına sünnet kıyafetleriyle birlikte getirilen çocuklar, buradaki masaya yatırılarak başlarında bekleyen zabıta ekipleri olduğu halde, sünnetçi tarafından sünnet edildi. Belediyenin sünnet şöleninde yaşanan bu duruma bazı anne babalar tepki gösterdi. Ancak çocuklarının bu şekilde sünnet olmasına engel olamadılar. Sünnet sırasında da bir ilahi grubu da ilahiler söyledi.

Geyve Belediyesi Başkanı MHP'li Mehmet Kır ise konuyla ilgili şunları söyledi:

“50 çocuğumuz müteahhıs sağık memurları teknisyenleri tarafından hijyen şartları içerisinde sünnet ettirildi. Tek şikayet yoktur, Sağık durumları çok iyi. Kasapta kesim olayı iftiradır. Böyle bir şey olur mu? Allah'tan korkmuyorlar. Böyle saçmalık olur mu? Ne kasabı? Kasapta çocuk sünnet edilir mi? Böyle bir şey olmaz. Bu bize hakarettir. Dükkanlar hazırlandı. Öyle bir şey olmaz? Bu bir komplodur” dedi. Olayla ilgili Geyve Kaymakamlığı soruşturma başlattı. Geyve Kaymakamı Seyfettin Azizoglu, “Bu sünnet şöleniyle ilgili sağık elemanı talebinde bulunulmadı. Nasıl yapıldığını bilmiyorum. Bu işle ilgili bir kamu görevlisi bir şey yapmışsa gerekeni yaparım. Bizden destek isteselerdi gerekeni yapardık” dedi.

Kasap Dükkanı Apar Topar Boşaltıldı

Sakarya'nın Geyve İlçesi'nde, belediyenin sünnet şöleni kapsamında 12 çocuğun sünnet ettirildiğı kasap dükkanı, konuyla ilgili haberlerin internet sitelerinde yayımlanmaya başlamasıyla bugün apar topar boşaltıldı.

Geyve Belediyesi'ne bağlı ekipler, akşam saatlerinde çocukların içerideki masanın üzerinde sünnet edildiği Uysal Kasabı'nı boşalttı. Masalar ve etlerin asıldığı kancalar alınarak götürüldü. Kasap dükkanında sadece buzdolabı kaldı. Çevrede işyeri bulunan bir esnaf, “Belediye ekipleri gazetecilerin geleceğini söyleyerek dükkana geldi. Camdaki yazıları sildiler. Dükkanı da alel acele boşaltıp gittiler” dedi.

7. KAYNAKLAR

ACAR-SAVRAN, Gülnur (2009), **Beden Emek Tarih**, Kanat Yayınları, İstanbul.

ALTUNTEK, N. Serpil (2009), **Yerlinin Bakışı**, Ütopya Yayınevi, Ankara.

ASSMANN, Jan (2001), **Kültürel Bellek**, Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

ATASEVEN, Asaf (2005), **Tarih Boyunca Sünnet**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

BARTHES, Roland (1996), **Camera Lucida**, Çev. Reha Akçakaya, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul.

BAUDRILLARD, Jean (1998), **Simülakrlar ve Simülasyon**, Çev. Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

BAUDRILLARD, Jean (2006), **Kusursuz Cinayet**, Çev. Necmettin Sevil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BAUMAN, Zygmunt (1998), **Sosyolojik Düşünmek**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

BAYRAKTAR, Sevi (2011), **Makbul Anneler Müstakbel Vatandaşlar**, Ayizi Yayınları, Ankara.

BELL, Hannah Rachel (2003), **Erkek İşi Kadın İşi**, Epsilon Yayınları, İstanbul.

BENJAMIN Walter (2002), “Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağdaş Sanat Yapıtı”, **Pasajlar**, Çev. Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

BERGER, John (2002), **Görme Biçimleri**, Çev. Yurdanur Salman, Metis Yayınevi, İstanbul.

BERKTAY, Fatmagül (2003), **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul.

BLANK, Hanne (2012), **Bekaretin El Değmemiş Tarihi**, Çev. Emek Ergün, İletişim Yayınları, İstanbul.

BORA, Aksu (2011), **Feminizm Kendi Arasında**, Ayizi Yayınları, Ankara.

BORA, Aksu (2005), **Kadınların Sınıfı**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BOWIE, Malcolm (1997), **Lacan**, Çev. V. Pekel Şeker, Dost Yayınları, Ankara.

BUTLER, Judith (2005), **Cinsiyet Belası**, Çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul.

CLARK, Toby (2004), **Sanat ve Propaganda**, Çev. Esin Hoşsucu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

CONNELL, R. W. (1998), **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

CORBIN, Alain vd. (2008), **Bedenin Tarihi 1: Rönesans'tan Aydınlanma'ya**, YKY, İstanbul.

COWARD, Rosalind (1995), **Şu Hain Kalplerimiz**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

CRARY, Jonathan (2004), **Gözlemcinin Teknikleri**, Çev. Elif Daldeniz, Metis Yayınları, İstanbul.

CULLUM, P. H. - LEWIS, K. J. (2004), **Holiness and Masculinity in the Middle Ages**, University of Wales Press, Cardiff.

ÇABUKLU, Yaşar (2004), **Toplumsalın Sınırında Beden**, Kanat Yayınları, İstanbul.

ÇAKIR, S. - AKGÖKÇE, N. (1995), **Kadın Araştırmalarında Yöntem**, Sel Yayıncılık, İstanbul.

DALCI, Osman Salih, **İslamda Sünnet ve Merasimleri**, Şelale Yayınları, İstanbul.

DAVIDOFF, Leonore (2002), **Feminist Tarih Yazımında Sınıf ve Cinsiyet**, İletişim Yayınları, İstanbul.

De BEAUVOIR, Simone (1969), **İkinci Cins**, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul.

De BEAUVOIR, Simone (1962), **Kadın Nedir**, Çev. Orhan Suda, Düşün Yayınevi, İstanbul.

DENİZ, Dilşa (2012), **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi**, İletişim Yayınları, İstanbul.

DENNISTON, George C. vd. (2006), **Bodily Integrity and the Politics of Circumcision**, Springer, U.S.A.

DİREK, Zeynep (2007), **Cinsiyetli Olmak**, Metis Yayınları, İstanbul.

DONOVAN, Josephine (1997), **Feminist Teori**, Çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Meltem Ağduk Gevrek, İletişim Yayınları, İstanbul.

DRAAISMA, Douwe (2008), **Yaşlandıkça Hayat Neden Çabuk Geçer**, Çev. Gürol Koca, Metis Yayınları, İstanbul.

DRENT, Jelto (2007), **Dünyanın Kökeni Vajina**, Agora Yayınları, İstanbul.

DUBY, Georges (1991), **Erkek Ortaçağ**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

EDWARDS, Tim (2006), **Cultures of Masculinity**, Routledge, New York.

ELÇİK, G. - ÖZENÇ T. B. (2010), **Bedende Kıpırdamalar**, Varlık Yayınları, İstanbul.

FOUCAULT, Michel (1999), **Bilginin Arkeolojisi**, Çev. Veli Urhan, Birey Yayıncılık, İstanbul.

FOUCAULT, Michel, (2011), **Özne ve İktidar**, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

FREUND, Julien (1990), **Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi**, Çev. Kubilay Tuncer, Verso Yayıncılık, Ankara.

FREUD, Sigmund (2009), **Uygarlığın Huzursuzluğu**, Çev. Haluk Barışcan, Metis Yayınları, İstanbul.

GARDINER, Judith Kegan (2002), **Masculinity Studies & Feminist Theory**, Columbia University Press, New York.

GASTER, Theodor H. (2000), **Thespis Eski Yakındoğu'da Ritüel, Mit ve Drama**, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

GEZGİN, İsmail (2012), **Fallusun Arkeolojisi**, Sel Yayıncılık, İstanbul.

GIRARD, Rene (2003), **Şiddet ve Kutsal**, Çev. Levent Kayaalp, Kanat Yayınları, İstanbul.

GOLLAHER, David (2000), **Circumcision**, Basic Books, New York.

GÖLE, Nilüfer, (2004), **Modern Mahrem**, Metis Yayınları, İstanbul.

GÖKTAŞ, Kaan (2012), **Oldu da Bitti Maşallah**, Ozan Yayıncılık, İstanbul.

GREEN, Andre (2004), **Hadım Edilme Kompleksi**, Metis Yayınları, İstanbul.

GULBENKIAN KOMİSYONU (1998), **Sosyal Bilimleri Açın**, Çev. Şirin Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul.

GÜN, Nil (2005), **Sünnet**, Kuraldışı Yayınları, İstanbul.

HAFIZ MEHMED EFENDİ, (2008), **Şehzadelerin Sünnet Düğünü 1720**, Yay. Haz. Seyit Ali Kahraman, Kitap Yayınevi, İstanbul

HEARN, Jeff (2006), **Men In The Public Eye**, Routledge, New York.

HORSCHELMAN, K. - van HOVEN, B. (2005), **Spaces of Masculinities**, Routledge, New York.

HUNT, Lynn (1996), **Erotizm ve Politika**, Çev. Ayşe Lahur Kırtunç, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

IŞIK, Emre (1998), **Beden ve Toplum Kuramı**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

İLYASOĞLU, Aynur, (2000), **Örtülü Kimlik**, Metis Yayınları, İstanbul.

İNCEOĞLU, Y. - KAR, A. (2010), **Kadın ve Bedeni**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

KANDİYOTİ, Deniz (1997), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar**, Metis Yayınları, İstanbul.

KEAT, R. - URRY, J. (2001), **Bilim Olarak Sosyal Teori**, İmge Yayınları, İstanbul.

KILIÇ, Savaş (2003), **Anlamların Gizi Dilden İdeolojiye**, İthaki Yayınları, İstanbul.

Kitabı Mukaddes Şirketi (2003), **Kutsal Kitap ve Deuterokanonik Kitaplar**, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.

KOÇ, Handan (2012), **Muhafazakarlığa Karşı Feminizm**, Destek Yayınları, İstanbul.

LEFEBVRE, Henri (2007), **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çev. Işın Gürbüz, Metis Yayınları, İstanbul.

LLOYD, Genevieve (1996), **Erkek Akıl**, Çev. Muttalip Özcan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

MARCUSE, Herbert (1968), **Aşk ve Uygarlık**, Çev. Seçkin Çağan, May Yayınları, İstanbul.

MAYRING, Philipp (2011), **Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş**, BilgeSu Yayıncılık, Ankara.

MUIR, E. - RUGGIERO, G. (1990), **Sex and Gender in Historical Perspective**, Johns Hopkins Press, Londra.

NASKALİ, Emine Gürsoy (2009), **İğdiş, Sünnet, Bedene Şiddet**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

ONUR, Bekir (2005), **Türkiye’de Çocukluğun Tarihi**, İmge Kitabevi, İstanbul.

ÖZAFŞAR, Mehmet Emin (1999), **Oryantalist Yaklaşım İtirazlar**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.

ÖZDEMİR E. - BAYRAKTAR, S. (2011), **İstanbul Amargi Feminizm Tartışmaları 1**, Amargi Yayınları, İstanbul.

ÖZDEMİR E. - BAYRAKTAR, S. (2012), **İstanbul Amargi Feminizm Tartışmaları 2**, Kumbara Sanat, İstanbul.

ÖZLEM, Doğan (2002), **Kavramlar ve Tarihleri 1**, İnkilap Yayınları, İstanbul.

PUNCH, Keith F. (2005), **Sosyal Araştırmalara Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

REICH, Wilhelm (1994), **Bedensel Boşalmanın İşlevi**, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul.

RUTH, Sheila (1980), **Issues in Feminism: A First Course in Women's Studies**, Houghton Mifflin Company, U.S.A.

SANCAK, Serpil (2009), **Erkeklik: İmkansız İktidar**, Metis Yayınları, İstanbul.

SARAÇGİL, Ayşe (2005), **Bukalemun Erkek**, İletişim Yayınları, İstanbul.

SEGAL, Lynne (1990), **Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler Değişen Erkekler**, Çev. Volkan Ersoy, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

SENNETT, Richard (2008), **Ten ve Taş**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

SONTAG, Susan (2004), **Başkalarının Acısına Bakmak**, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul.

SWINGEWOOD, Alan (1998), **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, Çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

TABUROĞLU, Özgür (2008), **Dünyevi ve Kutsal**, Metis Yayınları, İstanbul.

THOMPSON, Paul (1999), **Geçmişin Sesi**, Çev. Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TOURAINE, Alain, (2002), **Modernliğin Eleştirisi**, YKY, İstanbul.

TUĞRUL, Saime (2010), **Ebedi Kutsal Ezeli Kurban**, İletişim Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, Hayati (2004), **Toplumsal Dönüşümde Sünnet**, Rağbet Yayınları, İstanbul.

WALLERSTEIN, Immanuel (2000), **Bildiğimiz Dünyanın Sonu**, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

WEDEL, Heidi (2001), **Siyaset ve Cinsiyet**, Çev. Can Kurultay, Metis Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları:

SALAM, Seham Abd El (1999), “Male Genital Mutilaion (Circumcision): A Feminist Study of a Muted Gender Issue”, Master Tezi, <http://noharm.org/muted.htm> (30.11.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://www.alanya.bel.tr/actual.asp?fID=1041> (07.09.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/142828-almanya-dan-baslayan-sunnet-tartismasi> (12.08.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://bianet.org/bianet/din/139376-alman-mahkemesi-sunnet-yasadisi> (16.09.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://evrimagaci.org/makale/330> (11.05.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://www.haberler.com/batman-toplu-sunnet-kazasi-1-5-yasindaki-m-c-nin-2185649-haberi/> (22.09.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

http://www.masonlar.org/masonlar_forum/index.php?topic=14323.15;imode (08.05.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://mitoloji-mithology.blogspot.com/2008/12/kybele-ve-attis.html> (13.05.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

http://www.radikal.com.tr/dunya/avrupada_sunnet_tartismasi_buyuyor_cocuk_hakki_ihlali_mi-1150637 (18.10.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

http://www.radikal.com.tr/dunya/alman_meclisi_sunnet_tasarisini_kabul_etti-1094665 (15.10.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=993471&title=eyupte-toplu-sunnet-soleni-kayitlari-basladi> (08.06.2013 tarihinde görüntülenmiştir.)

8. ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında İzmir’de doğdu. Ortaöğretim ve Lise eğitimini Özel Ege Lisesi’nde tamamladıktan sonra Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden 2008 yılında mezun oldu. 2009 yılında Concordia Üniversitesi Intensive English Language Course Programı’nı tamamladı ve Simone De Beauvoir Institute’da kadın çalışmaları alanında staj yaptı. 2010-2011 yılları arasında PlatoFilm Yayınevi’nde Editör Asistanı olarak çalıştı. 2011-2012 yıllarında ise uzun süredir gönüllü olarak faaliyet gösterdiği Amargi Kadın Dayanışma Derneği’nde Proje Koordinatörlüğü görevini üstlendi. Bu süreçte Genç Hayat Vakfı’nda “Yurttan Sesler Projesi”nde Proje İzleme Değerlendirme Uzmanı olarak yarı zamanlı çalıştı. Haziran 2013’te Raoul Wallenberg Institute İnsan Hakları Araştırma Bursu kazanan ve kadının insan hakları ihlallerine yönelik çalışmalarını sürdüren Taşıtman, halen Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi’nde Araştırma Asistanı olarak çalışmaktadır. 2009 yılından itibaren Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim dalında yüksek lisans çalışması yürütmektedir.